acces la istorie

IMPERIUL HABSBURGIC *1815-1918*

Nick Pelling

ALL

The Habsburg Empire 1815-1918
Nick Pelling
Copyright © 1996 Nick Pelling
First published in English by Hodder & Stoughton.

Imperiul Habsburgic 1815-1918
Nick Pelling
Copyright © 2002 **BIC ALL**

Toate drepturile rezervate Editurii **BIC ALL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **BIC ALL**.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate Editurii **BIC ALL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **BIC ALL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
PELLING, NICK
Imperiul Habsburgic 1815-1918, Nick Pelling; trad.: Constantin Vlad - București: Editura BIC ALL, 2002
176 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-571-322-5

I. Vlad, Constantin (trad.)

94(436)"1815/1918"

Editura **BIC ALL**
Bd Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10
Departamentul difuzare ☎ 402 26 20
Fax: 402 26 30
Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro
Redactor: Simona Ceaușu
Procesare copertă: Stelian Stanciu
Ilustrația copertei: Portretul lui Franz Joseph de Julius von Blaas

PRINTED IN HUNGARY, ALFÖLDI NYOMDA PLC.

Acces la istorie 35

IMPERIUL HABSBURGIC 1815-1918

Nick Pelling

Traducere de Constantin Vlad

ALL

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.

2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.

3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară, să vă opriți la fiecare titlu și paragraf și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.

4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Cuprins

CAPITOLUL 1 Introducere: Imperiul habsburgic, 1815-1918 1
1. Originile istorice ale Imperiului habsburgic 2
2. Popoarele din Imperiul habsburgic 6
3. Istoria Imperiului habsburgic în epoca modernă .. 12
4. Habsburgii și istoricii 13
Îndrumări pentru studiu 15

CAPITOLUL 2 Epoca lui Metternich 17
1. Metternich: origine și caracter 17
2. Interpretări istorice despre Metternich 20
3. Sistemul Metternich 22
4. Sistemul Metternich în politica internă 24
5. Sistemul Kolowrat în politica externă 38
Îndrumări pentru studiu 49

CAPITOLUL 3 Revoluțiile de la 1848-1849 în Imperiul habsburgic 53
1. Introducere 53
2. Revoluțiile de la 1848-1849: cursul evenimentelor 54
3. Cauzele revoluțiilor 66
4. Eșecul revoluțiilor 75
5. Consecințe 76
Îndrumări pentru studiu 77

CAPITOLUL 4 În căutarea stabilității, 1848-1867 82
1. Introducere 82
2. Schimbare constituțională 83
3. Războiul 90
4. Noi schimbări constituționale 93
5. Război: Prusia, Piemont și Veneția 96
6. Ultima modificare constituțională 98

7. *Ausgleich* 100
Îndrumar pentru studiu 105

CAPITOLUL 5 Imperiul habsburgic, 1867-1914 109
1. Politica internă 109
2. Politica externă a Habsburgilor, 1867-1914 124
3. Concluzie: război și destrămare 136
Îndrumări pentru studiu 141

CAPITOLUL 6 Interpretări pe tema istoriei Imperiului habsburgic 145
1. Introducere 145
2. Interpretări istorice 146
3. O abordare diferită: interpretarea culturală 155
Îndrumări pentru studiu 159

CAPITOLUL 1

Introducere: Imperiul habsburgic, 1815-1918

Habsburgii au fost dinastia cea mai încununată de succes din istoria modernă. Timp de peste șase sute de ani ei au construit în jurul micului arhiducat de Austria un imperiu imens care se întindea pe o suprafață de circa 250 000 mile pătrate și includea cel puțin unsprezece naționalități diferite. Din secolul al XVI-lea până la începutul secolului XX, acest imperiu a dominat istoria Europei centrale și de Est. Dar, în vara anului 1914, Imperiul, care a dăinuit atât de mult timp și a devenit atât de întins, a fost aruncat brusc, în mod violent într-un război mondial care avea să îl distrugă.

Evenimentul critic a avut loc la 28 iunie 1914. În ziua aceea plăcută de vară, arhiducele Franz Ferdinand, moștenitor al tronului Austriei, a făcut o vizită de stat la Sarajevo – capitala Bosniei, provincie habsburgică. Din nefericire, în timp ce mașina decapotabilă a arhiducelui își făcea drum pe străzile din Sarajevo, șoferul a virat greșit intrând pe o stradă îngustă și apoi a decis să întoarcă. Procedând astfel el a aruncat Imperiul habsburgic înapoi în uitare. În fața mașinii, în timp ce aceasta înainta încet a apărut un tânăr student, pe nume Gavrilo Princip, un sârb bosniac în vârstă de nouăsprezece ani, care venise la Sarajevo special să îl ucidă pe moștenitorul tronului habsburgic.

Princip făcea parte dintr-o organizație teroristă sârbă, cunoscută sub numele de Mâna Neagră, care milita pentru înlăturarea Habsburgilor din Bosnia și pentru unirea Bosniei cu Serbia. Dar Princip era destul de nepriceput pentru un asasin, așa cum erau și prietenii pe care îi chemase să îl ajute să își ducă sarcina la îndeplinire. Ceva mai devreme în acea zi, pretinsul asasin ar fi avut ocazia să îl omoare pe principe în timp ce trecea încet pe principalele străzi din Sarajevo. Dar unul dintre tineri s-a temut să arunce bomba pe care o avea asupra sa. Un altul a reușit să scoată detonatorul în timp ce arunca bomba pe

care o avea la rându-i asupra sa. Un altul a decis să renunțe pentru că i-a părut rău de soția arhiducelui. În cele din urmă, Princip s-a gândit că ar fi mai bine să se sinucidă.

Peste câtva timp, Princip și-a dat seama că în mașina care întorcea încet în direcția lui se află arhiducele. În acel moment, Princip a sărit pe scara automobilului și l-a ucis pe Franz Ferdinand cu un singur foc de revolver de la o distanță foarte mică. Din nu se știe ce motiv a mai tras un glonț care a luat viața frumoasei soții a arhiducelui, Sofia.

Acest eveniment neașteptat a determinat declanșarea primului război mondial care a condus la destrămarea Imperiului habsburgic. Am putea trage concluzia că Imperiul habsburgic a fost distrus din cauză că un șofer a apucat-o pe un drum greșit. Această explicație ar fi însă mult prea simplistă. Imperiul se confrunta cu numeroase amenințări de ordin intern și extern la adresa stabilității sale chiar înainte ca Princip să fi apăsat pe trăgaci. Dar pentru a înțelege problemele cu care s-au confruntat Habsburgii în epoca modernă este vital să înțelegem evoluția istorică a Imperiului înainte de acea epocă.

1. Originile istorice ale Imperiului habsburgic

Habsburgii erau la origine o familie nobilă germanică neînsemnată. Numele în sine este o contragere a numelui unui castel elvețian din secolul unsprezece aflat în posesia unei familii, cunoscut sub numele de „Habichtsburg" sau „Castelul Șoimilor". Ascensiunea acestei familii la statutul de Mare Putere s-a produs treptat între secolele al XIII-lea și al XVI-lea. Primii pași semnificativi către măreție au fost făcuți fără îndoială în timpul domniei lui Rudolf I, conte de Habsburg. În 1273, Rudolf a fost ales Sfânt împărat roman, un titlu care conferea o influență considerabilă în familie și pe care aveau să îl dețină până cu câțiva ani înainte ca Napoleon să desființeze Sfântul Imperiu roman în 1806. Un lucru poate și mai important este faptul că, în 1278, Rudolf a luptat pentru și a obținut arhiducatul de Austria și teritoriile din jurul Vienei, care aveau să constituie inima viitorului mare imperiu.

În secolul al XIV-lea, Habsburgii au continuat să adauge noi teritorii nucleului austriac. Dar în secolele al XV-lea și al XVI-lea, datorită unei politici deliberate de căsătorii în cadrul unor familii care puteau

oferi avantaje teritoriale, s-a înregistrat o considerabilă amplificare ca măsură și statut. Cel care a orchestrat această acțiune a fost împăratul Maximilian I. La începutul secolului al XVI-lea, Maximilian a aranjat o căsătorie între nepoata sa Maria și regele Boemiei și al Ungariei. Regatele Boemiei și al Ungariei erau mult mai mari decât sugerează numele lor. Regatul Boemiei a adus cu sine provinciile Moravia și Silezia. Regatul Ungariei a adus cu sine Transilvania și regatul Croației, inclusiv Slavonia și Dalmația. În 1526, regele Boemiei a fost ucis de turci în bătălia de la Mohács și toate posesiunile sale au trecut în stăpânirea Habsburgilor. Maximilian a creat, printr-o combinație de jocuri maritale și noroc, bazele unui mare stat central și est european.

Dar Imperiul de la începutul secolului al XVI-lea se deosebea dintr-un anumit punct de vedere destul de mult de viitorul Imperiu habsburgic. Prin aceste căsătorii, Maximilian și-a asigurat de asemenea calea spre ample moșteniri teritoriale în vestul Europei. În prima jumătate a

Imperiul habsburgic, 1815-1918

secolului al XVI-lea, Habsburgii au dominat nu numai Europa centrală, ci *întreaga* Europă. Nepotul lui Maximilian, Carol V, a moștenit un imperiu care l-a făcut suveran în Spania, Olanda, mari zone din Italia, Sfântul Imperiu roman, Ungaria, Boemia și așa-numita Lume Nouă din America. Pentru o scurtă perioadă, Habsburgii au urmărit idealul medieval al unei creștinătăți unite sub dubla autoritate a papei și a Sfântului împărat roman.

Dar un imperiu atât de mare s-a dovedit curând imposibil de condus de un singur om, iar în 1556 împăratul Carol V a abdicat din calitatea sa de Sfânt împărat roman și și-a împărțit domeniile în două jumătăți: un imperiu occidental dominat de Spania și un imperiu austriac cu centrul la Viena. Acesta a fost de fapt adevăratul început al Imperiului habsburgic care avea să determine echilibrul puterii în Europa centrală în viitorii 360 de ani. În secolul al XVII-lea, în timp ce Imperiul habsburgic spaniol se afla în declin, imperiul austriac s-a afirmat ca o adevărată mare putere. Dinastia s-a afirmat ca cel mai puternic apărător al romano-catolicismului în Europa, conducând așa-numita Contrareformă. Aceasta a fost de asemenea perioada în care au fost construite numeroasele edificii ale arhitecturii baroce din Imperiu dat fiind că artele erau folosite pentru a-i glorifica în egală măsură pe Dumnezeu și pe Habsburgi.

În secolul al XVIII-lea, idealurile Contrareformei au făcut loc ideilor Iluminismului. Împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) și fiul ei, împăratul Iosif II (1780-1790), sunt adesea prezentați drept „despoți luminați". Acest lucru înseamnă că, deși au domnit în stilul tradițional autocrat, ei au încercat să procedeze în așa fel încât guvernarea și administrarea Imperiului să fie cât mai eficiente și rezonabile posibil. Prin urmare, în această perioadă au fost aplicate numeroase reforme „luminate". Cea mai importantă dintre toate, administrația Imperiului a fost centralizată la Viena, beneficiind de un aparat birocratic pe măsură. Această reformă, deși impusă de dorința unei mai mari eficiențe, a transformat guvernarea Imperiului într-o afacere extrem de anevoioasă.

Iluminismul nu a împiedicat secolul al XVIII-lea să fie și un secol de războaie pentru Habsburgi. Ca urmare a războiului și activității diplomatice ambele părți ale Imperiului au câștigat și au pierdut teritorii. Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1702-1714) a adus Imperiului Olanda spaniolă. Războiul de succesiune la tronul Austriei a

văduvit Imperiul de Silezia în favoarea Prusiei – un eveniment de rău augur care a prevestit lupta care avea să se declanșeze între Imperiu și Prusia în secolul al XIX-lea pentru dominație asupra Germaniei. Destrămarea Poloniei în trei părți negociate cu Prusia și Rusia au adus Imperiului provinciile poloneze din nord-est, Galiția și Bucovina. La sfârșitul secolului au început războaiele împotriva Franței revoluționare. Dintr-un anumit punct de vedere, putem spune că în acest moment începe istoria modernă a Habsburgilor. Revoluția franceză dă forță ideilor naționaliste și liberale. În felul său, Napoleon a exportat aceste idei care au amenințat însăși existența statului habsburgic care era în egală măsură neliberal și multietnic.

În 1815, Imperiul a contribuit la înfrângerea Franței, iar războaiele au luat sfârșit, dar ideile lansate de Revoluția franceză nu au fost atât de ușor înăbușite. Într-adevăr, se poate spune că Imperiul avea să petreacă următoarea sută de ani încercând și în cele din urmă nereușind fie să distrugă, fie să asimileze ideile Revoluției franceze.

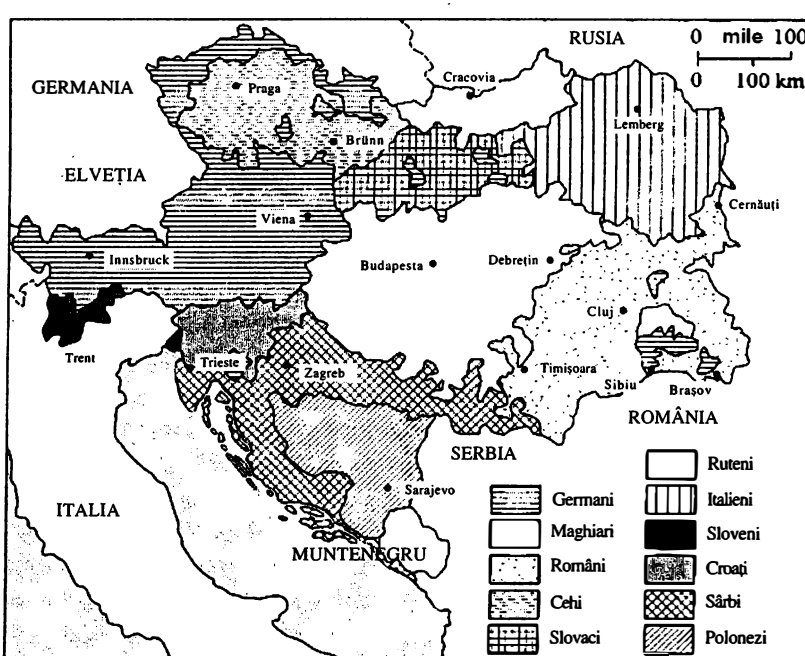

Naționalitățile în Imperiul habsburgic

2. Popoarele din Imperiul habsburgic

Pentru mulți istorici natura Imperiului habsburgic este cheia pentru a-i înțelege istoria. Dar pentru a înțelege deplin complexitatea așa-numitei „probleme a naționalităților" este foarte important să știm câte ceva despre natura fiecărui grup distinct.

a) Germanii

Germanii au fost grupul rasial dominant în cadrul Imperiului. Dinastia însăși era de origine germană, iar limba germană era limba vorbită la curte și de aparatul birocratic al statului și de aceea limba puterii. În 1910, germanii reprezentau 23 la sută din populația Imperiului. Deși acest lucru poate părea un procent modest, el marchează totuși faptul că germanii erau grupul etnic cel mai numeros.

Totuși, ascendența germanilor s-a schimbat profund în 1867 când o nouă constituție, cunoscută sub numele de *Ausgleich* (Compromis), a împărțit Imperiul în două jumătăți: aristocrația germană a continuat să fie clasa conducătoare în vest (Cisleitania), iar ungurii (maghiarii) au devenit grupul dominant în est (Transleitania). Astfel după 1867 putem spune că în așa-numitul Imperiu austro-ungar existau două naționalități conducătoare.

b) Maghiarii

Imediat după germani, atât din punct de vedere numeric cât și al influenței pe care au avut-o, urmează ungurii, cunoscuți mai degrabă sub numele de maghiari, care, în 1910, reprezentau circa 20 la sută din populația Imperiului. După crearea Austro-Ungariei în 1867, ei au devenit de fapt parteneri cu drepturi egale. În realitate, numărul celor înregistrați ca unguri a crescut vertiginos după 1867, datorită politicii de „maghiarizare", prin care oamenii erau siliți să adopte naționalitatea ungară. În timp ce germanii au reușit tot mai greu să își mențină dominația în vest, după 1867, maghiarii au devenit o putere de temut în jumătatea lor de Imperiu.

c) Grupurile slave

Mai toată lumea se referă la grosul celorlalte popoare din Imperiu numindu-le slavi. Totuși, deși acest lucru este într-o oarecare măsură adevărat, o astfel de manieră de a descrie structura etnică a imperiului ne poate conduce la concluzii greșite. De pildă, este adevărat că în 1910 slavii reprezentau 45 la sută din întreaga populație. Acest lucru înseamnă că slavii erau de departe cel mai mare grup. Unii ar putea susține că slavii au constituit un grup extrem de puternic și totuși nu a fost așa. Motivul pentru care lucrurile nu au stat așa este foarte simplu: slavii nu erau uniți. De fapt, realitatea era exact contrariul. Ei nu aveau un simț comun al identității, iar din punct de vedere politic erau cel mai adesea rivali și nu aliați. De aceea este nevoie să spunem câte ceva despre fiecare grup de slavi.

i) Cehii

Cehii erau cel mai mare grup de slavi și reprezentau circa 12 la sută din populația Imperiului. Teritoriile cehe, la origine Regatul medieval al Sfântului Vaclav, erau alcătuite din Boemia, Moravia și părți din Silezia. Spre deosebire de toate celelalte teritorii slave, teritoriile cehe au devenit treptat, pe parcursul secolului al XIX-lea, o zonă foarte bogată ca urmare a industrializării. Ceea ce înseamnă că, din nou spre deosebire de alte zone slave, pe acest teritoriu exista o clasă mijlocie dezvoltată pregătită să își folosească puterea pentru a promova cauza naționalistă. De aceea, din 1848 până în 1918, Habsburgii s-au confruntat în permanență cu o puternică mișcare naționalistă cehă. Totuși, naționaliștii nu au cerut niciodată separarea totală de Imperiu; principalul lor obiectiv era crearea unui stat federal în care cehii să poată beneficia de același statut ca maghiarii.

ii) Polonezii

Polonezii, deși reprezentau numai 10 la sută din populația Imperiului, alcătuiau cel de-al patrulea grup etnic ca mărime. Ei trăiau în marea lor majoritate în Galiția, dincolo de munții Carpați, în zona de nord-est a Imperiului. Bineînțeles că polonezii din cadrul Imperiului habsburgic

resimțeau faptul că Austria, Rusia și Prusia au împărțit între ele tot ceea ce fusese Polonia, iar în prima jumătate a secolului al XIX-lea ei au fost implicați în revolte sporadice care erau menite să conducă la realizarea obiectivului lor esențial recrearea unei patrii independente.

Totuși, după eșecul acestor tactici, polonezii au adoptat o abordare diferită. În 1868, ei și-au declarat loialitatea față de Monarhie. Ca urmare a acestui gest, Habsburgii le-au acordat drepturi aproape complete de autoguvernare în provincia lor Galiția, deși fără îndoială decizia a fost influențată și de faptul că provincia era prea îndepărtată ca să fie guvernată efectiv de la Viena. Astfel, în a doua jumătate a secolului, rolul politic al polonezilor a suferit o schimbare ciudată, ei devenind din oponenți, susținători ai *statu quo*-ului.

iii) Rutenii

Într-o oarecare măsură, adevăratele victime ale acestei schimbări au fost rutenii, care împărțeau cu polonezii o mare parte din Galiția și din Bucovina vecină. Dominația politică a polonezilor în Galiția a fost în detrimentul rutenilor. Deși polonezii îi depășeau numeric pe ruteni numai într-o mică măsură, sistemul electoral a fost în mod deliberat astfel conceput încât să existe garanția că parlamentul din provincii este dominat în mod covârșitor de polonezi. Totuși, deși acest lucru poate părea o cauză a revoltei rutenilor, lucrurile nu au stat chiar așa. Mișcarea naționalistă a rutenilor s-a afirmat cu greu în secolul al XIX-lea, în mare măsură pentru că majoritatea rutenilor erau țărani săraci care aveau puțin timp pentru activități politice. Cu toate acestea, în 1907, când împăratul a introdus votul universal în jumătatea de vest a Imperiului, polonezii s-au simțit obligați să permită rutenilor accesul în mai mare măsură la sistemul politic din Galiția. În 1914, rutenii, deși nu deplin mulțumiți, erau în esență loiali dinastiei.

iv) Croații

Croații, deși reprezentau numai 5 la sută din populația totală a Imperiului, au câștigat treptat o poziție de considerabilă influență în cadrul structurii Imperiului. Înainte de 1867, au încercat să sprijine conducerea centralizată de la Viena ca pe ceva preferabil conducerii de către maghiari.

Maghiarii, la rândul lor, au pretins întotdeauna că Croația a făcut parte din fostul Regat al Sfântului Ștefan, iar ca urmare a *Ausgleich*-ului din 1867 Croația a revenit într-adevăr jumătății maghiare din Imperiu. Dar, anul următor, croații au făcut propriul lor compromis cu maghiarii, cunoscut sub numele de *Nagodba*, iar ca urmare au ajuns să beneficieze de privilegii similare cu polonezii, adică de o anumită independență a Croației. Dar acest lucru nu a pus capăt definitiv mișcării conduse de croați care urmărea crearea unui stat slav sudic independent, alcătuit din croați, sârbi și sloveni. Deși această mișcare pare să prevestească apariția Iugoslaviei, înainte de 1914 aceasta era foarte fragilă și puternic divizată.

v) Sârbii

Situația sârbilor în cadrul Imperiului era și mai complexă. Înainte de 1878 ei alcătuiau un grup foarte mic de circa 750 000 de oameni distribuiți neuniform în Croația și Dalmația. Dar în 1878, situația s-a schimbat. Congresul de la Berlin a sancționat ocupația austriacă din Bosnia și Herțegovina, iar ca urmare, populația sârbă din Imperiu aproape s-a dublat. Un lucru mult mai îngrijorător a fost faptul că Congresul de la Berlin a recunoscut existența Serbiei ca nou stat independent la granița Bosniei. Fără îndoială că Serbia era o putere expansionistă care râvnea teritoriul bosniac sârb ca parte componentă a misiunii sale de a crea Serbia Mare. Din nou putem spune că acest lucru a prevestit inevitabila creare a Iugoslaviei, dar trebuie să evidențiem faptul că ideea unei Serbii Mari nu era deloc agreată de croați.

vi) Slovenii

Cea mai puțin numeroasă dintre populațiile slave din sud o alcătuiau slovenii. Ei erau o populație alcătuită în mare măsură din țărani, considerați adesea conservatori, catolici și în esență loiali față de Imperiu. Către sfârșitul secolului, a început să se manifeste o mișcare naționalistă slovenă, dar obiectivele ei erau foarte limitate, ca de pildă folosirea limbii slovene în școli.

vii) Slovacii

Cel din urmă grup slav din cadrul Imperiului îl formau slovacii, care locuiau pe teritoriile din estul provinciilor cehești. Deși ei reprezentau numai 4 la sută din populația totală a Imperiului, majoritatea fiind și ei țărani, ar fi corect să spunem că influența lor politică a fost neglijabilă. După 1867, au devenit parte componentă a jumătății ungare a Imperiului și astfel au fost despărțiți de cehi. Prin urmare, cehi și slovacii nu au avut șanse reale pentru o cooperare politică și de aceea ideea creării unui stat separat ceho-slovac nu a câștigat teren înainte de 1914.

d) Grupurile neslave

Imperiul mai cuprindea alături de diferitele grupuri slave italieni și români.

i) Italienii

Italienii au fost în primii șaizeci de ani ai secolului un grup foarte turbulent. Naționalismul italian era puternic și reprezenta o forță în Italia și îi anima pe mulți italieni din cadrul Imperiului habsburgic, în special din Lombardia și Veneția, care visau să se alăture noului stat Italia. Dar această problemă a luat un cu totul alt curs în perioada 1859-1966. În 1859, Habsburgii au fost siliți să renunțe la Lombardia, iar în 1866 au pierdut și Veneția: ambele în favoarea noului stat Italia. Deși acest lucru a însemnat o oarecare diminuare a prestigiului imperial, după 1866 italienii care au rămas în Imperiu, în Tirolul de Sud și de-a lungul coastei dalmate, erau prea puțin numeroși pentru a mai reprezenta un pericol. Mai precis, posibilitatea ca Habsburgii să cedeze la un moment dat aceste zone Italiei a contribuit la îmbunătățirea relațiilor dintre Italia și Austro-Ungaria. În perioada 1882-1914 aceste state au fost aliate. Dar în 1915, Italia a intrat subit în război împotriva Austro-Ungariei datorită faptului că aliații săi occidentali i-au promis în secret, dar nesincer importante câștiguri teritoriale după înfrângerea Austriei.

ii) Românii

Românii, deși reprezentau numai 6,5 la sută din populația Imperiului, nu au fost o problemă pentru acesta. Locuind în Transilvania, în estul îndepărtat al Imperiului, ei se aflau prea departe pentru a provoca neplăceri autorităților de la Viena. Din punct de vedere politic, erau de asemenea izolați. Deși este adevărat că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Transilvania habsburgică a ajuns să se învecineze cu o Românie independentă, noua Românie nu a încercat să răscumpere teritoriile „pierdute", ba chiar a renunțat la ele în mod deliberat pentru a menține Austro-Ungaria ca aliat.

iii) Evrei și musulmani

Am vorbit despre cel de-al unsprezecelea grup etnic care se află pe lista standard a popoarelor din Imperiul habsburgic. Trebuie însă să spunem câte ceva despre două grupuri religioase care reprezintă o identitate separată. Mai întâi, evreii. Deși reprezentau sub 5 la sută din totalul populației, au avut o influență foarte inegală. Acest lucru s-a datorat faptului că comunitățile lor au încercat să se concentreze în marile orașe. De pildă, în 1914, evreii reprezentau 12 la sută din populația Vienei. În plus, deși evreii puteau avea orice profesie, ei au dominat zona bancară și s-au bucurat de succes în profesiunile specifice clasei mijlocii. La Viena, în anii 1880, 61 la sută dintre doctori erau evrei, după cum 57 la sută dintre avocați erau tot evrei. Evrei, precum Freud și Mahler, au avut o contribuție excepțională la înflorirea culturală a Vienei la îngemănarea secolelor. Totuși, pe măsură ce secolul se apropia de sfârșit, evreii au început să fie tot mai frecvent victimele antisemitismului, iar în calitate de comunitate au făcut eforturi mari pentru a adopta limba și cultura germanilor predominanți. În acest sens, deși evreii au continuat să își practice religia, dorința lor de a fi asimilați în viața Imperiului a însemnat că nu s-au înrolat în mișcarea naționalistă.

Și, în fine, câteva cuvinte despre comunitatea musulmană. Atunci când Imperiul a ocupat Bosnia-Herțegovina în 1878, o dată cu ea a obținut și o mică comunitate de musulmani. Deși inițial au încercat să se opună regimului imperial austriac, în cele din urmă musulmanii au acceptat acest regim. Acest lucru s-a datorat în parte fragilității lor, dar

și faptului că autoritățile habsburgice au introdus ceva asemănător cu legea și ordinea în ceea ce fusese un soi de avanpost al Imperiului otoman în prag de destrămare. Un lucru și mai important îl constituie faptul că Habsburgii au acordat musulmanilor, precum și sârbilor ortodocși și croaților catolici, care alcătuiau restul populației din Bosnia-Hertegovina, deplină liberate religioasă. Un lucru surprinzător, ținând cont de războaiele de la sfârșitul secolului XX, este faptul că la sfârșitul secolului al XIX-lea au avut loc relativ puține conflicte religioase sau etnice între bosniacii musulmani, sârbi sau croați.

3. Istoria Imperiului habsburgic în epoca modernă

Istoria Imperiului între căderea lui Napoleon în 1815 și destrămarea Imperiului în 1918 poate fi împărțită în cinci faze. Prima fază distinctă este perioada cuprinsă între căderea lui Napoleon în 1815 și valul revoluțiilor din Europa din 1848. Această perioadă este adesea numită Epoca lui Metternich, numele fiindu-i dat de numele influentului cancelar al împăratului. Metternich era un politician profund conservator care și-a dedicat activitatea suprimării oricăror mișcări sau idei care păreau să conducă la reizbucnirea revoluției. El a reușit să facă acest lucru în cadrul Imperiului habsburgic creând ceea ce unii istorici denumesc un stat polițienesc. Este însă mai bine cunoscut sub numele de „polițistul Europei": eminența cenușie aflată la originea unui sistem de alianțe în Europa destinat menținerii unui refăcut *Ancien Régime.*

Cea de-a doua fază începe în martie 1848 când mișcările revoluționare din Viena l-au obligat pe Metternich să demisioneze. Pentru o scurtă perioadă Imperiul a fost zdruncinat de o serie de revoluții care au avut loc în principalele capitale ale provinciilor. Dar Epoca Revoluției a fost de scurtă durată. La sfârșitul anului 1849 toate revoluțiile au fost înăbușite.

Perioada cuprinsă între suprimarea revoluțiilor și crearea așa-numitei Monarhii dualiste în 1867 poate fi considerată cea de-a treia fază distinctă a istoriei moderne a Imperiului. Aceasta este mai degrabă o perioadă prelungită de crize de identitate: o epocă în care Imperiul a părut incapabil să își definească un rol clar fie în Europa, fie în termenii structurii sale interne. Această structură s-a schimbat în mod

repetat acești ani pe măsură ce Imperiul a trecut dintr-o criză în alta. Cea mai mare dintre aceste crize a fost înfrângerea militară suferită din partea Prusiei în 1866. Totuși, anul următor, în parte ca rezultat al acestei înfrângeri, împăratul a acceptat ideea unui *Ausgleich* (Compromis), prin care ungurilor li se permitea să guverneze jumătatea estică a Imperiului, iar austriecii guvernau jumătatea vestică. După 1867, istoricii se referă la Imperiu numindu-l Imperiul austro-ungar sau Monarhia dualistă. Acesta a fost un acord cu caracter constituțional care avea să dureze până la sfârșitul Imperiului însuși.

Ausgleich-ul a asigurat o importantă stabilitate politică și prin urmare istoria Imperiului în perioada cuprinsă între 1867 și izbucnirea primului război mondial în 1914 pare să aibă o anumită continuitate. Această a patra fază a istoriei Habsburgilor în epoca modernă este caracterizată de tensiuni tot mai puternice în Balcani și de creșterea naționalismului în rândul popoarelor din Imperiu. Asasinarea moștenitorului tronului habsburgic și izbucnirea primului război mondial marchează sfârșitul dramatic al acestei lungi perioade.

Și în fine, ultima fază din istoria Imperiului este războiul însuși. S-a afirmat adesea că Imperiul s-a dezintegrat rapid o dată cu izbucnirea războiului. Lucrurile nu s-au petrecut chiar așa. Pentru a înțelege de ce aliații au destrămat Imperiul habsburgic este necesar să studiem îndeaproape anii războiului.

4. Habsburgii și istoricii

Majoritatea istoricilor care au scris despre Imperiul habsburgic în perioada 1815-1918 s-au concentrat asupra unei teme familiare: declinul și căderea. Istoria Imperiului pare în asemenea măsură a fi povestea unui sfârșit iminent încât istoricii, în marea lor majoritate, s-au mulțumit să explice de ce această soartă era inevitabilă.

În cadrul istoriografiei, putem vorbi de două școli de gândire care au încercat să delimiteze și să descrie acest declin. Mai întâi sunt cei precum Oscar Jászi în lucrarea sa *The Dissolution of the Habsburg Monarchy* (1929), care susține că ascensiunea naționalismului a fost o condamnare la moarte a Imperiului care era alcătuit din cel puțin unsprezece grupuri etnice diferite. Cea de-a doua școală de gândire se

concentrează mai puțin pe problemele interne și mai mult pe direcțiile politicii externe. Cel mai important istoric din acest domeniu extrem de amplu reprezentat este probabil A.J.P. Taylor a cărui lucrare clasică, *The Habsburg Monarchy 1809-1918*, continuă să fie cea mai bună istorie narativă pe această temă scrisă de un istoric britanic. Potrivit lui Taylor, Monarhia habsburgică s-a prăbușit deoarece și-a permis să devină aliatul Germaniei într-o epocă în care politica externă a Germaniei era necugetată și belicoasă.

Totuși, aceste două școli nu s-au bucurat de o apreciere generală. În ultimii ani, s-a făcut remarcată o abordare revizionistă care a fost dominată în mare măsură (cel puțin din punctul de vedere al creației de limbă engleză) de Alan Sked. O deosebită importanță pentru oricine studiază Imperiul habsburgic este lucrarea lui Sked, *The Decline and Fall of the Habsburg Empire 1815-1918*.

Deși Sked este un fost elev al lui Taylor și are un deosebit respect pentru opera acestuia, se pare că nu acceptă ideea că Imperiul a fost destinat să se prăbușească în mod inevitabil. Potrivit lui Sked „faptul că Monarhia s-a prăbușit nu presupune în mod logic declinul ei". Sked se străduiește să demonstreze că după revoluțiile din 1848 Imperiul „a cunoscut mai degrabă o perioadă de înflorire decât una de prăbușire". Destrămarea Imperiului a devenit astfel o moarte subită, determinată de împrejurările excepționale ale războiului, care prin însăși natura lor nu s-au potrivit cu nimic din ceea ce s-a petrecut până atunci.

Evident că cel mai bine ar fi să încercați să citiți cărțile la care ne-am referit. Vă va fi însă de un real folos să citiți ultimul capitol al acestei cărți care conține o prezentare in extenso a plusurilor și minusurilor acestor puncte de vedere și o trecere în revistă a unei interpretări mai culturale a problemelor cu care s-a confruntat Imperiul habsburgic.

***Să luăm notițe despre** „Introducere: Imperiul habsburgic, 1815-1918"*

Studiind acest subiect veți fi fără îndoială impresionați de extraordinara complexitate a problemei. Istoria Imperiului habsburgic nu este istoria unei națiuni: este istoria mai multor națiuni și de aceea este firesc să fie

foarte complexă. Este de aceea vital să abordăm subiectul cu răbdare și să încercăm să nu căutăm răspunsurile simple. Ar fi bine să știți că unul dintre cei mai mari istorici ai acestei teme, A.J.P. Taylor, nu a renunțat la subiect nici măcar atunci când unul dintre cei mai renumiți specialiști i-a spus că pentru a scrie o istorie a Imperiului habsburgic va trebui „să cunoască șaptesprezece limbi și să trăiască de zece ori mai mult decât un muritor de rând".

Înarmați cu răbdare și cu puțin scepticism, prima voastră sarcină concretă va fi aceea de a vă familiariza cu principalele probleme ale subiectului dat. Acest lucru va presupune o citire atentă și notițe. Următoarea voastră sarcină va fi aceea de a înțelege ce au spus istoricii despre problema dată. Va trebui să descoperiți principalele puncte asupra cărora istoricii nu au căzut de acord și să intuiți ce dovezi pot fi folosite în sprijinul și împotriva unui anumit punct de vedere. În fine, cea mai dificilă sarcină va fi aceea de a ajunge la propriile concluzii despre problemele pe care le-ați studiat. Acest lucru va fi dificil, în special atunci când știți că nici măcar istoricii profesioniști nu au căzut de acord asupra multora dintre aceste probleme. Veți avea senzația că nu sunteți în măsură să adoptați un punct de vedere definitiv. Deși acest lucru este posibil, nu trebuie să cedați prea ușor.

Această carte se vrea o introducere într-un subiect dificil. Ar trebui să încercați întotdeauna să citiți mai mult și să obțineți cât mai multe informații despre un anumit eveniment sau un anumit moment istoric. Țineți minte că cel mai adesea adevărata plăcere în studierea istoriei constă în a formula și a verifica propriile puncte de vedere și nu în a reproduce părerile altora.

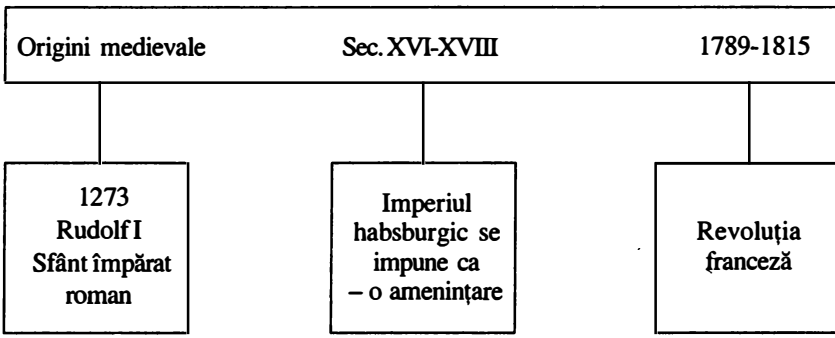

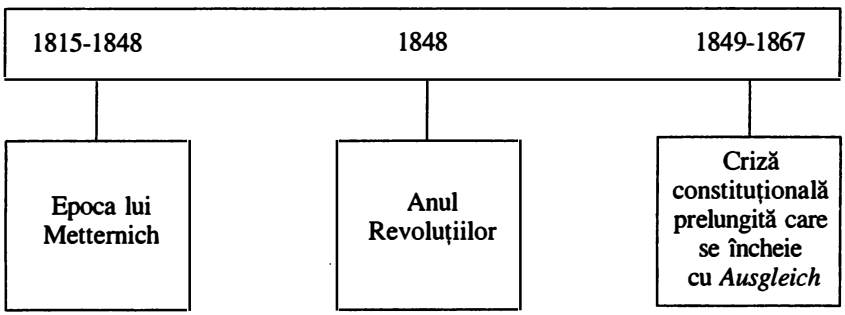

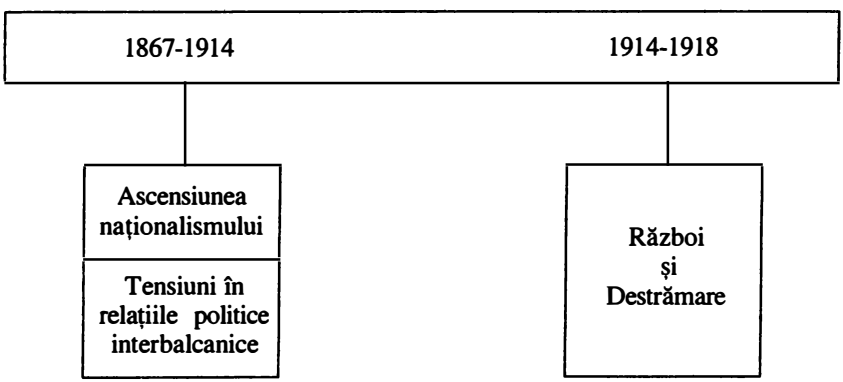

Rezumat – Introducere: Imperiul habsburgic, 1815-1918

CAPITOLUL 2

Epoca lui Metternich

Perioada cuprinsă între 1815 și 1848 este denumită adeseori Epoca lui Metternich. El a fost fără îndoială unicul personaj influent în politica Imperiului habsburgic din acești ani, fiind ministru de externe din 1809 și simultan cancelar (prim-ministru) din 1821 până la căderea sa de la putere în 1848. Importanța acestui personaj se extinde însă mult dincolo de granițele Imperiului. El este considerat adesea eminența cenușie care a stat la baza restaurației generale a *Ancien Régime* în Europa după puternicele frământări provocate de Revoluția franceză și războaiele napoleoniene (1789-1815).

Istoricii au afirmat frecvent că Metternich și-a impus „sistemul" în Europa. Dacă este să simplificăm lucrurile, ideea ar fi că Metternich și-a închinat întreaga politică, internă și externă, menținerii monarhiei absolute, dominației aristocrației și distrugerii celor două moșteniri ideologice lăsate de Revoluția franceză: liberalismul și naționalismul. Argumentul în sprijinul acestei idei este acela că succesul sistemului poate fi apreciat prin faptul că, ghidată de Metternich, Europa a beneficiat de 33 de ani de stabilitate conservatoare după una dintre perioadele cel mai profund revoluționare din istoria modernă.

1. Metternich: origine și caracter

Ce fel de om ar fi putut domina istoria Europei timp de mai bine de o generație? Originea socială a lui Metternich spune mult despre modul său de a aborda politica. S-a născut în 1773, la Koblenz, în Renania, într-o familie din marea nobilime germană. Tatăl său era conte al Sfântului Imperiu roman și și-a pus viața în slujba Habsburgilor în calitatea lor de Sfinți împărați romani. În 1794, familia Metternich a fost silită să

se mute la Viena pentru a scăpa de invazia franceză din Renania. Acest prim contact cu Revoluția a avut un profund impact asupra tânărului Metternich, iar faptul că ulterior și-a dedicat întreaga activitate suprimării moștenirii revoluției poate fi explicat, în parte, de amintirile sale legate de haosul și revoltele provocate de revoluție. În mod ironic, mutarea forțată la Viena s-a dovedit a fi un lucru bun pentru cariera lui Metternich. El a început să pătrundă în rândurile elitei conducătoare, aristocrația austriacă, iar în 1801, când a intrat în serviciul diplomatic habsburgic noile sale conexiuni sociale i-au permis să promoveze rapid spre vârful ierarhiei sociale.

Ar fi de așteptat ca un om care și-a dedicat viața prevenirii schimbării și distrugerii ideilor revoluționare să fie mai degrabă o figură deloc complicată și autoritară, dar lucrurile nu stau așa. Metternich a fost o personalitate complexă și contradictorie. El se considera, pe bună dreptate, cel mai mare politician din generația sa și nu era un adept al falsei modestii. În 1819, gândea astfel despre sine:

> Se vorbește mult despre mintea mea. Mă situez întotdeauna mai presus de preocupările celor mai mulți dintre oamenii publici; acopăr un teritoriu mult mai vast decât realizează ei, sau decât vor să realizeze. Nu mă pot împiedica să repet de douăzeci de ori pe zi: cât de multă dreptate am eu și cât de mult se înșeală ei.

Pe lângă vanitate și aroganță, avea o deosebită plăcere pentru emfaza pe care i-o asigura puterea. Nimic nu îi făcea mai mare plăcere lui Metternich decât discursurile foarte lungi, la fel de lungi cum erau discursurile sale. Într-adevăr, Metternich se lăuda adesea cu capacitatea lui de a-și plictisi într-atât auditoriul încât cel mai adesea adormea. Putea în același timp să fie cel mai frivol dintre dandi. Deși de obicei se spune că el a redat Habsburgilor gloria apusă cu ocazia Congresului de la Viena din 1815, faptul că și-a dedicat majoritatea timpului la Congres numeroaselor sale amante și rolului său social de maestru de ceremonii este adesea trecut sub tăcere. Totuși, frivolitatea sa era probabil explicată de motive serioase. Pentru Metternich, politica era o artă socială: bârfele și pălăvrăgeala se puteau dovedi în cele din urmă utile. Nu este deloc o coincidență faptul că a cochetat adesea cu soțiile oamenilor politici influenți. În 1806, de pildă, în calitatea sa de ambasador la Paris, a avut

Un portret al lui Metternich

o aventură cu sora lui Napoleon, Caroline Murat, în parte pentru a afla mai mult despre planurile împăratului francez.

Dar gustul său pentru societatea înaltă însemna mult mai mult decât plăcere sau intrigă. El considera acest lucru ca făcând parte din obligația sa de a se comporta așa cum ar trebui să se poarte un mare aristocrat. El voia să reprezinte întruparea gentleman-ului perfect cultivat și cu origine nobilă. Și-a acordat cu titlu de împrumut sume mari de bani din banii statului pentru a se înconjura de obiecte de artă rare. Nu a ținut seama niciodată de acuzațiile de corupție și de om risipitor pe care le-au provocat acțiunile sale. În politică a urmărit să mențină aristocrația, iar opulența era, după părerea sa, semnul distinctiv al adevăratei aristocrații. Dincolo de aparenta sa strălucire se ascundea o umbră de îndoială. Pe măsură ce a îmbătrânit a fost tot mai convins că trăiește într-o epocă de tranziție. În scrierile sale târzii se remarcă o notă distinctă de pesimism și fatalism. În 1830, de pildă, scria:

> în sinea mea sunt convins că Europa se apropie de sfârșitul său. Sunt decis să mă prăbușesc o dată cu ea, și voi ști cum să îmi fac datoria ... viața mea a coincis cu o epocă dezgustătoare.

În ciuda spuselor sale, Metternich și-a jucat în continuare rolul social – politician pompos, dandi amuzant și profet al sfârșitului – până la sfârșitul carierei sale. Numeroasele sale măști l-au făcut să pară o figură atât de contradictorie și foarte dificil de studiat.

2. Interpretări istorice despre Metternich

Istoricii au încercat să îl judece pe Metternich în funcție de standardele și prioritățile epocii în care a trăit fiecare. În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când unificarea Italiei și a Germaniei s-au aflat la originea triumfului naționalismului, Metternich a fost considerat nimic mai mult decât un reacționar nereușit: un om care a încercat să se opună progresului. Primul război mondial a pus în umbră naționalismul, iar Mettternich și-a recăpătat într-o oarecare măsură reputația. În 1925, Heinrich von Srbik a publicat o biografie în două volume în care Metternich era considerat un om cu idei ale cărui acțiuni au fost

influențate de profundul său conservatorism. Încercarea sa de a menține stabilitatea Europei cu ajutorul sistemului creat de Congresul de la Viena a fost percepută ca o tentativă timpurie de a crea un soi de Ligă a Națiunilor. După cel de-al doilea război mondial, contextul s-a schimbat din nou. Istoriografia consacrată lui Metternich a fost dominată de specialiștii care au fugit din Austria în timpul ocupației naziste și care în mod inevitabil au privit Imperiul habsburgic cu nostalgie. În plus, izbucnirea Războiului rece a ajutat unii scriitori americani precum Henry Kissinger să facă o comparație între încercarea lui Metternich de a lupta împotriva revoluției în Europa și eforturile americanilor de a lupta împotriva comunismului pe întregul mapamond. Unii pot crede că mișcarea către o Europă unită vehiculată în prezent îi va determina pe unii să îl considere pe Metternich sfântul care a patronat europenismul supranațional.

Totuși, chiar și admițând aceste orientări, este limpede că istoricii au avut o atitudine mai curând negativă decât pozitivă față de activitatea lui Metternich. Anumite atitudini extrem de critice, ca de pildă cea a lui Viktor Bibl, a cărui principală lucrarea apărut în anii '30, l-au prezentat ca pe un monstru egoist care ar face orice pentru a rămâne la putere chiar dacă știe că politica sa este în cele din urmă distructivă. Bibl afirmă că Metternich a profitat de putere pentru a obține avantaje financiare și că eșecul pe care l-a înregistrat în încercarea sa de a reforma Imperiul a condus în cele din urmă la destrămarea acestuia. În 1962, Paul Schroeder i-a făcut un portret mai convingător lui Metternich considerându-l un oportunist care a acționat mai degrabă în interesul Austriei decât în cel al stabilității Europei. Schroeder a afirmat de asemenea că Metternich a fost un politician modest, cu puține idei originale și prea devotat *statu quo*-ului existent pentru a putea face posibilă o reformă.

Alan Sked a încercat să contracareze criticile la adresa lui Metternich. El a afirmat că Metternich a crezut în mod sincer că ceea ce este bine pentru Imperiul habsburgic este bine pentru Europa: că Imperiul a fost într-un anumit sens Europa la scară mică. El a mai arătat că Metternich nu a condus de fapt Imperiul și că de aceea a fost obligat să acționeze în cadrul unei structuri prestabilite și în anumite limite. În plus, Sked a spus că a fost necesar să se recurgă la politica de tip evident represiv a lui Metternich, precum folosirea pe scară

largă a poliției secrete, pentru a se contracara anumite practici similare ale guvernelor din Europa.

Trebuie să recunoaștem că istoricii ne-au oferit un Metternich extrem de complex și contradictoriu. Sarcina unui student este aceea de a pune în paralel diferitele interpretări cu faptele cunoscute pentru a-și putea crea propria imagine despre acest om politic.

3. Sistemul Metternich

Politica externă și internă practicată de Metternich pare să demonstreze în mare măsură obiectivul pe care acesta l-a urmărit îndeaproape: să prevină revoluția sau orice tip de reforme liberale sau naționaliste și să mențină regimul monarhic și dominația socială a aristocrației. Unitatea de intenție specifică lui Metternich i-a determinat pe comentatorii contemporani să vorbească despre un „sistem Metternich", iar istoricii au considerat acest concept folositor în analiza acțiunilor sale.

Sistemul a fost aplicat atât în politica externă cât și în politica internă. În afara Imperiului, începând cu importantul congres de pace de la Viena din 1815, Metternich a încercat să acționeze în direcția cooperării și înțelegerii între Marile Puteri – Rusia, Prusia, Marea Britanie și Imperiul habsburgic – care și-au reunit forțele pentru a înfrânge Franța napoleoniană. El a încercat să determine aceste puteri să devină conștiente că este în interesul lor comun, ca puteri aristocratice conduse de monarhi ereditari, să evite conflictele și să se ajute una pe alta în lupta împotriva acțiunilor subversive. Astfel, „Sistemul Congresului" din anii 1820, care presupunea întâlnirea reprezentanților Marilor Puteri pentru a încerca să rezolve problemele care ar fi putut conduce la război, este considerat adesea ca făcând parte din sistemul mai amplu al lui Metternich. În interiorul Imperiului, Metternich a instaurat ceea ce a fost denumit un stat polițienesc. El a încercat, folosind spioni, cenzori, spărgători de coduri, informatori și obișnuitele forțe ale legii și ordinii, să prevină exprimarea unor idei care puteau constitui o amenințare pentru stabilitatea statului.

Unii pot crede că sistemul lui Metternich a fost doar o hotărâre de a reprima orice mișcări de reformare puteau apărea. Totuși, unii istorici au sugerat că sistemul era mai sofisticat, prin aceea că el nu se baza pe

simple interese de clasă ci pe o filosofie conservatoare complexă. Este desigur adevărat că scrisorile și memoriile lui Metternich constituie o dovadă a faptului că el era tributar din punct de vedere ideologic *Ancien Régime*-ului și s-a opus ideilor tuturor reformatorilor și revoluționarilor. Câteva fragmente din scrierile sale vor evidenția acest lucru:

1 Sunt necesare numai două cuvinte pentru a produce răul; două cuvinte care pentru că sunt lipsite de orice înțeles practic îi încântă pe vizionari. Aceste cuvinte sunt libertate și egalitate ... libertate pentru ce? Libertate pentru a face bine sau libertate
5 pentru a face rău?
Oamenii acceptă foarte ușor să fie păcăliți: nu putem exagera bunătatea oamenilor; dar ignoranța lor este fără margini; de aceea trebuie conduși.

Iar pe tema formelor de guvernare:

1 Un rege nu trebuie să renunțe niciodată la o parte din autoritatea sa.

Este evident că Metternich era un adevărat conservator, de modă veche. Dar unii istorici, precum Heinrich von Srbik au susținut că acest sistem își avea originea într-o înțelegere foarte complexă a filosofiei conservatoare. Potrivit lui von Srbik, Metternich era puternic influențat de filosofia dualistă din secolul al XVIII-lea. Dualiștii susțineau că întreaga viață este o luptă între două forțe opuse, deși chiar reprezentanții acestei filosofii nu erau de acord în ceea ce privește matura acestor forțe. Metternich, potrivit lui von Srbik, a ajuns să creadă că este vorba despre o luptă între forțe distructive – adică naționalism, liberalism și toate formele de radicalism – și forța conservatoare care încearcă să mențină ordinea firească a lucrurilor și că uneori de-a lungul istoriei, când forța distructivă a fost deosebit de puternică a fost necesar să i se opună rezistență cu scopul de a se ajunge la stadiul dorit de echilibru sau liniște. Iată de ce Metternich a ajuns să se considere un reprezentant al forței de opoziție necesare sau o contrapondere. Dat fiind că teoria se baza pe afirmarea a două forțe opuse, el era extrem de suspicios în privința unui compromis. După părerea lui, monarhia trebuia să se opună

suveranității populare și nu putea fi vorba de un amestec între aceste două elemente. Era necesar ca masele să fie considerate o forță distructivă potențială care trebuia să fie controlată. Clasele, ca și statele, trebuie să existe într-o situație de echilibru, așa cum trebuie să existe și diferitele grupuri etnice din cadrul Imperiului. Într-un sens mai general, Metternich considera că Imperiul reprezintă punctul de sprijin al propriului echilibru de forțe al Europei.

Cu toate acestea, unii istorici au fost foarte sceptici în ceea ce privește ideea că acțiunile lui Metternich s-au bazat pe convingeri filosofice profunde. De pildă, A.J.P Taylor considera că declarațiile lui Metternich despre echilibru nu erau nimic altceva decât platitudini specifice clasei sale și că „mulți bărbați spun lucruri mai interesante atunci când se bărbieresc". Între aceste două extreme, Sked a afirmat că ceea ce Metternich a descris drept „vechile lui principii plicticoase" era de fapt respect față de tratate și față de domnia legii în general, alături de o încredere în ideea de cooperare și consultare între Marile Puteri.

Deci putem vorbi despre un sistem Metternich? Înainte de a da un răspuns la această întrebare este important să analizăm acțiunile lui Metternich atât pe plan intern cât și pe plan extern.

4. Sistemul Metternich în politica internă

Este adevărat că Metternich a dominat și a controlat Imperiul habsburgic? Aceasta este întrebarea de bază de la care trebuie să pornim în orice apreciere pe tema unui sistem Metternich în politica internă. Dar această întrebare este mult mai complexă decât pare. Pentru a trata această problemă cât mai clar posibil ne este de folos să o subîmpărțim în trei aspecte separate. Mai întâi, trebuie să vorbim puțin despre imaginea stereotipă a controlului exercitat de Metternich, așa-numitul „stat polițienesc" și despre măsura în care era capabil să controleze fluxul ideilor revoluționare în cadrul Imperiului. Totuși, trebuie să ne referim puțin și la modul în care a procedat efectiv când a fost vorba de reforma specifică sau de mișcările revoluționare. Din acest motiv o a doua secțiune a fost dedicată analizării modului în care a procedat în cazul celor mai serioase amenințări la adresa Imperiului: naționalismul maghiar și italian. În al treilea rând, se pune problema de cât de multă putere

politică a beneficiat într-adevăr Metternich. Ideea că a impus un control sistematic asupra Imperiului habsburgic presupune faptul că el a beneficiat de o influență politică aproape nelimitată. Dar cât de adevărat a fost de fapt acest lucru? După ce analizăm aceste trei fațete ale problemei este poate posibil să ne pronunțăm asupra măsurii în care Metternich a dispus de acest control.

a) Metternich și statul polițienesc

În sprijinul ideii că Metternich a fost în măsură să controleze viața politică a Imperiului vine ideea vehiculată destul de frecvent că el a transformat Imperiul într-un „stat polițienesc" în care toate ideile revoluționare au fost efectiv suprimate. Cât de mult adevăr se află în această idee?

Forțele polițienești erau conduse de un minister separat condus de un director. În perioada 1816-1848 directorul a fost contele Sedlnitzky – o persoană numită de împăratul Francisc I pentru că era un lingușitor – dar care i-a fost profund loial lui Metternich. Cei doi au colaborat îndeaproape și ca urmare Metternich a reușit să știe mai mult despre ceea ce se petrece în Imperiu decât împăratul.

Departamentul poliției răspundea nu numai de respectarea legii și de menținerea ordinii în întregul Imperiu ci și de consolidarea unei foarte stricte cenzuri și de o supraveghere permanentă a activităților și opiniilor tuturor supușilor. Poliția oficială în uniforme forma o structură de ofițeri care aplicau legea ce acoperea întreg Imperiul. Principalele lor sarcini erau de a impune respectarea legii și de a menține ordinea și de a asigura înregistrarea tuturor supușilor la nivelul aparatului birocratic al Imperiului. În practică, eficiența lor depindea de măsura în care guvernatorii locali și nobilii cu funcții de conducere din zonă acceptau să coopereze pentru că forțele polițienești aveau efective foarte reduse. La Viena, de pildă, înainte de 1848 forțele regulate ale poliției erau formate din 7 ofițeri, 78 subofițeri și 490 de oameni. Exista de asemenea un număr redus de reprezentanți ai poliției călare și o gardă civilă, dar este limpede că numărul acestora era total inadecvat pentru a putea controla orice tip de revoltă de amploare într-un oraș cu o populație de 400 000 de locuitori. De aceea este o greșeală să vorbim de un stat polițienesc în sensul că oamenii erau intimidați de prezența poliției în număr mare.

Totuși, elementul central al așa-numitului stat polițienesc creat de Metternich este folosirea unei poliții secrete. Fără îndoială că el a folosit nu numai forțe ale poliției secrete ci și o serie de spioni și de informatori neoficiali care îi aduceau la cunoștință toate aspectele vieții oamenilor. Prima lor îndatorire era aceea de a supraveghea indivizii suspecți, în special studenții liberali, naționaliști și radicali și profesorii lor. Pentru a face acest lucru ei deschideau corespondența oricui și a tuturor, cenzurau piesele de teatru, poemele, romanele și ziarele. Chiar și cele mai puțin evidente aspecte politice de comunicare precum picturile și muzica făceau obiectul unor controale minuțioase.

Ideile naționaliștilor și ale liberalilor aveau să fie excluse din Imperiu. Sarcina poliției secrete era și aceea de a preveni pătrunderea în Imperiu a vreunei lucrări cu caracter religios care putea constitui o amenințare la adresa ortodoxiei catolice. Lucrările evreiești erau detestate din cale afară și cel mai adesea erau interzise. Pe scurt, nici una dintre zonele vieții culturale sau ideologice ale Imperiului nu a rămas în afara ariei de interes a cenzorilor și spionilor. De pildă, în 1824, poliția secretă a alocat timp și bani supravegherii italienilor care purtau un anumit tip de ac de cravată care au fost suspectați că acesta ar fi o insignă a unei loji masonice naționaliste secrete.

Metternich și directorul Poliției au fost foarte preocupați de amenințarea pe care o reprezentau ideile subversive liberale și naționaliste care pătrundeau în Imperiu. Metternich a încercat, prin intermediul cenzurii impuse în sistemul Poștei și prin redactarea unor articole de știri externe, să țină Austria departe de realitatea a ceea ce se petrecea în restul Europei. Presa a fost folosită pentru a crea o Europă fictivă în care toate evenimentele și ideile veneau ca o confirmare a ideii că sistemul existent în Imperiu este cel just. Metodele folosite în acest sens nu erau atât de brutale pe cât ar părea. Metternich a folosit unii dintre cei mai talentați scriitori din Imperiu pentru a produce texte care nu erau în mod vădit propagandistice. Ele erau mai degrabă o celebrare a farmecului vieții într-un stat imperial atât de civilizat.

Cele mai sinistre forme de manifestare ale sistemului erau percheziționile la domiciliu și chiar arestările fără acuzații precise. Uneori anumite persoane dispăreau de la domiciliu pentru o vreme înainte de a fi judecate pentru diferite acuzații. Cei mai vulnerabili la acest tip de practici arbitrare erau agitatorii politici. Această lume din umbră

alcătuită din poliția secretă, spioni și cenzori a fost o realitate a sistemului Metternich.

Dar cât de eficient a fost acest presupus sistem? El poate fi considerat deosebit de eficient dat fiind că în perioada 1815-1847 în cadrul Imperiului nu s-au făcut simțite mișcări de tip revoluționar. Și totuși a impune o uniformitate ideologică într-un Imperiu atât de vast era o sarcină deosebit de dificilă. Metternich s-a bucurat poate de succes în măsluirea presei interne, dar i-a fost absolut imposibil să prevină intrarea în țară a literaturii străine subversive. Se pare că cei care doreau să citească literatură subversivă reușeau destul de ușor să și-o procure. Se pare chiar că între autorități și oamenii pe care acestea voiau să îi constrângă s-a născut o bizară conspirație prin care se recunoștea că nimeni nu trebuie să citească literatură disidentă și că toți oamenii educați fac totuși acest lucru. Atâta timp cât nimeni nu voia de fapt să pună în aplicare aceste principii periculoase într-o manieră care să pună în pericol Imperiul, nimeni nu punea prea multe întrebări.

Ținând cont de caracterul lax al acestor constrângeri trebuie să ne întrebăm dacă termenul de „stat polițienesc" este într-adevăr potrivit. La urma urmei, aceasta este o etichetă asociată mai degrabă cu regimuri brutale de tipul regimului nazist din Germania și a regimului stalinist din Rusia. Austria lui Metternich nu a fost nici de departe atât de eficientă sau de violentă ca aceste exemple de notorietate. Metternich nu a recurs la asasinate suspecte sau la torturi: închisorile nu au fost umplute cu prizonieri politici.

Totuși, supușii Imperiului habsburgic trebuie să fi simțit frecvent prezența statului care se amestecă în viața lor. Dar statul polițienesc nu a fost o tiranie brutală, nici măcar un aparat eficient de control al statului. Dacă a fost un stat polițienesc a fost un stat polițienesc al epocii sale și a fost foarte ciudat datorită incompetenței sale în comparație cu regimurile totalitare care vor urma.

b) Amenințări de ordin intern la adresa Imperiului

i) Metternich și naționalismul maghiar

Naționalismul maghiar din secolul al XIX-lea, ca și multe alte mișcări naționaliste din același secol, își are originea în perioada napoleoniană. Elementul distinctiv față de mișcările naționaliste din vestul Europei era

originea socială a principalilor săi adepți. Naționalismul maghiar s-a limitat în mare măsură la nivelul claselor proprietare de pământ – marea nobilime și proprietarii fără titluri nobiliare. Clasa mijlocie era prea puțin numeroasă în Ungaria pentru a fi importantă din punct de vedere politic, iar țărănimea era preocupată de problema subzistenței.

Războaiele împotriva lui Napoleon au alimentat în mod indirect o mișcare naționalistă în Ungaria în rândul nobililor din două motive mai importante. Mai întâi, costul războiului l-a adus pe Francisc I în stare de conflict cu Dieta Ungariei. În 1812, el a cerut importante subvenții pentru război, iar Dieta a refuzat să i le acorde. În replică, Francisc I a dizolvat parlamentul și a condus Ungaria prin decrete timp de treisprezece ani. În această perioadă resentimentele nobilimii s-au accentuat considerabil. În al doilea rând, războiul i-a determinat pe mulți nobili să plece pentru prima oară în Europa occidentală. Prin urmare, nobilimea a devenit conștientă de faptul că Europa occidentală beneficia de un nivel de trai mai ridicat decât Europa de Est. De aceea, unii nobili s-au întors în Ungaria pentru a cere schimbări cu caracter politic și economic. Pentru Metternich, însăși noțiunea de schimbare era echivalentă cu îndemnul la revoluție.

În cadrul mișcării naționaliste maghiare s-au manifestat două orientări diferite – moderați și radicali sau, așa cum îi plăcea lui Metternich să îi numească „vechea opoziție" a aristocrației și „opoziția extremistă" a proprietarilor fără titluri nobiliare. Cu toate acestea, deși a recunoscut deosebirea dintre aceste două categorii, a respins solicitările ambelor grupuri. Moderații erau conduși de contele Széchényi, un aristocrat care făcea parte dintr-una dintre familiile de frunte ale Ungariei. Arborele său genealogic era nepătat, iar familia sa se mândrea cu o îndelungată tradiție de loialitate în slujba coroanei habsburgice. Dar se mândreau în egală măsură și cu identitatea lor maghiară. Și într-adevăr, tatăl lui Széchényi a pus bazele primei Biblioteci Naționale din Ungaria. Széchényi a considerat că nu poate fi vorba de o stare de conflict între programul său de reformă și loialitatea față de Habsburgi. În esență, ideile sale aveau un caracter mai degrabă economic decât politic. Ca urmare a călătoriilor sale alături de trupele habsburgice în războaiele napoleoniene și a călătoriei sale de după război în Anglia, a devenit un adept înfocat al occidentalizării. El a susținut cu tărie că agricultura ungară trebuie să încerce să învețe și să își însușească îmbunătățirile care s-au realizat în

vest. El a cerut să se desființeze șerbia și să se treacă la o agricultură capitalistă bazată pe munca retribuită. Acest lucru, spunea el, este în interesul nobilimii pentru că în cele din urmă va contribui la îmbogățirea sa. Széchényi, ca și alți nobili, avea datorii foarte mari, iar revoluția din agricultură despre care vorbea era menită fără îndoială, în parte, să rezolve problemele cu care se confrunta nobilimea ca clasă. Totuși, Széchényi s-a așteptat ca această reformă să genereze anumite îmbunătățiri și pentru ceilalți unguri. Desființarea șerbiei ar fi permis o mult mai mare mobilitate socială, iar o îmbunătățire a sistemului de educație ar fi contribuit la crearea așa-numitei „cariere deschise tuturor celor înzestrați". Deși Széchényi și-a declarat loialitatea față de Habsburgi, Metternich nu a privit cu ochi buni politica sa.

Și într-adevăr, Széchényi a reușit o singură dată să îl convingă pe cancelar să adopte una dintre ideile sale pentru Ungaria, dar este cel puțin îndoielnic că acest lucru s-a petrecut de fapt pentru că Metternich era prea preocupat de politica externă pentru a acorda atenția cuvenită problemelor Ungariei. În 1830, când Metternich era preocupat de revoluția din Franța, Széchényi a reușit să îl convingă pe Francisc I că limba maghiară trebuie să fie limba oficială și cea vorbită în parlament, iar nu latina. După 1836, maghiara a devenit limba oficială în întreaga Ungarie și a început să fie predată în școli mult mai eficient și mai riguros decât până atunci. Acest triumf de natură lingvistică a încurajat fără îndoială cauza naționalistă pentru că profesorii naționaliști au început să scoată la iveală istoria Ungariei sau clasici ai literaturii ungare și să transmită tinerilor lor elevi sentimentul de mândrie față de trecutul Ungariei și față de potențiala mărire viitoare a acesteia.

În mod ironic, Széchényi a început să se îndoiască de necesitatea acestor schimbări. Acest prim stadiu pe care istoricii l-au denumit „maghiarizare" a înstrăinat profund celelalte grupuri etnice care trăiau în această zonă a Imperiului. Croații au devenit extrem de resentimentari și au început să fie animați de o ură neîmpăcată față de maghiari. Habsburgii s-au aflat în fața unei dileme care le va fi foarte familiară – aceea de a face concesii de dragul stabilității care vor crea noi cauze de instabilitate.

Acest „Catch-22" logic l-a determinat pe Metternich să se opună ideilor de reformă ale lui Széchényi chiar dacă acestea aveau un caracter foarte moderat. El a fost forțat să cedeze în cazul problemei limbii pentru

că Francisc I a luat o decizie favorabilă în acest sens, dar s-a bucurat de succes în opoziția lui față de aproape orice alt aspect al programului lui Széchényi. Pentru a realiza acest lucru el a strâns legăturile cu politicienii conservatori de încredere, precum contele Apponyi, cancelar ungar, și a folosit aceste legături pentru a orienta atitudinea membrilor Dietei Ungare împotriva lui Széchényi. Când Széchényi a reușit în cele din urmă să îi prezinte personal lui Metternich programul său de reforme economice a fost pus la punct într-un stil destul de dur spunându-i-se că dacă „cineva ia o singură piatră din boltă, întregul edificiu se prăbușește".

Metternich își respecta principiile neabătut și nu a fost de acord să facă nici o concesie. Prin urmare, Széchényi a fost cel care a avut de pierdut. Frustrările sale datorate neînțelegerilor cu Metternich, cu clasa din care făcea parte, cele pricinuite de lipsa de interes pe care o dovedeau capitaliștii străini și de ceea ce el considera extremism venind din partea proprietarilor fără titluri nobiliare l-au adus în pragul nebuniei. Și-a sfârșit zilele într-un azil de la Viena unde într-o bună zi s-a sinucis.

Liderul neoficial al mișcării naționaliste radicale din anii 1830 și 1840 a fost Lajos (Ludovic) Kossuth. Széchényi îl considera pe Kossuth un extremist periculos, în timp ce Kossuth îl considera pe marele aristocrat un lacheu umil al Habsburgilor. Despre Kossuth putem spune că era în egală măsură un naționalist și un liberal. Naționalismul său l-a determinat să militeze pentru crearea unui parlament ungar care să dețină putere deplină pentru a guverna Ungaria fără nici un amestec al autorităților de la Viena. El era foarte favorabil ideii de maghiarizare a vieții națiunii. A aplaudat schimbările care au transformat maghiara în limbă oficială și nu părea prea preocupat de resentimentul pe care acest lucru l-a provocat în rândul diferitelor grupuri etnice, precum croații și românii, de pe teritoriile ungare.

Liberalismul său a fost desenat după modelul liberalismului din Europa occidentală. El a cerut libertatea presei, judecarea cauzelor de către jurați, o reformă a codului penal și guvern parlamentar. Dar dintr-un anumit punct de vedere a fost în contratimp cu liberalismul occidental european. Nu era adeptul comerțului liber. Programul său de reformă economică în Ungaria nu era foarte diferit de cel al lui Széchényi, cu excepția faptului că era adeptul tarifelor vamale protecționiste pentru produsele din Ungaria. Principala sa preocupare era aceea de a obține protecție pentru Ungaria în privința exploatării

acesteia de către Austria. Kossuth a susținut că Ungaria a fost silită să accepte un soi de relații de tip colonial cu sectoarele mai avansate ale Imperiului. Singura cale prin care industria ungară putea progresa era aceea ca bunurile produse în alte zone ale Imperiului să facă obiectul unor tarife vamale atunci când intrau în Ungaria. Dacă s-ar fi ținut cont de acest lucru Ungaria ar fi putut concura în termeni de egalitate.

Dat fiind că și-a publicat aceste idei, în 1837 Kossuth a fost azvârlit în închisoare pentru o condamnare de trei ani. La eliberare a constatat că devenise un erou național, în special în rândul nobilimii în declin care făcea responsabile oficialitățile de la Viena de nenorocirile sale. După ce a ieșit din închisoare, a devenit redactor șef la ziarul *Pesti Hirlap* (ziarul *Pest Herald*) și datorită promovării unui mesaj romantic de naționalism radical a crescut foarte mult audiența acestui ziar. Îndemnurile lui vizând desființarea șerbiei și introducerea unei mai ample democrații i-au asigurat un amplu sprijin popular. În 1847, a fost ales în Camera Inferioară a Dietei Ungare. În ajunul revoluțiilor de la 1848, Kossuth a fost centrul evident al oricărei mișcări revoluționare naționaliste.

Cât de eficient a reușit Metternich să preîntâmpine pericolul pe care îl reprezenta naționalismul ungar? Este evident că unica lui politică clar formulată a fost respingerea totală a oricărui tip de reformă. Respingerea totală a naționalismului moderat-loialist al lui Széchényi a fost bineînțeles o greșeală pentru că efectul său a fost acela de a-i determina pe naționaliștii moderați să se alăture taberei lui Kossuth. Și modul în care a tratat cazul lui Kossuth a fost total neproductiv. Încercarea de a-l înlătura aruncându-l în închisoare a avut efectul contrar. Închisoarea l-a transformat pe Kossuth în martir al cauzei naționalismului. Cred că este corect să spunem că sistemul Metternich a fost un sistem destinat autodistrugerii. Putem de aceea spune că la 3 martie 1848 discursul lui Kossuth a fost cel care a aprins flacăra revoluției ungare care a condus la eșecul acestei politici și la exilul autorului său.

ii) Metternich și naționalismul italian

Metternich considera întreaga peninsulă italiană, ca și Germania, o zonă care trebuie controlată, fie în mod direct, fie în mod indirect, de către Habsburgi. În 1805, Napoleon și-a însușit cea mai mare parte a posesiunilor habsburgice din Italia, dar Metternich a reafirmat dominația

austriacă în tratatul de pace din 1815. După 1815, Francisc I a devenit suveran al regatului Lombardia-Veneția. Aceasta a fost singura parte din peninsulă pe care Habsburgii o guvernau în mod direct, dar controlul pe care Francisc I îl exercita asupra regiunii de nord a fost consolidat de faptul că fratele său era mare duce de Toscana, fiica sa domnea în Parma, iar vărul său domnea în Modena. Statul italian din nord, Piemontul, nu a reprezentat o amenințare până când împrejurările create de revoluțiile de la 1848 l-au încurajat pe rege să solicite Lombardia-Veneția.

Italia centrală era încă în posesia papalității, dar în anii de după 1815 Biserica a susținut obiectivele conservatoare ale lui Metternich. Prin urmare, Habsburgii au putut negocia dreptul de staționare a trupelor pe teritoriul papal. Abia în 1846, când papă a fost ales Pius IX, Habsburgii au început să se teamă că Roma nu le va fi aliat în lupta împotriva naționalismului italian. Papa Pius IX era o figură destul de neobișnuită, un papă liberal – sau cel puțin a crezut că este liberal până când revoluțiile din 1848 l-au făcut să își schimbe punctul de vedere. Cu toate acestea, alegerea unui papă progresist a dat un imbold naționaliștilor italieni și într-o oarecare măsură a contribuit la declanșarea revoluțiilor de la 1848.

În sudul peninsulei, Neapole și Sicilia erau controlate de regele Ferdinand de Bourbon care era loial Habsburgilor, în special datorită amintirilor sale din exil în timpul războaielor napoleoniene care l-au făcut să se teamă de revoluție. Dar și pentru că era căsătorit cu o reprezentantă a Habsburgilor.

Este absolut limpede că în urma tratatului din 1815 Habsburgii au devenit puterea dominantă în Italia. Orice s-ar întâmpla, Metternich a stârnit Imperiul împotriva naționalismului italian. Dar nu a considerat acest lucru o greșeală. El a crezut în mod sincer că Italia era doar o „expresie geografică". Potrivit punctului său de vedere naționalismul italian se limita la o mână de extremiști și era alimentat în mod deliberat de francezi în sprijinul ambițiilor lor teritoriale din zonă. Astfel, Metternich avea două obiective în Italia – suprimarea naționaliștilor și înlăturarea Franței din regiune. A fost foarte mândru de faptul că în Lombardia-Veneția agitațiile naționaliste au fost mult mai restrânse decât în orice altă zonă a peninsulei. Era convins că acest lucru se datora mai puțin așa-numitei „administrații luminate" și în mai mare măsură prezenței în număr mare a trupelor armatei și efectivelor poliției și rețelei de spioni care acționa în zonă.

Deși Habsburgii au instalat viceregi rezidenți ca simboluri vii ale autorității Habsburgilor în Italia, toate deciziile importante care priveau Lombardia-Veneția erau luate la Viena. Metternich a fost de acord cu această guvernare centralizată, dar a fost tot mai nemulțumit de ritmul lent al procesului de luare a deciziilor. Birocrația imperială și Consiliul de stat stabileau direcțiile politicii – o sarcină care era în sine plictisitoare – iar apoi Francisc I trebuia să le aprobe.

Cu toate acestea, Metternich considera Italia sfera sa legitimă de influență și a găsit rapid căile de a-și afirma controlul asupra regiunii Lombardia-Veneția. În 1826, a trimis un agent special la Milano pentru a organiza o rețea de informații care să-i trimită informațiile culese lui personal. Într-un anumit sens a îndepărtat birocrația din sistemul său de guvernare. Controlul său direct asupra armatei însemna că putea acționa rapid în urma unei informații primite și putea aresta pe oricine era suspect de activități naționaliste. Ca și în restul Imperiului, Metternich a impus o cenzură rigidă. Italienii nu aveau voie să citească nimic din ce le-ar fi putut stimula sentimentele patriotice. Literatura italiană clasică a fost interzisă, iar în școli se preda numai istoria Austriei.

Pe lângă aceste măsuri coercitive, Metternich a încercat să stârpească naționalismul italian cu blândețe. Nu se poate spune că regimul habsburgic din nordul Italiei a fost rigid sau tiranic; Metternich nu a încetat niciodată să spună că supușii italieni din Imperiul habsburgic sunt egali în fața legii, plătesc impozite destul de mici și au un nivel de trai rezonabil în comparație cu italienii din afara Imperiului.

Totuși, această combinație de constrângere și bunătate nu a reușit să elimine naționalismul italian. Metternich îi putea supraveghea pe naționaliștii din Lombardia-Veneția, dar nu putea fi la fel de eficient în privința celor din restul peninsulei. În sud, societățile secrete precum cea a Carbonarilor s-au răspândit cu rapiditate, iar în rândul clasei mijlocii a apărut o mișcare cunoscută sub numele de Tânăra Italie care intenționa să promoveze conștiința națională în rândul italienilor.

Totuși, deși Metternich nu putea spera să impună un control ideologic asupra întregii Italii, a reușit cu mult succes să convingă anumite oficialități italiene să contribuie la suprimarea oricăror revolte cu caracter naționalist de pe peninsulă. În 1821, s-a confruntat cu o revoltă la Neapole care avea mai degrabă un caracter liberal decât naționalist. Cu toate acestea, chiar dacă nu s-ar fi bucurat de succes, ea

ar fi constituit un exemplu periculos ce putea fi urmat și în alte state italiene. Pentru a complica și mai mult lucrurile, francezii au sprijinit îndemnurile rebelilor care voiau să instaureze un soi de monarhie constituțională, aparent cu sprijinul țarului Alexandru I. Metternich a convocat un Congres special la Troppau pentru a analiza situația și a folosit această ocazie pentru a prezenta revolta de la Neapole ca pe o amenințare la adresa ordinii din întreaga Europă, ordine stabilită de Congresul de la Viena. Argumentele lui l-au convins pe țar și astfel Metternich a putut trimite trupe austriece la Neapole pentru a pune capăt revoltei și pentru a prezenta acțiunile sale lumii întregi ca fiind opera Congresului sau a sistemului de Alianțe – a fost mult prea diplomat pentru a se referi la ele ca făcând parte din sistemul Metternich! Și în 1821 trupele austriece au pus capăt unei revolte în Piemont și au repus în drepturi un monarh absolut, legitim. Apoi, în 1831, Metternich a trimis trupe la Modena, Parma și Statele papale pentru a curma revolte liberale și naționaliste. A reușit să supravegheze foarte eficient întreaga peninsulă. Naționaliștii italieni din Lombardia-Veneția nu au constituit niciodată o amenințare serioasă la adresa regimului habsburgic. Chiar și în zonele mai sudice trupele austriece i-au ținut sub control pe liberali și pe naționaliști.

Dar nu putem vorbi numai de succese. La curte, principalul său rival, contele Kolowrat, nu a încetat să spună cât de costisitoare este sarcina de a patrula întreaga Italie și că în curând coroana va ajunge în pragul falimentului datorită acestor cheltuieli. În plus, se pare că Metternich a subestimat puterea reală a naționalismului. Deși i-a retezat din capete, asemeni unui balaur, alte capete au apărut peste câtva timp din nou. Am fi tentați să spunem că revoluțiile din 1848 din Italia au demonstrat că sistemul Metternich nu funcționează. Acest lucru este însă discutabil. Poate că metodele lui Metternich au alimentat revoluțiile sau poate naționalismul era totuși o forță de neoprit. Este mai probabil că sistemul Metternich a funcționat foarte bine în Italia și că de fapt căderea de la putere a lui Metternich, cauzată ea însăși de alți factori, a fost cea care i-a încurajat pe naționaliștii italieni să se revolte în 1848.

c) Limitele puterii lui Metternich

Putem oare vorbi despre un sistem Metternich ce poate fi recunoscut în guvernarea Imperiului? Dat fiind că politica lui Metternich putea fi și

uneori a fost controlată de împăratul Francisc I, am putea spune că niciodată nu a existat un sistem Metternich în politica internă. În plus, faimoasa formulă a lui Metternich potrivit căreia el „a guvernat Europa uneori, dar niciodată Austria" poate fi considerată o recunoaștere deschisă a faptului că aproape întreaga putere în cadrul sistemului habsburgic de guvernare îi revenea persoanei împăratului și că acesta a acționat așa cum era de așteptat, căci era un vajnic apărător al absolutismului.

Este însă limpede că Metternich era profund frustrat de ceea ce el considera lipsa de eficiență și lipsa de rațiune a sistemului habsburgic de guvernare. Este poate ironic faptul că el a comparat administrația habsburgică în mod defavorabil cu Imperiul napoleonian. Ceea ce admira el în special era modul în care Napoleon a folosit un mic Consiliu de Stat ca principal organism de consiliere. În contrast, Francisc I avea un Consiliu de Stat de mari dimensiuni alcătuit din numeroase secțiuni și subsecțiuni necoordonate. În plus, Francisc I putea recurge la ajutorul armatei sale de funcționari de stat imperiali când avea nevoie de sfaturi. Miniștrii de frunte ai coroanei nu aveau mijloacele necesare pentru a acționa ca un organism unic. Totul depindea de împărat și de cel pe care el considera la un moment dat că este cazul să îl consulte. Acest lucru a determinat crearea unui aparat guvernamental care acționa foarte lent. Acest lucru se datora mai mult faptului că Francisc I prefera să analizeze rapoartele detaliate primite înainte de a acționa.

Ținând cont de imensa putere de care dispunea împăratul și de modul în care întregul sistem guvernamental gravita în jurul său, poate părea nepotrivit să vorbim despre sistemul de guvernare al lui Metternich. Avem însă motive să credem că Metternich a fost în măsură să guverneze într-o anumită măsură din spatele tronului. Relația sa cu Francisc era foarte puternică, iar cei doi aveau o orientare politică foarte asemănătoare. Francisc a ajuns să se încreadă mai mult decât orice în judecata lui Metternich și astfel Metternich a fost în măsură să domine efectiv guvernul mai tot timpul până la moartea lui Francisc în 1835.

Francisc I a fost urmat la tron de Ferdinand I (1835-1848), un tânăr foarte bine intenționat care foarte curând însă a fost poreclit „Ferd zănaticul". Noul împărat era încet la minte și avea crize frecvente de epilepsie. Profund afectata sănătate mintală a împăratului a avut consecințe grave pentru Metternich, care a descoperit foarte curând că

nu îl mai poate convinge și îndupleca pe împărat să urmeze sfaturile cancelarului, pentru că împăratul nu putea înțelege situația. Bineînțeles că acest lucru a avut consecințe serioase pentru poziția lui Metternich. De-a lungul anilor, Metternich și-a făcut mulți dușmani la curte, iar de incapacitatea sa de a-l manipula pe noul împărat au profitat toți rivalii lui pentru a-i submina puterea. Principalul său rival a fost ministrul de finanțe – contele Kolowrat.

Într-o anumită măsură, Kolowrat a fost motivat de o combinație de resentimente față de puterea de care dispunea Metternich și de ambiția sa personală. Dar avea și unele obiecții de principiu față de politica lui Metternich. Kolowrat, în calitatea sa de ministru de finanțe, a realizat că numai echilibrând cheltuielile și asigurând coroanei o economie sănătoasă poate supraviețui. De aceea el s-a opus cheltuielilor masive pe care Metternich le-a afectat menținerii unei armate permanente cu efective numeroase. În 1847, Kolowrat a explicat celui mai important dintre comitetele guvernamentale, Conferința Internă Permanentă, amploarea crizei cu care se confruntă statul:

> 1 Consider că este de datoria mea să vă informez că ne aflăm pe marginea prăpastiei, iar cererile permanente ale Trezoreriei datorate măsurilor ce se impun pentru a combate elementele revoluționare străine au condus la profunde tulburări în întreaga țară.

Criticile lui Kolowrat sunt în mod limpede o condamnare la adresa politicii externe extrem de costisitoare a lui Metternich și totodată o condamnare a sistemului Metternich. Fără îndoială că Metternich a înrăutățit situația financiară a coroanei. Monarhia s-a declarat în 1811 în stare de faliment și a fost obligată să împrumute bani cu dobânzi foarte dezavantajoase. În perioada 1815-1848 plata dobânzilor a reprezentat 30 la sută din veniturile statului. În plus, dorința lui Metternich de a întreține ceea ce Kolowrat numea „o pădure de baionete" însemna că bugetul militar reprezenta peste 40 la sută din veniturile statului. Din aceste cifre reiese clar că Metternich nu își putea permite să implice trupele habsburgice în intervenții frecvente în jurul Europei așa cum cerea sistemul Metternich. Rolul pe care el l-a destinat Imperiului în 1815, în calitatea sa de polițist al Europei, a fost un rol pe care treizeci de ani mai târziu Imperiul nu își mai putea permite să îl joace.

Kolowrat, în calitatea sa de om ce trebuia să găsească o modalitate de a plăti orice război, a fost profund nemulțumit de lipsa de bunăvoință a lui Metternich de a accepta realitatea situației financiare. Se pare că în același timp era vorba despre o antipatie personală și de o suspiciune reciprocă între cei doi. Una dintre scrisorile lui Metternich îi prezintă astfel sentimentele:

> intolerabila vanitate a acestui om, care crede că niciodată în întreaga sa viață nu a greșit, care a prevăzut întotdeauna – și care în continuare prevede – tot ceea ce s-a întâmplat și ceea ce nu s-a întâmplat. Ca să spun lucrurilor pe nume, nu pot colabora cu el.

Ținând cont de ostilitatea personală și principială a lui Kolowrat față de Metternich, nu este deloc surprinzător faptul că acesta s-a gândit să profite de vidul de putere creat de moartea lui Francisc pentru a-l înlătura de la putere pe cancelar. Metternich era conștient de pericolul pe care îl reprezenta pentru el Kolowrat. El s-a pregătit pentru eventualitatea unei crize de putere convingându-l pe Francisc, care era pe moarte, să redacteze un testament final prin care îl îndemna pe Ferdinand să se bazeze cel mai mult pe Metternich în luarea tuturor deciziilor. Planurile lui Metternich au fost dejucate de intervenția celor trei frați ai lui Francisc, arhiducii Ludwig, Johann și Carol. Aceștia erau demult nemulțumiți de influența pe care Metternich a avut-o asupra împăratului și au încercat să găsească o modalitate de a-i delimita puterea. Împreună cu Kolowrat ei l-au silit pe Ferdinand să alcătuiască un Consiliu de Regență alcătuit din ei înșiși, Kolowrat și Metternich. Conjunctura îi era acum profund defavorabilă lui Metternich.

Când au izbucnit revoluțiile de la 1848, Kolowrat a profitat de situația fragilă a lui Metternich în Consiliul de Regență pentru a-l obliga să demisioneze. Într-adevăr, se poate spune că nu revoluția a fost cea care l-a răsturnat de la putere pe Metternich, ci o combinație între prostia lui Ferdinand și viclenia lui Kolowrat.

5. Sistemul Metternich în politica externă

a) Metternich și Napoleon, 1809-1915

Pentru Imperiul habsburgic, Revoluția franceză și războaiele napoleoniene au fost o experiență traumatizantă. Din 1792 până în 1815, austriecii au fost frecvent în război cu Franța. Consecințele acestor războaie, cu excepția victoriei finale, au fost decepționante și chiar dezastruoase.

În 1809, Napoleon a redus simțitor întinderea Imperiului: Habsburgii au fost siliți să se retragă din Italia, Olanda austriacă a fost pusă sub controlul Franței, teritoriul habsburgic din Polonia a fost inclus în Marele Ducat al Varșoviei, creat de Napoleon și chiar și în zona îndepărtată a coastei dalmate, Napoleon i-a vitregit de teritorii pe Habsburgi pentru a crea Regatul ilir. În plus, Napoleon a desființat Sfântul Imperiu roman, leagănul tradițional al puterii habsburgice asupra Germaniei centrale și a creat propria Confederație a Rinului, punând astfel capăt celor 400 de ani de stăpânire habsburgică asupra Germaniei. În 1809, Napoleon a fost într-adevăr în măsură să dezmembreze întregul Imperiu.

În acest moment al crizei, împăratul habsburgic, Francisc I, l-a numit pe Metternich ministru de externe. Nu a fost deloc surprinzător faptul că obiectivul politic pe termen scurt al lui Metternich a fost menținerea Imperiului. El nu a uitat niciodată această criză cu caracter politic. Pe toată durata activității sale ministeriale a făcut toate eforturile pentru a se asigura că astfel de momente nu se vor mai repeta. Această experiență i-a marcat fără îndoială întreaga activitate. Ea s-a aflat desigur la originea temerilor sale legate de pericolul pe care îl reprezintă Franța și revoluția.

Extraordinara realizare a lui Metternich în perioada 1809-1815 a fost aceea că a reușit să conducă acest stat slăbit din punct de vedere militar și financiar într-o epocă pline de pericole și în cele din urmă a obținut un acord de pace care nu numai că a readus Imperiul la măreția sa pierdută, ci s-ar putea spune că a chiar îmbunătățit situația sa de până atunci.

Totuși, politica externă pe care a adoptat-o pentru a realiza aceste obiective a fost foarte diferită de „sistemul" cu care de obicei i s-a asociat numele după 1815.

Răspunsul său inițial în fața pericolului a fost de a-l îndemna pe Francisc să se alieze cu Napoleon. În mod surprinzător, Metternich i-a recomandat lui Francisc să îi permită fiicei sale mai mari, Maria Luiza, să se căsătorească cu Napoleon pentru a obține în acest fel o nouă alianță. În cele din urmă, el a reușit să îl convingă pe Francisc că fiica sa este prețul obligatoriu pe care trebuie să îl plătească pentru supraviețuirea Imperiului, iar în 1810 căsătoria avut loc.

Dar, în 1812 alianța cu Franța a început să fie stânjenitoare. Austria nu numai că era aliată cu Napoleon, dar era aliatul unui Napoleon care începuse să piardă. Metternich a intuit o nouă amenințare: un tratat de pace dictat de țarul Rusiei, Alexandru I. Despre țar se știa că vizează teritoriile habsburgice din Polonia. În februarie 1813, țarul s-a aliat cu Prusia, Tratatul de la Kalisch, prin care prusienii erau de acord să dea mână liberă rușilor în Polonia în schimbul satisfacerii pretențiilor lor asupra Germaniei. Aceasta era o amenințare la adresa dominației Habsburgilor în Germania. Această dublă amenințare la adresa intereselor Habsburgilor în Polonia și Germania, ambele fiind zone aflate anterior sunt influența Habsburgilor, avea să determine modul în care Metternich a abordat stadiile finale ale războiului.

Metternich a sperat că Napoleon și soția sa habsburgă vor ajunge la o pace negociată și va putea folosi astfel alianța cu Franța împotriva Rusiei. Totuși, atunci când era limpede că Napoleon nu va accepta un compromis, Metternich a schimbat modul de abordare a problemei Rusiei. În august 1813, printr-o schimbare bruscă de atitudine diplomatică, a angajat Austria într-o coaliție împotriva lui Napoleon. Treptat, a ajuns să creadă că singura modalitate de a restrânge influența Rusiei și a Prusiei era abordarea diplomatică a problemei. Cum războaiele napoleoniene se apropiau de sfârșit, toate Marile Puteri au început să analizeze modalitatea cea mai potrivită prin care își pot asigura partea din prada de război. Metternich și-a pus toate speranțele în ideea unei ample conferințe de pace. Unul dintre principalele sale talente politice era puterea sa de convingere. Un congres i-ar fi oferit ocazia ideală de a face uz de farmecele sale politice, pentru a convinge și a manipula un acord de pace în favoarea Habsburgilor.

El crease deja un precedent pentru acest mod de a manevra relațiile internaționale atunci când în 1814 a orchestrat din culise convocarea unui congres al celor patru Mari Puteri cunoscut sub numele

de Congresul de la Chatillon. Astfel s-a ajuns la Tratatul de la Chaumont în cadrul căruia Marile Puteri au căzut de acord să rămână aliați pentru următorii douăzeci de ani împotriva oricărei amenințări din partea Franței. Marile Puteri au acceptat de asemenea să se întâlnească în eventualitatea unor crize. Astfel chiar înainte de înfrângerea finală a lui Napoleon, Metternich a impus ideea unei cooperări între Marile Puteri care era extrem de importantă sistemului Metternich după război. După înfrângerea lui Napoleon, el și-a convins aliații nu numai că trebuie convocat un congres de pace, ci și că acest congres trebuie să aibă loc la Viena. Congresul de la Viena care a început la 14 noiembrie 1814 nu numai că a marcat sfârșitul epocii napoleoniene, ci a anunțat, deși puțini și-au dat seama de acest lucru la vremea aceea, epoca Metternich.

b) Congresul de la Viena

Congresul de la Viena a fost un eveniment impresionant. La acest congres au participat nu numai șefii de stat ai principalelor Mari Puteri, cu excepția lui George al III-lea, ci și capii celor mai importante familii aristocratice din Europa și soțiile lor. Metternich a făcut toate eforturile pentru a se asigura că acest eveniment este foarte agreabil, înființând un Comitet al festivalurilor care avea sarcina de a organiza numeroase baluri și petreceri mascate. Metternich a fost atât de preocupat de aspectul plăcut al congresului încât unul dintre observatori s-a plâns că acesta a devenit „extrem de libertin și de nestatornic cu femeile". Țarul Alexandru I a fost deranjat peste măsură de nesfârșitele flirturi ale ministrului de externe austriac, deși se pare că pe undeva îl și invidia pentru asta. Bineînțeles că voioșia lui Metternich a fost într-o oarecare măsură o altă mască în spatele căreia se putea ascunde în timp ce analiza serioasa problemă a încheierii unui tratat de pace care să fie și în interesul Habsburgilor și pe placul celorlalte Mari Puteri.

Deși Congresul a avut multe probleme de rezolvat, două dintre acestea ar fi putut conduce la un conflict între Austria și Rusia. Acestea erau problema Poloniei și problema Germaniei. Țarul spera să obțină sprijinul Prusiei pentru obiectivul său care viza crearea unui regat polonez aflat în întregime sub stăpânire rusească. În schimb, el avea să asigure Prusiei dobândirea întregii Saxonii. Aceasta ar fi fost o dublă lovitură pentru interesele Habsburgilor. Metternich voia să se asigure

că Habsburgii vor redobândi controlul asupra Germaniei. Pentru a realiza acest obiectiv, Metternich a recurs din nou la manevre de culise încercând să obțină sprijin. El reușise deja să îl câștige de partea sa pe ministrul de externe englez, Castlereagh, încă înainte de începerea congresului informându-l că țarul vrea să pună pe tronul Franței propriul candidat. Metternich și Castlereagh au căzut de acord că în interesul lor ar fi numai revenirea pe tron a Bourbonilor. Se pare că Castlereagh împărtășea într-o oarecare măsură suspiciunea față de Rusia. Metternich a fost de aceea în măsură să îl convingă că Austria trebuie sprijinită împotriva expansiunii Rusiei.

Lovitura de maestru pe care Metternich a obținut-o la Viena a fost de a convinge celelalte puteri, cu sprijinul lui Castlereagh, să acorde Franței permisiunea de a-și spune părerea în cadrul negocierilor. Acest lucru era important pentru că astfel ministrul de externe francez, Talleyrand, a obținut și el un vot, iar Metternich se asigurase deja de sprijinul său în favoarea Austriei împotriva Rusiei. După cum înțelesese Metternich, Talleyrand era dispus să fie de acord cu orice numai să pună capăt izolării diplomatice a Franței. Astfel cu sprijinul Marii Britanii și al Franței, Metternich a fost în măsură să forțeze o rezolvare a problemei polono-saxone așa cum convenea Habsburgilor. În Polonia, țarul a creat regatul dorit, dar Austria a păstrat o fâșie importantă din teritoriul polonez din Galiția. Un lucru și mai important, s-a stabilit că în Germania se va crea o Confederație alcătuită din 39 de state cu dieta la Frankfurt, iar Habsburgii vor deține președinția acestui nou parlament german. Astfel Metternich a realizat un obiectiv major: reinstaurarea controlului Habsburgilor asupra Germaniei. De fapt, dominația Habsburgilor asupra Germaniei era acum mult mai eficientă decât fusese în perioada de sfârșit a Sfântului Imperiu roman. Prusia a trebuit să se mulțumească cu două cincimi din teritoriul saxon, dar a primit drept compensație o importantă cotă parte din regiunea Renania, regiune industrială în curs de dezvoltare, precum și Pomerania. Achiziționarea Renaniei a fost un element important pe termen lung datorită puterii economice pe care o conferea Prusiei, dar Metternich nu se aștepta ca cineva să recunoască acest lucru la vremea aceea.

O dată ce a reușit să rezolve aceste probleme, lui Metternich i-a fost relativ ușor să își atingă principalul obiectiv – reinstaurarea dominației Habsburgilor în Italia de Nord. Aliații au recunoscut legalitatea

preluării de către Austria a Lombardiei și Veneției care avusese deja loc. Atât Metternich cât și împăratul au acordat prioritate reafirmării influenței habsburgice în problemele interne ale Italiei. Faptul că fiica împăratului a primit cheia ducatelor din nord, Parma, Piacenza și Guastalla au asigurat Habsburgilor controlul asupra nordului Italiei.

În plus față de Germania și Italia, Metternich a reușit să își atingă și alte obiective, punând din nou stăpânire pe teritoriile slave din sud de-a lungul coastei dalmate și obținând și anumite teritorii relativ noi precum Ducatul de Salzburg care a fost independent înainte să înceapă războaiele cu Franța. Fără îndoială că, din punctul de vedere al Habsburgilor, performanța lui Metternich la Viena a fost un remarcabil *tour de force.*

c) Apărarea Acordului de la Viena

Ceea ce a făcut ca acordul de la Viena să fie un acord durabil și remarcabil, a fost faptul că el a fost realizat fără să lezeze vreuna dintre Marile Puteri. Chiar și țarul a părăsit Viena destul de mulțumit cu ceea ce a obținut, deși a considerat că ministrul de externe austriac nu i-a acordat destul respect.

O dată ce Metternich a reușit performanța de a reface un Imperiu care numai cu șase ani în urmă părea a fi pe cale să se dezmembreze, a ajuns să fie obsedat de ideea de a apăra acest acord. Totuși, și-a dat seama că Austria era prea fragilă pentru a apăra de una singură acordul de la Viena. El era conștient că numai printr-o acțiune colectivă este posibil ca refăcutul *Ancien Régime* să se apere împotriva oricăror revoluții de stil francez. Dar Metternich nu era singurul care credea acest lucru. Inițial cele trei Mari Puteri – Rusia, Prusia și Marea Britanie au împărtășit și ele ideea că numai printr-o acțiune colectivă se poate menține în vigoare acordul. În noiembrie 1815 – după ce alianța a fost pusă în situația de a-l înfrânge a doua oară pe Napoleon după fuga sa pe insula Elba – cele patru state au fost de acord să rămână aliați următorii douăzeci de ani pentru a apăra acordul de la Viena împotriva oricărei noi amenințări din partea Franței. Așa s-a născut așa-numita Cvadrupla Alianță.

Aliații au căzut de asemenea de acord asupra metodei ce trebuia folosită în eventualitatea unor noi obstacole. Ei au decis că în

eventualitatea unei revolte în Europa, Marile Puteri vor convoca un congres pentru a decide ce acțiune comună să întreprindă. Această înțelegere a devenit cunoscută sub numele de Sistemul Congresului. Pentru a încerca să evităm orice confuzie cel mai bine ar fi probabil să ne gândim la Sistemul Congresului ca la un subsistem din cadrul sistemului ideologic mai general al lui Mettternich – un mijloc diplomatic pus în slujba unui obiectiv Meternichian.

Totuși, exista și o importantă rivalitate între așa-numiții aliați. Țarul Alexandru I a fost decis să își impună ideile celorlalți aliați. În acest scop, tot în 1815, a construit o altă alianță cunoscută sub numele de Sfânta Alianță. Alianța țarului intenționa să fie o ligă profund creștină pregătită să intervină oriunde în Europa acolo unde liberalii, naționaliștii sau orice alt tip de disidenți ar provoca probleme. Sfânta Alianță se angaja, cel puțin teoretic, să fie un polițist al Europei împotriva liberalismului și naționalismului, chiar dacă acest lucru însemna să intervină în problemele interne ale altor țări. Metternich l-a convins pe împăratul Austriei să semneze această alianță, deși în particular o considera „mult zgomot pentru nimic". El nu intenționa să îl jignească pe țar. Chiar și regele Prusiei, precum și în principiu fiecare suveran european, a semnat și el. Cea mai importantă excepție a fost George al III-lea. Guvernul britanic a refuzat să se implice în alianță, argumentând că nimeni nu ar trebui să se amestece în problemele interne ale unei națiuni suverane.

Era limpede deja că idealul lui Metternich al unei concertări între cele patru Mari Puteri care l-au înfrânt pe Napoleon era deja sortit eșecului datorită atitudinilor foarte diferite și obiectivelor protagoniștilor. O monarhie constituțională liberală precum Marea Britanie nu putea împărtăși punctele de vedere ale statelor în mare măsură absolutiste din Europa de Est. Deci opinia potrivit căreia Metternich a orchestrat cele patru Mari Puteri astfel încât să adopte aceeași opinie reacționară, nu se susține. În orice caz, el a jucat un rol cheie în limitarea expansiunii rusești și liniștirea britanicilor.

Câțiva ani după Congresul de la Viena cele patru Mari Puteri au răspuns la crizele din Europa convocând noi congrese. Nu are rost să invocăm aici motivul că existau două tipuri diferite de alianțe. În perioada 1815-1820, Sistemul Congresului a părut să funcționeze. Dar treptat, deosebirile ideologice existente între cele patru Mari Puteri au făcut cooperarea între ele imposibilă.

i) Revoluțiile de la 1820-1821 și sfârșitul Sistemului Congresului

Prima mare amenințare la adresa noii ordini a apărut în 1820 o dată cu revoluțiile din Neapole, Piemont și Spania. La Congresul de la Troppau, Metternich i-a convins pe aliați că trupele austriece trebuie să intervină în Italia. Așa au și făcut, reinstaurând monarhia absolută atât în Neapole cât și în Piemont. Totuși, Castlereagh, ministrul britanic de externe, a arătat foarte limpede în faimoasa declarație oficială de la 5 mai 1820 că Marea Britanie nu sprijină în principiu intervenția în politica internă a altor națiuni. Sistemul Congresului, precum și Cvadrupla Alianță au început să pară extrem de fragile.

Metternich era foarte îngrijorat că retragerea Marii Britanii din alianță îi va permite țarului Alexandru I să domine politica aliaților rămași. Primul semnal în privința problemelor cu care Metternich avea să se confrunte a fost hotărârea țarului de a sprijini intervenția francezilor în Spania unde o revoltă amenința să îl detroneze pe Ferdinand al VII-lea.

Metternich a spus că a sprijini intervenția Franței într-o altă țară contravine principiilor Cvadruplei Alianțe. El continua să fie foarte suspicios în privința expansiunii franceze. După părerea sa, a sprijini intervenția Franței în Spania ar însemna a te opune spiritului Congresului de la Viena. El era sigur că alianța, cu sprijinul lui Castlereagh, poate fi dirijată să se opună Franței. Din nefericire pentru el, Castlereagh s-a sinucis tăindu-și gâtul cu un briceag exact înainte de criticul Congres de la Verona când avea să se discute întreaga problemă. Luându-și viața în acel moment, Castlereagh a ucis în mod involuntar și Sistemul Congresului. George Canning, înlocuitorul său în funcția de ministru de externe, era un liberal în politica externă și a refuzat chiar și să participe la Congres. Drept urmare, țarul, cu ajutorul Prusiei, l-a obligat pe Metternich să urmeze linia impusă de Rusia. Dat fiind că Marea Britanie părăsise în mod explicit alianța, Rusia era în măsură să domine orice congres pe viitor. De aceea, nu este deloc o coincidență faptul că după 1822 Metternich nici nu a mai propus, nici nu a mai participat la vreun congres al Marilor Puteri.

După destrămarea Sistemului Congresului, Rusia și Austria au rivalizat pentru dominația în cadrul alianței. Principalii doi aliați au început să acționeze tot mai mult în calitate de rivali. Într-adevăr, revolta

naționalistă care a izbucnit în Grecia în 1821 a amenințat să distrugă deopotrivă alianța.

Metternich a considerat că revolta grecilor împotriva Imperiului otoman este un alt caz limpede de amenințare la adresa unei monarhii legitime. Totuși, se afla într-un soi de dilemă. Deși el însuși detesta spectacolul unei revolte naționaliste, rebelii greci erau membri ai Bisericii Ortodoxe și din acest motiv, pentru țar, meritau să fie sprijiniți împotriva turcilor necredincioși. Dar Metternich l-a suspectat pe țar că are gânduri ascunse – să slăbească Imperiul otoman în Balcani astfel încât Rusia să își poată extinde influența în această zonă.

Inițial, Metternich a reușit să îl convingă pe țar să nu intervină în favoarea grecilor și a reușit astfel să salveze Sfânta Alianță. Totuși, în 1825, când Alexandru I a murit, acesta a fost urmat la tron de fratele său Nicolae I care era decis să ia măsuri drastice. În 1828, Rusia era în război cu turcii. Metternich era îngrozit. În 1830, turcii au acceptat în sfârșit ideea unui stat grec independent, iar Rusia a renunțat la ideea de a determina prăbușirea totală a Imperiului otoman de teama unor consecințe imprevizibile. Metternich a răsuflat ușurat. Totuși, Sfânta Alianță s-a destrămat. Mai mult. Slăbiciunea Imperiului otoman nu a făcut decât să agraveze tensiunile dintre Austria și Rusia, care erau oricum inevitabile.

Dar evenimentele au contribuit la rezolvarea problemei. Valul de revoluții care a izbucnit în Europa în 1830 a schimbat în mod dramatic atitudinea țarului Nicolae față de revoltă, iar în 1833 a venit la Metternich, potrivit propriilor sale cuvinte, „ca un elev la profesorul său" pentru a ajunge la o înțelegere în problema turcilor.

Rezultatul a fost Acordul Münchengrätz prin care țarul și Metternich au căzut de acord să mențină Imperiul otoman și să acționeze numai după consultări dacă dezmembrarea a devenit inevitabilă. Aceasta a fost o acțiune diplomatică extrem de eficientă care a permis Austriei să se simtă în siguranță în est reușind totodată să reînvie spiritul Sfintei Alianțe.

ii) Metternich și Confederația germană

Metternich considera că teritoriul german, ca și teritoriul italian, face parte din Imperiul habsburgic neoficial. Deși Napoleon a reușit să

desființeze Sfântul Imperiu roman care a fost multă vreme mijlocul prin care Habsburgii au controlat Germania, crearea Confederației germane la Congresul de la Viena în 1815 a permis Habsburgilor să se reafirme în Germania mai pregnant decât până atunci. Constituția Confederației permitea deținerea în permanență a președinției de către Habsburgi și astfel Dieta care s-a întrunit la Frankfurt, deși la ea participau și reprezentanții celorlalte 38 de state, a fost de fapt mecanismul prin care se menținea hegemonia Habsburgilor în Germania.

Cu toate acestea, continuarea dominației Habsburgilor era într-o oarecare măsură amenințată. Cele mai evidente provocări veneau din partea liberalilor și a naționaliștilor. Liberalii erau adepții unei schimbări în direcția monarhiei constituționale, iar naționaliștii sperau să găsească mijloacele pentru a promova unificarea Germaniei. În ambele cazuri, cei care făceau parte din aceste grupuri erau studenți din clasa mijlocie și profesorii lor. Metternich a monitorizat îndeaproape activitățile tuturor grupurilor de studenți cu ajutorul rețelei sale de spioni. În 1819, un student revoluționar a asasinat un agent al țarului, iar Metternich a profitat de ocazie pentru a propune spre aprobare parlamentului legislația împotriva potențialilor disidenți. Decretele de la Karlsbad au permis autorităților să aresteze orice profesor care era suspectat de desfășurarea unor activități cu caracter subversiv și să desființeze societățile studențești. În anumite situații au fost închise universități întregi. A fost înființată o comisie pentru supravegherea permanentă a studenților și a fost votată o lege care să permită Confederației să cenzureze sau să interzică orice ziar sau pamflet. Cu toate acestea, situația nu a fost rezolvată definitiv. În 1830, în parte inspirați de revoluția din Paris, studenții și membrii radicali ai parlamentului din sudul Germaniei au început o acțiune de protest prin care se cerea instaurarea monarhiei constituționale. În replică, în 1832, Metternich a supus spre aprobare Dietei de la Frankfurt binecunoscutele șase legi care i-au permis să limiteze puterile parlamentelor diferitelor state din cadrul Confederației. Într-un fel sau altul, Metternich a pus capăt în mare măsură opoziției din Germania.

Și totuși, deși majoritatea vocilor care se ridicau împotriva Austriei în Germania fuseseră curmate, se făceau simțite procese istorice mai profunde, în special în Prusia, care aveau să amenințe în cele din urmă hegemonia Habsburgilor. După Congresul de la Viena, nimeni nu a

bănuit că Prusia va fi în cele din urmă mijlocul prin care Austria va fi înlăturată din Germania. Regele Prusiei, Friedrich Wilhelm al III-lea, a fost un susținător ferm al Austriei și un partener binevoitor al Sfintei Alianțe și al Cvadruplei Alianțe. Cu toate acestea, Prusia a început să submineze treptat poziția Austriei ca rezultat al puterii sale economice tot mai proeminente. În 1834, a organizat o uniune vamală la care au aderat majoritatea statelor germane. Această uniune vamală, cunoscută sub numele de Zollverein, avea să devină baza supremației prusiene în Germania. Metternich a vrut să se alăture Zollverein, dar o combinație între opoziția Prusiei față de admiterea Austriei și faptul că Metternich a realizat că industria austriacă ar putea avea de suferit implicându-se într-o competiție pe o piață liberă atât de mare însemna că Habsburgii ar rămâne întotdeauna în afara Zollverein.

Prusia a început procesul de industrializare și a devenit în acest fel o potențială forță militară. Și totuși în epoca lui Metternich relațiile dintre Prusia și Austria au continuat să fie armonioase. În acest sens, politica lui Metternich față de Germania a fost un succes. Dar se poate formula totuși o critică în sensul că Metternich a fost prea ocupat să îi reducă la tăcere pe studenți și profesori și nu a fost destul de conștient de importanța industriei. Putem spune, în fine, că capacitatea de a produce arme are un impact mult mai profund decât capacitatea de a-i reduce la tăcere pe poeți și pe visători.

iii) Revoluțiile din 1830 și sfârșitul sistemului Metternich

În 1830, a mai avut loc o revoluție în Franța. Carol al X-lea a fost detronat, fiind înlocuit cu Ludovic Filip ca monarh constituțional cu puteri considerabil reduse. Auzind aceste vești, Metternich a făcut următoarea remarcă „munca mea de o viață este distrusă". Se temea pe bună dreptate că o revoluție franceză va avea din nou urmări, fiind ca o boală contagioasă. Timp de câteva săptămâni au avut loc revolte în Belgia, Elveția, Polonia, Germania și Italia.

Metternich a fost în măsură să pună capăt destul de ușor revoltelor din Germania și Italia, considerându-le probleme interne esențiale. Dar mai presus de orice, a vrut să invoce vechea Cvadruplă Alianță pentru a suprima revoluția din Franța și a-l readuce pe tron pe Carol al X-lea. În acest scop, a organizat o conferință a Marilor Puteri care a avut loc la Londra. Dar aceasta s-a dovedit o mare dezamăgire. Nici una dintre celelalte

puteri nu a fost de acord să trimită trupe în Franța, în mare măsură pentru că aveau de soluționat propriile crize revoluționare. În disperare de cauză, Metternich a plănuit o invazie a trupelor austriece în Franța, dar înaltul comandament al armatei l-a informat că armata nu este în măsură să își poată permite un război. Astfel adevărata fragilitate a Austriei a devenit o realitate. Sistemul Metternich putea exista, se pare, numai în măsura în care celelalte puteri erau dispuse să lupte pentru Metternich.

Metternich și-a recunoscut neputința în 1830, constatând oarecum melodramatic că Revoluția franceză a marcat „începutul sfârșitului" pentru „bătrâna Europă". Dacă putem spune că a existat într-adevăr un sistem Metternich, acesta a existat doar în termenii politicii externe timp de 15 ani după Congresul de la Viena. După 1830, Metternich nu s-a mai aflat niciodată în situația de a fi la conducerea Europei. Nici măcar în momentul crizei Mehmet Ali din 1840 când o acțiune concertată a Marilor Puteri a îndepărtat o altă amenințare la adresa Imperiului otoman, Marea Britanie și nu Austria a fost cea care a condus ostilitățile. În timpul crizei, Metternich a încercat să reînvie vechiul Sistem al Congresului. Dar ministrul de externe britanic, lordul Palmerston, a preferat acțiunea în locul tratativelor și l-a umilit pe Metternich care încerca să „conducă și să instruiască lumea întreagă" din fotoliul său. Evident că epoca Metternich se apropia de sfârșit.

6. Concluzie: Se poate vorbi de un sistem Metternich?

Este limpede că Metternich nu a fost în situația de a dicta nici Europei, nici Austriei. Ideea că el și-a impus voința în fața Europei este desigur o exagerare. Influența pe care a exercitat-o Metternich atât în interiorul cât și în exteriorul Imperiului a cunoscut anumite limite, ceea ce i-a diminuat într-o oarecare măsură poziția. De aceea am putea spune că sistemul Metternich este mai degrabă o creație a imaginației istoricilor.

Totuși un răspuns atât de simplist nu este de ajuns. După cum arăta Sked, în ultimă instanță această problemă depinde de ceea ce înțelegem prin cuvântul „sistem". Dacă termenul „sistem" presupune faptul că Metternich deținea un control absolut asupra societății habsburgice și asupra politicii externe a Marilor Puteri, atunci nu putem vorbi despre un sistem Metternich. Dar dacă, după cum susține Sked,

prin „sistem" se înțelege faptul că Metternich avea o strategie generală, care se baza în principiu pe conservatorismul clasic, care nu era întotdeauna eficientă, dar era respectată cu multă consecvență, atunci da, se poate vorbi de un sistem Metternich.

Să luăm notițe despre „Epoca Metternich"

Următoarele întrebări ar trebui să vă ofere o structură care să vă folosească pentru a lua notițe. Totuși, trebuie să aveți permanent în minte problemele și ideile cheie și nu doar să copiați informațiile care vi se oferă. Pe măsură ce luați notițe întrebați-vă dacă ați înțeles ceea ce tocmai ați scris. Dacă aveți îndoieli reveniți la carte și recitiți secțiunea respectivă.

Introducere: Care au fost ideile cu care Metternich nu a fost de acord?

1. Din ce mediu provenea Metternich și în ce măsură ar fi putut acesta influența gândirea sa politică?

1.1. Enumerați funcțiile pe care le-a deținut Metternich.

2. De ce și-au schimbat istoricii atât de mult modul de a-l percepe și de a-l interpreta pe Metternich?

2.1. Enumerați numele istoricilor mai importanți și prezentați pe scurt punctele lor de vedere.

3. Pentru menținerea cui și-a închinat Metternich întreaga viață?

3.1. Prezentați pe scurt argumentele pro și argumentele contra ideii că sistemul Metternich își avea originea într-o filosofie profund conservatoare.

4. Ce dovezi puteți aduce în sprijinul ideii că Metternich a creat un „stat polițienesc"?

4.1. Aduceți o dovadă împotriva ideii că Metternich a creat „un stat polițienesc".

4.2. Definiți cele două tipuri de mișcări de opoziție din Ungaria – spuneți care a fost liderul fiecăreia dintre aceste mișcări și prezentați principalele puncte din programul lor de reforme.

4.3. Cât de eficient a rezolvat Metternich problema acestor mișcări?

4.4. De ce a considerat Metternich că este foarte dificil să suprime naționalismul italian? Ce temeiuri a avut Metternich pentru a spune că el nu a guvernat Austria?

4.6. De ce a fost Metternich atât de puternic în perioada 1815-1835?
4.7. Cum și de ce s-a schimbat această situație după 1835?
5. Explicați de ce inițial Metternich (ca ministru de externe) a abordat prietenește problema Franței napoleoniene?
5.1. Care au fost obiectivele lui Metternich la Congresul de la Viena?
5.2. De cât de mult succes s-a bucurat Metternich în apărarea acordului de la Viena înainte de 1830?
5.3. Care a fost atitudinea lui Metternich față de Confederația germană?
5.4. De ce Revoluția franceză de la 1830 marchează sfârșitul sistemului Metternich?
6. În ce fel apără Alan Sked ideea unui sistem Metternich?

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Epoca Metternich"

Multe dintre întrebările examinatorilor pun accentul când este vorba despre această perioadă pe Congresul de la Viena. (*The Concert of Europe* de John Lowe din această serie vă va ajuta să vă faceți o imagine mai amplă despre obiectivele altor state care au participat la Congresul de la Viena.) Următoarele întrebări sunt tipice în acest sens:

1. Oamenii politici care au participat la Congresul de la Viena erau interesați de restabilirea ordinii de dinainte de revoluție?
2. În ce măsură au fost realizate obiectivele pacificatorilor de la Congresul de la Viena în perioada 1815-1848?
3. De cât de mult succes s-a bucurat Metternich în realizarea obiectivelor sale în timpul Congresului de la Viena?

Pentru a putea aborda corespunzător astfel de întrebări trebuie să vă asigurați că știți exact care au fost obiectivele pacifiștilor de la Congresul de la Viena. Întocmiți o listă cu obiectivele fiecăreia dintre Marile Puteri și o alta cu modalitățile în care au reușit sau nu să realizeze aceste obiective.

Remarcați că aceste întrebări se pot referi la Congresul de la Viena sau pot presupune o înțelegere a consecințelor pe termen lung. Întocmiți o listă cu posibilele consecințe pe termen lung ale Congresului de la Viena.

Dacă întrebările nu se referă la Congresul de la Viena, se vor referi probabil la Metternich sau la Imperiu în general. De pildă:

4. În ce măsură a reușit Imperiul habsburgic să răspundă corespunzător provocărilor cu care s-a confruntat în perioada 1815-1848?
5. Cât de eficientă a fost politica internă a lui Metternich în perioada 1815-1848?

Este limpede că aceste întrebări sunt asemănătoare. Prin ce aspect important diferă? În ambele cazuri revoluțiile de la 1848 sunt considerate momentul ultim al unei perioade. De aceea nu va fi posibil să răspundeți corect la aceste întrebări fără să citiți și capitolul următor referitor la revoluțiile de la 1848.

În fine, există uneori și întrebări despre sistemul Metternich. Dați o definiție acestui termen și apoi alcătuiți două liste: argumentele în favoarea ideii că a existat un sistem Metternich și contraargumentele.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Epoca Metternich"

1. Caracterul lui Metternich

Citiți cu atenție izvoarele de la paginile 18-23 și de la paginile 36-37. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) De ce credeți că Kolowrat nu a reușit să o scoată la capăt cu Metternich?
b) Comparați descrierea pe care și-o face Metternich (pagina 18) cu evaluarea lui Kolowrat (pagina 37). În ce măsură aceste izvoare ne oferă dovezi pe care să ne putem baza în sprijinul ideii că Metternich a fost un tip extrem de arogant și de frivol?
c) Priviți portretul lui Metternich de la pagina 19. Descrieți elementele care sugerează că Metternich era un dandi și o figură cu o anumită importanță.

2. Ideologia lui Metternich

Citiți fragmentele din scrierile lui Metternich de la pagina 23. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) În ce măsură ideile lui Metternich despre monarhie și mase au afectat atitudinea sa față de reforma constituțioală?
b) Explicați de ce Metternich nu a agreat principiul de liberate.
c) Considerați că principiile lui Metternich au constituit o filosofie politică aplicabilă în secolul al XIX-lea? Explicați-vă răspunsul.

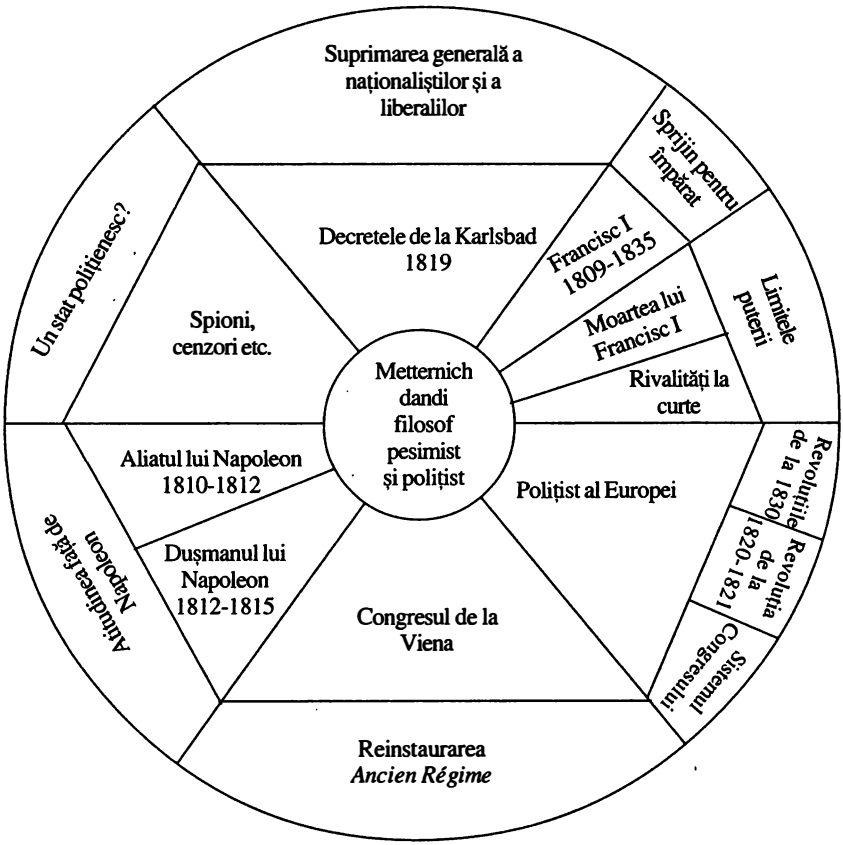

Rezumat – Epoca Metternich

CAPITOLUL 3

Revoluțiile de la 1848-1849 în Imperiul habsburgic

1. Introducere

În primăvara anului 1848 istoria Europei a cunoscut un moment de cotitură. Revoluțiile au cuprins întregul continent cunoscând un adevărat moment de apogeu. Totul a început la Paris. În ziua de 24 februarie, Ludovic Filip, regele Franței, a fost detronat și a fost instaurată republica. Două săptămâni mai târziu, revoluțiile au cuprins Bavaria, Prusia, Italia și toate teritoriile habsburgice.

Într-adevăr, impactul mișcării revoluționare în Imperiul habsburgic a avut probabil cele mai puternice consecințe în comparație cu toate celelalte revoluții. La ora 9 după-amiază, în ziua de 13 martie, prințul Metternich a demisionat. Metternich și-a dedicat întreaga activitate politică prevenirii revoluției și păstrării unui sistem politic centralizat, absolutist dominat de nobilimea austriacă de limbă germană. De aceea căderea sa de la putere a avut o semnificație simbolică. Ea a marcat sfârșitul *Ancien Régime* și a vestit începutul unei ere noi.

Majoritatea istoricilor sunt de acord că forțele care au determinat înlăturarea de la putere a lui Metternich au fost relativ noile convingeri naționaliste și liberale. Cea dintâi a fost probabil mai amenințătoare pentru Imperiu. La urma urmei, Monarhia habsburgică a fost mai presus de orice un stat multinațional. În 1848, ungurii, cehii și italienii au cerut să beneficieze în mai mare măsură de autodeterminare. Prin urmare, au izbucnit revoluții la Budapesta, Praga, Milano și Veneția. A avut loc o revoluție și la Viena, dar ea a fost motivată mai mult de presiunile liberale pentru reforma constituțională. Totuși, această deosebire nu trebuie să fie exagerată pentru că majoritatea liberalilor se așteptau ca reforma

constituțională să sporească drepturile grupurilor naționale din cadrul Imperiului. În multe cazuri un liberal era și un naționalist și *vice versa*. Pe scrut, ideile pe care Metternich a luptat să le suprime încă după căderea lui Napoleon amenințau acum să distrugă Imperiul.

Și totuși, în pofida căderii lui Metternich de la putere, Habsburgii au reușit să se opună, pentru o vreme, forțelor irezistibile ale schimbării. În vara anului 1849, toate revoluțiile au fost înăbușite. De fapt, tema comună care leagă revoluțiile din întreaga Europă s-a dovedit a fi un eșec. Dar pentru unii istorici, 1848 continuă să reprezinte un moment decisiv. Acest an a fost „un moment de cotitură de care Europa nu a știut să profite". Eșecul poate fi uneori mai însemnat decât succesul. S-a spus că Monarhia, pierzând momentul de a se reforma în 1848, nu a făcut altceva decât să țină în frâu problemele care o vor distruge definitiv în 1918.

2. Revoluțiile de la 1848-1849: cursul evenimentelor

Faptul că revoluțiile din Imperiul habsburgic au început de fapt în Franța este o întâmplare. Vestea că Ludovic Filip și primul ministru francez, Guizot, au fost înlăturați de la putere la 24 februarie a ajuns la Viena cinci zile mai târziu. Un asemenea eveniment notabil a produs vâlvă: un amestec de speranță că va avea loc în sfârșit o schimbare în Imperiu și de teamă că acest lucru ar putea determina autoritățile să strângă și mai mult șurubul.

Metternich era foarte îngrijorat de modul în care au evoluat evenimentele. Detronarea unui rege și instaurarea republicii reprezentau, după părerea sa, o amenințare la adresa întregii ordini sociale aristocratice pe care s-a străduit să o mențină pe tot parcursul vieții sale publice. Știa de asemenea foarte bine, memoriile sale despre epoca napoleoniană demonstrează acest lucru, că revoluțiile care au izbucnit în Franța aveau obiceiul să se răspândească și în restul Europei. El a cochetat cu ideea unei intervenții militare în Franța pentru a-l readuce pe tron pe Ludovic Filip, dar curând și-a dat seama că Monarhia nu avea nici fondurile, nici aliații necesari pentru a se angaja într-o acțiune atât de temerară. În pofida acestor temeri, a rămas încrezător, poate chiar prea încrezător, în faptul că putea rezolva orice problemă politică care se putea ivi în cadrul Imperiului ca rezultat al evenimentelor din Franța.

Totuși, primul semn că furtuna era pe cale să izbucnească a apărut nu în Austria ci în Ungaria. La 3 martie, Ludovic (Lajos) Kossuth, lider al mișcării naționaliste ungare, a pronunțat un discurs impresionant în camera inferioară a Dietei ungare de la Pozsony (Bratislava). El a cerut să se acorde Ungariei dreptul la autoguvernare prin constituirea unui nou parlament la Budapesta. La vremea aceea nu a cerut separare sau independență, dar proiectul său de reforme viza transformarea împăratului într-o simplă marionetă. Apoi a început să pretindă că acesta este „un drept" al tuturor națiunilor istorice din cadrul Imperiului. De fapt, el a cerut distrugerea completă a vechiului sistem. Pentru mulți acesta a fost semnalul așteptat. Copii ale discursului lui Kossuth au ajuns curând să circule la Viena. Acesta era un soi de manifest la care liberalii și naționaliștii puteau deopotrivă să subscrie.

a) Căderea de la putere a lui Metternich

Discursul lui Kossuth a dat naștere unor speculații care susțineau că atunci când camera inferioară a Dietei austriece se va întruni la 13 martie vor fi pronunțate discursuri care vor chema la reforme radicale. Faptul că printr-o coincidență la Viena avea atunci loc o săptămână de carnaval este posibil să fi sporit optimismul celor implicați în evenimente.

Duminică 12 martie studenții de la Universitatea din Viena s-au întrunit pentru a redacta o petiție prin care să se ceară numeroase reforme liberale. Aceștia au fost susținuți de profesorii lor, în special de Hye și Endlicher. Acești doi „intelectuali" au prezentat petiția consilierului și unchiului împăratului, arhiducele Ludwig. Nu s-a făcut nici o promisiune, dar studenții au considerat că au câștigat simpatia interlocutorului lor și acest lucru i-a încurajat să creadă că poate curtea este dispusă să accepte schimbarea.

Metternich și-a păstrat calmul. De fapt, această liniște era periculoasă, în special dacă ne amintim că garnizoana vieneză, poate ultima linie de apărare într-o situație revoluționară, era sub comanda incompetentului arhiduce Albrecht. Pe de altă parte, oamenii, fie studenți, muncitori sau burghezi respectabili, au simțit instinctiv că a doua zi, luni 13 martie, va fi o zi decisivă într-un fel sau altul.

Luni, camera inferioară a Dietei austriece s-a întrunit în Landhaus pe Herrengasse în centrul Vienei, la mai puțin de jumătate de milă de

Hofburg, palatul imperial. O mulțime numeroasă, alcătuită din tot soiul de grupuri sociale de la delincvenți până la intelectuali, s-a adunat în afara clădirii. În timp ce membrii Dietei au încercat să discute problema reformei, mulțimea de afară a devenit tot mai neliniștită. O altă figură despre care se spunea că este un „intelectual" (deși era mai degrabă un medic practicant decât un teoretician) și-a câștigat renumele de orator îndemnând să se treacă la reforme liberale și să creeze parlamente pentru toate naționalitățile. Acesta era dr. Adolf Fischof. El a înflăcărat mulțimea adunată cu citate din mărețul discurs al lui Kossuth din martie. Studenții au încercat să pătrundă în clădire, iar zgomotul general și tulburările de stradă au condus în cele din urmă la suspendarea ședinței. Membrii Dietei au decis să nu își asume răspunderea unei hotărâri. Ei l-au informat pe împărat despre sentimentele și cererile mulțimii, în special despre ura mulțimii față de Metternich, și apoi s-au retras. Mulțimea, intuind o victorie tactică, s-a îndreptat spre palatul imperial.

În palat, Ferdinand putea auzi lozincile mulțimii. Astfel și-a dat seama că mai presus de orice mulțimea dorește demiterea lui Metternich, dar că era în continuare dispusă să ovaționeze numele împăratului. Ferdinand era socotit de multă lume o persoană cu un accentuat handicap mintal, o judecată inspirată de crizele sale de epilepsie, dar tocmai din acest motiv nu era acuzat pentru politica imperială. Imbecilitatea a fost în acel moment cea mai bună carte a împăratului. Metternich era considerat adevăratul conducător și în această calitate era ținta ostilității mulțimii. În acel moment mulțimea nu era violentă, dar reprezenta fără îndoială o amenințare la adresa legii și ordinii. Unii dintre cei mai lipsiți de scrupule demonstranți s-au dedat jafului. Arhiducele Albrecht a deplasat trupe în zonă pentru a încerca să asigure securitatea palatului. Potrivit unui observator contemporan, Albrecht a fost atunci lovit în cap cu o făclie de fier și silit să se retragă, lăsând astfel trupele temporar fără comandant. Acest lucru explică de ce un contingent de soldați italieni au intrat în panică și au deschis focul asupra mulțimii omorând patru persoane. Protestul care avusese în general un caracter pașnic s-a transformat dintr-o dată într-o revoltă. A fost atacată reședința lui Metternich, iar împăratul pus în fața acestei situații conflictuale avea două alternative clare: să cedeze în fața cererilor mulțimii sau să folosească forța pentru a pune capăt revoltei. În acest moment crucial rolul consilierilor lui Ferdinand a fost extrem de important.

De obicei, Metternich se putea baza pe sprijinul eficient al regentului, arhiducele Ludwig. Dar la curte exista o facțiune foarte distinctă împotriva lui Metternich. Această facțiune era condusă de arhiducele Johann, fratele lui Ludwig, care își crease un renume ca liberal. Împreună cu Kolowrat, principalul rival al lui Metternich în cadrul Consiliului de Stat, s-a gândit să profite de ocazie și să îl convingă pe împărat și, poate chiar și pe arhiducele Ludwig, că a venit timpul să renunțe la cancelar.

Totuși, deși la curte a existat o conspirație împotriva lui Metternich, factorul decisiv în schimbarea atitudinii lui Ludwig pare să fi fost petiția care i-a fost înmânată de Garda Civică, ce reprezenta în exclusivitate clasa mijlocie. Acești oameni de toată isprava i-au spus lui Ludwig că, dacă trupele sunt retrase și Metternich își dă demisia, ei, împreună cu studenții, promit să reinstaureze ordinea și stabilitatea politică. Ludwig i-a spus atunci zăpăcitului de Ferdinand că ar fi înțelept să îi ceară lui Metternich să demisioneze. Și astfel luni seara, la ora nouă, prințul Metternich, după ce a rostit un discurs care a durat peste o oră în fața împăratului și a curții sale, în cele din urmă a ajuns la subiectul în cauză și a demisionat. Au urmat imediat alte concesii. Garda Civică a fost rebotezată Garda Națională, astfel încât membrii săi să se simtă mai importanți, studenților li s-au dat arme și importantul titlu nou de „Legiune Academică" – în realitate ei erau un grup simbolic de tineri romantici conduși de un militar în rezervă, de care mai nimeni nu a ținut seama.

Înlăturarea de la putere a lui Metternich a marcat începutul fazei triumfătoare a revoluției. Monarhia a intrat într-o fază defensivă. Ferdinand a făcut anumite concesii, dar acestea nu au satisfăcut nici pe departe dorința de schimbare a reformatorilor. În realitate lucrurile stăteau exact invers. Plecarea lui Metternich i-a încurajat pe liberalii și pe naționaliștii din întregul Imperiu să își susțină cauza mai agresiv, intuind fragilitatea poziției împăratului. La 15 martie, în încercarea de a împăca opinia publică, împăratul a făcut o declarație în care promitea o nouă constituție și a numit un nou ministru însărcinat cu rezolvarea acestei probleme. Kolowrat a acceptat destul de greu funcția de ministru-președinte, dar responsabilitatea pentru noua constituție i-a revenit contelui Pillersdorf, în calitatea sa de ministru de interne.

b) Legile din aprilie

Înainte de întocmirea unei noi constituții, revoluția s-a răspândit și în alte zone ale Imperiului. După înlăturarea de la putere a lui Metternich, ungurii au început imediat să ceară concesii, precum un parlament cu o mai mare putere și o listă lungă de reforme liberale incluzând libertatea presei, judecarea cauzelor de către un juriu și neamestecul în sistemul de educație. Kossuth a vrut să obțină mai mult și a făcut presiuni pentru desființarea șerbiei, intuind pe bună dreptate că acest lucru va atrage țărănimea de partea revoluției. El a mai urmărit să schimbe relația constituțională dintre Ungaria și coroană. Ungaria urma să aibă propriul parlament bicameral cu o cameră inferioară aleasă de bărbații de peste 20 de ani și o cameră superioară aristocratică. Acest parlament avea să fie suveran, deși Ungaria continua să jure loialitate împăratului. Totuși, monarhul nu va fi în măsură să introducă nici o legislație care să afecteze Ungaria fără aprobarea parlamentului. Pe scurt, Ferdinand urma să devină o marionetă regală fără autoritate reală în Ungaria. Inițial, Ferdinand și consilierii săi s-au opus propunerilor lui Kossuth, dar în cele din urmă curtea a decis că obstrucționarea acestor propuneri va determina la un moment dat fragmentarea definitivă a Imperiului și de aceea au cedat propunerilor de reformă ale lui Kossuth. Ferdinand a ratificat oficial acest pachet de legi constituționale la 11 aprilie și de aceea ele sunt cunoscute sub numele de „Legile din aprilie". Legile din aprilie constituiau de fapt o revoluție constituțională. Maghiarii au ajuns să dețină controlul aproape absolut asupra problemelor interne, inclusiv asupra problemei vitale a finanțelor. Disponibilitatea lor de a continua să jure credință coroanei era numai un gest de politețe, o falsă modestie pentru a-i salva pe Habsburgi din dificila situație politică în care se află.

Totuși, chiar și în această fază triumfală a revoluției, maghiarii au semănat semințele viitoarei lor înfrângeri. „Legile din aprilie" au însemnat noi „drepturi" naționale numai pentru ungari. În cadrul așa-numitului regat al Sfântului Ștefan – teritoriul pe care îl revendica de fapt Kossuth – trăiau și numeroase grupuri de slavi sudici. Aceștia s-au simțit înșelați pentru că, de pildă, erau obligați să vorbească fluent limba maghiară pentru a avea drept de vot. Croații, mai ales, erau profund resentimentari față de dominația maghiară. Guvernatorul croat, generalul Jellačič, a refuzat în particular să recunoască legalitatea Legilor

din aprilie dar, pentru că Ferdinand a botezat cu numele său noua constituție, s-a simțit obligat cel puțin să pară că le acceptă. Nu voia să intre în conflict cu monarhia. Totuși, a apreciat corect că starea de spirit a curții se va schimba. În cele din urmă aceasta a ajuns să considere naționalismul croaților un mijloc de a încorseta naționalismul maghiarilor.

c) Cea de-a doua revoluție de la Viena

Căderea de la putere a lui Metternich este catalogată adesea drept prima revoluție de la Viena. Dar la 15 mai a avut loc o altă revoltă populară care poate fi considerată o a doua revoluție. Cauza acestei noi serii de demonstrații a fost nemulțumirea generalizată provocată de publicarea la 25 aprilie a noii constituții promise. Aceasta a fost în mare măsură opera contelui Pillersdorf, ministrul de interne. Noua constituție a fost considerată de obicei o inepție. Pillersdorf nu a ținut cont de starea de spirit a populației și a redactat un proiect constituțional care era prea conservator pentru a întruni aprobarea opiniei publice. Cehii și italienii își doreau ceea ce ungurii păreau a fi obținut deja: parlamente naționale suverane proprii. În schimb, Pillersdorf le-a oferit un parlament imperial central în care fiecare grup național își putea trimite reprezentanți. Dar parlamentul urma să fie ales în condiții de drept de vot limitat, iar împăratul dispunea în continuare de dreptul de veto pe care îl putea exprima ori de câte ori nu era de acord cu legislația propusă. Toate grupurile au găsit în cadrul noii constituții ceva de respins. Totuși, principala obiecție era împărtășită de toți reformatorii. Ei nu mai erau de acord ca vechea tradiție a regimului centralizat de la Viena să mai continue. Acest lucru a însemnat o palmă dată vechiului sistem birocratic și autocratic. Constituția lui Pillesdorf, atât de mult așteptată, a fost considerată o trădare. Deziluzia s-a transformat rapid în furie.

Furia a condus la organizarea la 15 mai a unei demonstrații publice împotriva noului proiect de constituție. Pentru a doua oară mulțimea s-a adunat în fața palatului Hofburg. Reprezentanții mulțimii au cerut o altă constituție. Ferdinand a cedat din nou. Li s-a promis un nou proiect de constituție, ceea ce a făcut mulțimea să aclame zgomotos. Multora de la curte li s-a părut că sunt în situația de a fi prizonieri în propria lor casă. Studenții înarmați din cadrul Legiunii Academice și burghezii din cadrul Gărzii Naționale dețineau controlul asupra străzilor. Într-adevăr,

puterea părea a fi mai degrabă în mâinile poporului decât în cele ale împăratului. Arhiducesa Sofia, soția fratelui lui Ferdinand, Francisc Carol, a scris în jurnalul ei, „suntem ca un șoarece prins în cursă". Doamnele de la curte au luat inițiativa. Lui Ferdinand i s-a spus că Viena nu mai este un loc sigur unde să poată rămâne. La 17 mai împăratul și curtea sa au părăsit Viena plecând la Innsbruck. Autoritatea guvernamentală în problemele interne a revenit nou constituitului Comitet al Salvării Publice, prezidat de dr. Fischof.

Fuga împăratului, deși poate nu era necesară, a părut să clarifice într-o oarecare măsură situația politică. Deși înainte era imposibil să pretinzi loialitate față de Monarhie și să fi totuși un adept al schimbării, acum nu puteai fi decât în favoarea sau împotriva Imperiului. Timpul compromisurilor trecuse. Mulți reprezentanți ai clasei mijlocii au început să intre în panică. Au apărut diferende între reformatorii radicali și conservatori. Revoluția a început să dea semne de slăbiciune și nesiguranță. În mod ironic, împăratul a făcut o manevră politică iscusită fără să realizeze acest lucru. Totuși, soarta lui era acum în mâinile singurului grup care putea de fapt pune capăt revoluției – armata.

d) Evenimentele din Italia

Transformarea mișcării de reformă într-o luptă militară între revoluționari și armată se petrecuse deja în Italia de Nord. În realitate, în Lombardia și Veneția s-a decretat pentru câtva timp legea marțială ca urmare a luptelor care au izbucnit în ianuarie 1848 între civili și soldați în timpul boicotului asupra tutunului, un monopol de stat, organizat de naționaliști. În plus, și-a făcut simțită prezența un spirit înnoit al naționalismului italian, în parte ca urmare a sprijinului aparent din partea noului papă, Pius IX, pentru cauzele liberale și naționaliste. Vestea demisiei lui Metternich a declanșat în martie revolte naționaliste la Milano și Veneția. Comandantul trupelor austriece în vârstă de 82 de ani, mareșalul Radetzky, a fost silit să se retragă la 22 martie din Milano. La Veneția, Daniel Manin a condus o revoltă patriotică similară. Orașele rebele au cerut sprijin lui Carol Albert, regele Piemontului și al Sardiniei, în efortul lor de a se rupe de Imperiu. Piemont-Sardinia era un stat independent din nordul Italiei care se afla la granița cu Imperiul. Carol Albert, care dobândise o reputație de liberal după introducerea unei noi constituții

în regatul său în februarie 1848, a sperat să profite de slăbiciunea armatei austriece și să captureze Lombardia și Veneția. Dar motivația lui era mai puțin liberalismul și mai mult ambiția de a transforma Piemont-Sardinia într-o putere europeană majoră. A intrat în Lombardia la 23 martie cu o armată de 60 000 de oameni. Această armată era în mod considerabil mai mare decât cea a lui Radetzky și mulți observatori au considerat la vremea aceea că cea mai bună politică a Monarhiei ar fi să accepte pierderile și să îți asume înfrângerea. Radetzky a fost silit să recunoască că Viena a luat în serios această politică și că miniștrii din guvern se gândesc să cedeze Lombardia pentru a concentra efortul militar pe redobândirea Veneției. Radetzky a descoperit că nici lombarzii, nici Carol Robert nu erau pregătiți să accepte un astfel de compromis. Radetzky avea un singur lucru în favoarea sa. El controla în continuare fortărețele Peschiera, Mantua, Verona și Legnano. Acesta era faimosul Cvadrilater, cheia securității Lombardiei și Veneției. La sfârșitul primăverii lui 1848, Radetzky și-a regrupat forțele aici și a așteptat o schimbare de stare de spirit la curte care putea determina trimiterea de întăriri.

e) Praga: moment de cotitură

Prima înfrângere importantă pentru revoluție nu a avut loc la Viena, Budapesta sau în orașele italiene, ci la Praga. În martie, cehii, inspirați de unguri și conduși de Palacký, au făcut presiuni cerând un parlament național. Guvernul imperial a făcut anumite concesii, inclusiv anularea legilor prin care vorbitorilor de limbă cehă le era interzis să ocupe poziții influente precum cea de ofițer în armată sau în eșaloanele superioare ale administrației publice. Li s-au făcut de asemenea promisiuni vagi în ceea ce privește un organism parlamentar. În iunie, Palacký a inaugurat așa-numitul Congres Slav, primul de acest fel. Această instituție nu intenționa să fie o provocare la adresa autorităților de la Viena. Într-adevăr, una dintre caracteristicile naționalismului ceh, cel condus de Palacký, era permanenta afirmarea a loialității față de Imperiu. În anumite privințe, Congresul Slav a fost un răspuns defensiv la parlamentul de la Frankfurt, în care reprezentanții germani discutau diferitele modalități posibile de a unifica Germania și care părea să aibă în intenție să subsumeze poporul ceh într-un nou stat german. Palacký s-a opus

din răsputeri acestui lucru, așa cum era și profund ostil ambițiilor Rusiei de a conduce un fel de uniune panslavă. Rezultatul a fost că Palacký a ajuns să considere că Imperiul este pentru cehi cea mai bună garanție a securității. Palacký era adeptul unei constituții federale care să acorde cehilor în mai mare măsură autodeterminarea rămânând totodată sub mantaua protectoare a Imperiului. Această politică a fost numită „Austroslavism".

Congresul Slav s-a reunit la 2 iunie. El nu a fost în măsură să realizeze prea mult pentru că exista de prea puțin timp. La 12 iunie, au avut loc confruntări la Praga. Acestea nu au avut nimic comun cu Congresul, constituind în esență un protest al muncitorilor aflați în șomaj împotriva introducerii noului mecanism. Demonstranților din rândurile clasei muncitoare li s-au alăturat studenții radicali, dar nu avem nici un motiv să credem că Palacký și susținătorii săi aveau vreo legătură cu demonstranții. Generalul Windischgraetz, comandantul armatei imperiale de la Praga și oponent fervent al revoluției, a profitat de ocazie pentru a pune capăt unei acțiuni pe care o considera o altă manifestare a revoluției. Orașul a fost bombardat și apoi ocupat de trupele sale. Apoi, membrii Congresului Slav precum și demonstranții au fost reduși la tăcere. Neînduplecarea lui Windischgraetz poate fi explicată în parte de faptul că soția sa a fost omorâtă de un glonț rătăcit în primele faze ale luptelor. Mișcarea națională cehă a fost înăbușită, iar duritatea proceselor pentru trădare a fost desigur menită să constituie o lecție pentru ceilalți supuși turbulenți din Imperiu. Închiderea forțată a Congresului Slav s-a dovedit a fi un moment de cotitură în istoria revoluțiilor de la 1848 în Imperiul habsburgic.

f) Înfrângerea italienilor

Vestea triumfului lui Windischgraetz i-a îmbărbătat pe împărat și curtea sa aflați la Innsbruck. Această victorie i-a determinat să privească în altă lumină ideea trimiterii de întăriri în nordul Italiei. Radetzky a reușit cu timpul să își sporească efectivele la 50 000 de oameni. Dar Windischgraetz a refuzat să trimită trupe din Praga, iar în vara anului 1848 părea încă imposibil ca italienii să fie învinși. Dar feldmareșalul în vârstă de 82 de ani era decis să încerce. Rezultatul a fost o strălucită victorie pentru armata imperială asupra lui Carol Albert la Custozza la

25 iulie. Radetzky a intrat în Milano și a cucerit orașul care nu a prea opus rezistență. Apoi a asediat Veneția. Venețienii, conduși de Daniel Manin, au rezistat timp de un an, dar în cele din urmă datorită holerei și tirului neîncetat de tunuri au fost siliți să se predea în august 1849.

Windischgraetz și, în special Radetzky, au contribuit în acest fel la o schimbare a situației împăratului. Italienii reprezentau, la urma urmei, o amenințare reală pentru unitatea Imperiului în timp ce cehii erau în esență loiali. Acest lucru i-a determinat pe anumiți istorici să susțină că Radetzky a fost adevăratul salvator al Imperiului și că Custozza a fost cel mai important moment de cotitură.

Această caricatură franțuzească ne ajută să înțelegem de ce Imperiul a supraviețuit revoluției de la 1848. De la stânga la dreapta generalii Jellačič, Radetzky și Windischgraetz

g) A treia revoluție vieneză

Vara la Viena a fost o perioadă foarte tensionată. Parlamentul imperial s-a întrunit la 22 iulie. Aceasta era o versiune modificată a ideii originale de adunare centrală a lui Pillersdorf – principala deosebire fiind faptul că acesta era un parlament unicameral ales pe baza votului universal. Totuși, parlamentul și-a petrecut majoritatea timpului dezbătând așa-numita *minutiae* a procedurii constituționale și de aceea nu a votat legi importante. Principala sa realizare a fost desființarea șerbiei în Imperiu, dar chiar și acest lucru nu a fost în anumite privințe chiar o binecuvântare căci în multe cazuri lucrătorii rurali de curând eliberați s-au alăturat mișcării muncitorilor de la orașe, crescând astfel numărul șomerilor de la orașe. Comitetul Salvării Publice condus de dr. Fischof a încercat să găsească modalități de a reduce suferințele celor fără slujbe. După modelul Franței, ei au creat Ateliere Naționale menite să ofere o muncă folositoare plătită.

La 12 august, Ferdinand a revenit la Viena simțind că momentele cele mai violente ale revoluției au trecut. S-a înșelat din nou. La sfârșitul lunii străzile s-au umplut cu demonstranți care protestau împotriva nereușitei Comitetului în a rezolva problema șomajului și a caracterului inadecvat al Atelierelor Naționale. Atelierele s-au dovedit a fi prea costisitoare, iar dr. Fischof a acceptat cu greu să reducă normele plătite. Această acțiune i-a determinat pe muncitori și studenți să iasă pe străzi, lăsând să se vadă foarte clar că în cadrul mișcării revoluționare au apărut scindări. Fischof s-a confruntat cu anumite probleme de putere. Mulți dintre susținătorii săi burghezi erau de părere că demonstranții merg prea departe. Pe de altă parte, studenții și muncitorii cei mai radicali erau de părere că revoluția a fost trădată de timiditatea noilor săi lideri.

În septembrie, armata generalului croat Jellačič i-a atacat în cele din urmă pe unguri. După victoriile lui Windischgraetz și Radetzky, Jellačič a considerat că a venit timpul să îi atace pe maghiari. Dar ceea ce a condus la izbucnirea celei de-a treia revoluții de la Viena a fost mai degrabă replica curții și a guvernului de la Viena la această acțiune, și mai puțin acțiunea în sine. Ferdinand și ministrul de externe, Wessenberg, nu au întreprins nimic pentru a curma acțiunea lui Jellačič, care la urma urmei lupta pentru abolirea unei constituții semnate și aprobate de împărat. Multă lume de la Viena a bănuit că autoritățile sperau că Jellačič va pune capăt revoluției ungare. Temerile lor au fost confirmate la 3

octombrie când împăratul a declarat dizolvată Dieta ungară. Curtea a mai declarat că Legile din aprilie au fost ilegale.

Kossuth, eroul fazelor timpurii ale revoluției, a declarat acum că revoluția este în pericol. El s-a autointitulat președinte al Comitetului Ungar pentru Apărare Națională și a chemat toți oponenții reacțiunii să acționeze pentru a salva cauza. Acest lucru a condus la ceea ce am putea numi a treia revoluție de la Viena. La 6 octombrie masele s-au adunat pe străzi în număr atât de mare încât violența era un lucru inevitabil. Evenimentele au atins punctul culminant atunci când mulțimea a încercat să împiedice un regiment de soldați să fie trimiși cu trenul de la Viena în Ungaria să îl ajute pe Jellačič. Au început luptele și s-au înregistrat multe victime. Soldații s-au retras și mulțimea furioasă s-a îndreptat spre Ministerul de Război. Au încercat să pătrundă cu forța, iar ministrul, contele Latour, despre care se zvonea că a pus la cale o contrarevoluție, a fost vânat în propria clădire și omorât cu brutalitate. Trupul său gol a fost atârnat de un felinar. Lucru deloc surprinzător, curtea a părăsit din nou capitala – plecând de astă dată la Olmütz în Moravia.

Impeſiul și dinastia au fost din nou salvate de armată. La 24 octombrie Windischgraetz a început să atace orașul Viena. După o săptămână de lupte și cu ajutorul trupelor lui Jellačič, Windischgraetz a „eliberat" în cele din urmă orașul. Peste două mii de oameni au fost uciși în timpul revoluției din octombrie de la Viena. Ulterior, liderii rezistenței au fost adunați și, după un scurt proces la curtea marțială, împușcați. Legiunea Academică și Comitetul salvării Publice au fost dizolvate. Revoluția de la Viena a luat sfârșit. Numai ungurii au continuat să fie neîncrezători. Înainte să își îndrepte atenția spre Budapesta, Windischgraetz s-a decis să atace ceea ce el considera a fi rădăcina tuturor problemelor: slăbiciunea de la vârf. Cumnatul său, prințul Felix Schwarzenberg, controla guvernul. Generalul a insistat foarte mult asupra ideii că Imperiul nu mai poate fi lăsat în mâinile unui neghiob. Ferdinand a fost convins că trebuie să abdice. El a abdicat în decembrie în favoarea nepotului său în vârstă de 18 ani, Franz Joseph, care avea să poarte coroana până la moartea sa în 1916 când Imperiul se afla în pragul destrămării.

Astfel, după acest an atât de tumultuos, Imperiul și-a redobândit forțele cu o nouă putere politică și teritoriile intacte, deși ungurii și

venețienii își autoproclamaseră independența. Această situație politică a fost, lucru deloc surprinzător, destul de confuză, în special atunci când în decembrie 1848 Schwarzenberg a declarat că el este pentru menținerea într-o anumită măsură a „monarhiei constituționale". Într-adevăr, el a încurajat parlamentul imperial, care se întrunea acum la Kremsier, să își continue încercările vizând crearea unei noi constituții care să poată funcționa. Este greu de spus dacă aceasta a fost o decepție pentru Schwarzenberg sau dacă el și-a schimbat punctul de vedere influențat de Windischgraetz și împărat, dar atunci când constituția Kremsier a fost prezentată în ianuarie 1849 acest lucru a condus la dizolvarea imediată a parlamentului și la arestarea unora dintre membrii săi mai radicali, inclusiv dr. Fischof. Revoluția și-a încheiat ciclul: monarhia absolută în persoana lui Franz Joseph s-a instaurat ca o instituție renăscută și reînnoită.

Obiectivele prea generale au fost în cele din urmă anulate atunci când venețienii și ungurii au fost înfrânți. Ungurii au fost în cele din urmă zdrobiți în bătălia de la Világos în august 1849, iar Veneția a capitulat ceva mai târziu în aceeași lună. Un factor major în victoria asupra ungurilor a fost ajutorul acordat Habsburgilor de armata rusă. Țarul Nicolae I a răspuns la solicitarea împăratului în parte din solidaritate monarhică și în parte pentru că a considerat că o victorie a ungurilor i-ar putea determina pe polonezii aflați sub stăpânire rusă să solicite în egală măsură independența. Totuși, oricât de importantă a fost intervenția rușilor, factorul decisiv în înfrângerea Ungariei a fost faptul că aceasta nu dispunea de capacitatea industrială de a produce destule arme cu care să poată duce un război de durată. Rebelii au fost tratați foarte aspru de armata austriacă invadatoare, dar Kossuth a reușit să scape și să aleagă calea exilului permanent. Plecarea celui care prin discursul său a aprins flacăra revoluției în martie 1848 a marcat sfârșitul perioadei revoluționare.

3. Cauzele revoluțiilor

a) Sporul demografic și criza agrară

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, populația din Imperiul habsburgic a crescut în mod dramatic. Acest lucru explică în parte de

ce au apărut atât de multe probleme sociale, precum criza de alimente, șomajul și supraaglomerarea orașelor. În perioada 1815-1848, populația Vienei, centrul politic al Imperiului și locul de desfășurare al uneia dintre cele mai importante revoluții, s-a dublat. Totuși, această explozie demografică a produs o criză inițial în zonele rurale. Trei pătrimi din locuitorii Imperiului trăiau și munceau la țară unde creșterea rapidă a numărului de locuitori a determinat o profundă criză agrară în anii 1840, când nivelul producției nu a mai reușit să păstreze ritmul cu creșterea numărului de locuitori. Deși acest lucru nu a afectat toate zonele Imperiului și există izvoare care sugerează că unii dintre țăranii din ținuturile mai fertile au făcut față onorabil crizei, anumite sectoare ale comunității rurale, precum lucrătorii sezonieri lipsiți de pământ, s-au aflat în pragul înfometării.

Această situație deja dificilă s-a înrăutățit brusc în cei trei ani de dinainte de revoluții. În 1845, recolta a fost foarte modestă, dar în 1846 și 1847 recolta a fost dezastruoasă. Acest lucru s-a datorat în parte inundațiilor, dar 1846 a fost de asemenea anul renumitei molime a cartofilor. În anumite regiuni ale Imperiului cartoful era principalul aliment al țărănimii. În plus, În Ungaria a izbucnit o molimă la vite care a decimat efectivele existente. Penuria de alimente de bază a determinat creșterea prețurilor, în timp ce taxele foarte mari la produsele de consum au agravat problema și au contribuit la scăderea popularității de care se bucura guvernul. Incapabili să mai supraviețuiască în zonele unde trăiau, mulți țărani înfometați au plecat la oraș sperând să găsească de lucru în fabrici. Acest lucru explică în parte creșterea dramatică a numărului de locuitori din Viena și alte orașe importante, care a fost în multe privințe consecința crizei agricole.

b) Ritmul lent al industrializării

Din nefericire, Imperiul nu avea capacitatea industrială necesară pentru a contrabalansa impactul crizei din agricultură. În comparație cu majoritatea țărilor din vestul Europei, Imperiul era relativ înapoiat din punct de vedere economic și, în pofida faptului că rata anuală de creștere a producției de bumbac și a celei din industria minieră era de circa 7 la sută în anumite părți ale Austriei Inferioare și Boemiei, în orașe nu erau destule locuri de muncă care să poată înghiți rapid afluxul de mână de

lucru. Prin urmare, rata șomajului a crescut foarte mult. La rândul său guvernul era lipsit de o politică economică coerentă. Finanțele statului erau în deficit și numai datorită împrumuturilor din sectorul privat, de la bancheri precum Rothschild, s-a putut stopa falimentul. Datoriile imense ale guvernului i-au încurajat pe mulți să solicite reforme majore în cadrul sistemului monarhic care părea a fi risipitor și ineficient.

c) Nemulțumirile sociale ale sărăcimii de la orașe

Nu încape nici o îndoială că lucrătorii săraci de la orașe au alcătuit „mulțimea" care a participat la revoluție. Nemulțumirea lor se datora condițiilor grele în care erau siliți să trăiască. Districtele îndepărtate de Viena, de pildă, erau binecunoscute centre ale delicvenței, sărăcimii, beției, bolii și altor neajunsuri sociale care au însoțit industrializarea. Aceste condiții pentru clasa muncitoare au fost agravate de amenințarea constantă a șomajului. În ajunul revoluției se înregistrau cel puțin 10 000 de șomeri la Viena, iar prețurile alimentelor creșteau permanent. Prin urmare, starea de spirit a clasei muncitoare era extrem de schimbătoare. Totuși, însăși prezența unei clase muncitoare „nespălate", împreună cu elementele declasate din cadrul ei, în părțile mai bogate din Viena era suficientă pentru a declanșa panica și se poate spune că demisia lui Metternich a fost provocată în mare măsură, de capacitatea mulțimii de a intimida autoritățile. Este limpede deci că, în marile orașe, erau condiții favorabile pentru izbucnirea revoluției. Nu este deloc întâmplător că fiecare oraș cu o populație de peste 100 000 a avut parte de oarecare activitate revoluționară. Totuși, deși amenințarea pe care o reprezenta clasa muncitoare era un factor important, trebuie să subliniem faptul că nu această clasă a fost cea care furnizat liderii revoluției. Sărăcimea de la orașe nu avea niște revendicări clare. Reprezentanții săi aveau un foarte dezvoltat simț al nedreptății care i-a făcut să răspundă oricărei chemări de a participa la o mișcare ce promitea o schimbare.

d) Revolta clasei mijlocii și a clasei superioare

Liderii revoluției proveneau din rândul clasei mijlocii și ai clasei superioare. Totuși, rolul acestor clase s-a deosebit considerabil în fiecare dintre cele patru zone distincte ale activității revoluționare. Cu toate

acestea, există totuși o regulă. În acele zone care resimțeau cel mai acut regimul de la Viena, adică teritoriile italiene și ungare, proprietarii de pământ par să fi furnizat elementele de conducere ale revoluției. Dar în acele zone în care obiectivele aveau mai degrabă un caracter reformist decât revoluționar, adică teritoriile cehe și chiar cele din Austria, liderii evenimentelor au provenit în special din clasa mijlocie. Există desigur și excepții de la această regulă, dar ea este în general precisă.

La Viena și Praga, de pildă, liderii mișcării de reformă, precum dr. Fischof și Palacký, erau reprezentanți ai clasei muncitoare și aceștia nu constituiau exemple izolate. Desigur, cei mai activi în criticarea sistemului erau reprezentanții educați ai clasei mijlocii, precum avocații, jurnaliștii și profesorii universitari. În multe cazuri rebelii proveniți din clasa mijlocie erau animați de idealuri foarte înalte. Palacký, de pildă, credea în mod sincer în drepturile și destinul poporului ceh, în timp ce dr. Fischof credea în reforma constituțională. Iată de ce unii istorici, precum Sir Lewis Namier în lucrarea sa *The Revolution of the Intellectuals*, i-au criticat pe liderii proveniți din clasa mijlocie și pe adepții lor studenți pentru că erau mai degrabă teoreticieni și visători decât oameni de acțiune. Deși există o doză de adevăr în această acuzație și ea ne ajută să înțelegem eșecul final al revoluției, ar fi o greșeală să trecem cu vederea motivațiile de esență ale clasei mijlocii care au generat participarea la revoluție.

Animată sau nu de idealuri liberale sau naționaliste, categoria profesioniștilor din clasa mijlocie avea destule rațiuni de ordin material pentru a dori schimbarea regimului. Reprezentanții acestei categorii erau în multe cazuri angajați ai guvernului, iar salariile lor, în comparație cu cele ale celor care erau patroni din cadrul aceleași clase mijlocii, erau foarte mici – ceea ce explică de ce sectorul oamenilor cu profesiuni liberale din cadrul clasei mijlocii a fost mult mai activ în timpul revoluției decât reprezentanții industriașilor sau ai comercianților. Aceștia au pus salariile lor mici pe seama incompetenței financiare a guvernului. Metternich în special avea reputația de a fi irosit banii statului pentru proiecte militare inutile. În plus, multă lume era de părere că guvernul în calitatea sa de angajator a făcut discriminări în favoarea reprezentanților nobilimii de limbă germană și de aceea posturile importante erau practic inaccesibile clasei mijlocii. Iată de ce mulți au crezut că scăpând de Metternich și reformând administrația în întregime se va ajunge în sfârșit la o îmbunătățire a situației lor financiare.

Rolul clasei mijlocii a fost prezentat de mulți istorici în așa fel încât a pus în umbră rolul aristocrației. Cu toate acestea, așa cum spunea Alan Sked, dacă vreo clasă merită calificativul de „revoluționară" atunci acea clasă este nobilimea din Ungaria și Italia. De pildă, Lajos Kossuth, binecunoscutul revoluționar care s-a remarcat în 1848, era un reprezentant al micii nobilimi. Aristocrația italiană din Lombardia și Veneția a resimțit foarte acut faptul că a fost tratată ca subordonat de aristocrația austriacă. Multe titluri italiene de pildă fie nu erau recunoscute de austrieci fie erau degradate. Ducii italieni erau tratați ca niște simpli conți la Viena. Dar în Piemont, Carol Albert și-a făcut un titlu de glorie din a recunoaște nobilimea lombardă și din a oferi reprezentanților acesteia și fiilor acestora posibilitatea de a accede în posturi din armată sau administrație, ceea ce Habsburgii nu le-au permis. Acest lucru explică nu numai de ce nobilimea din Lombardia l-a invitat pe Carol Albert să i se alăture în lupta împotriva trupelor austriece în 1848, ci și de ce nobilimea era atât de dornică să schimbe regimul Habsburgilor cu cel al Casei de Savoia.

În mod ironic, Metternich era conștient de resentimentele pe care le nutrea aristocrația italiană și a controlat situația cu foarte multă atenție. Totuși, el nu a putut să creadă că aceștia vor fi atât de necugetați să se implice în revoluție. A crezut că toată lumea are la fel de proaspete în memorie ca și el lecțiile Revoluției franceze. Iată ce scria într-o scrisoare din ianuarie 1848:

> Ce urmărește nobilimea lombardă? Intenționează oare să renunțe la existența sa morală și materială? Cum ar putea proceda? Și totuși comportamentul reprezentanților săi ne îndeamnă să credem acest lucru. Forța conducătoare care se află în spatele situației inexplicabile a țării provine fără umbră de îndoială din rândurile lor. Doresc aceștia oare să își jertfească avuțiile pe sfântul altar al vreunei incredibile divinități și să instaureze holocaustul? Este imposibil să își dorească acest lucru. Altminteri nu știu cum să judece ceea ce vor sau încotro se îndreaptă.

Este limpede că Metternich nu se putea împăca cu ideea că aristocrația lombardă voia cu adevărat să se revolte împotriva Imperiului. Încrederea sa absolută în loialitatea clasei sale a fost poate cea mai mare greșeală

de care se face vinovat. Aprecierile pe care le-a făcut Felix Schwarzenberg, omul care a moștenit în cele din urmă poziția lui Metternich în Imperiu, într-o scrisoare adresată lui Windischgraetz după revoluție, demonstrează limpede faptul că guvernul a înțeles în sfârșit că nu se mai poate baza pe loialitatea de clasă a nobilimii neaustriece așa cum a făcut Metternich:

> Nu cred în conversiunile politice și de vreme ce nobilimea din Ungaria a gândit și înfăptuit revoluția ungară, nu pot avea încredere în eficacitatea ei pe viitor. Oricine poate fi de viță nobilă, poate avea un titlu de noblețe și își poate spune aristocrat și totuși poate fi un susținător al subversiunii revoluționare.

Lucru interesant totuși, deși Schwarzenberg nu a considerat aristocrația austriacă subversivă sau revoluționară, el i-a considerat pe reprezentanții acesteia, așa cum era și cazul multor reprezentanți ai clasei mijlocii, incompetenți din punct de vedere politic.

> Nu cunosc nici măcar zece persoane din cadrul clasei noastre sociale care să aibă suficientă înțelepciune politică sau experiența necesară pentru a li se încredința fără nici o teamă puterea. M-am gândit multă vreme ce ar trebui făcut pentru a organiza aristocrația austriacă într-un organism care să dispună de influența politică potrivită, dar mi-a fost imposibil să găsesc elementele care să alcătuiască acest organism. Trebuie să luptăm împotriva democrației și să ne opunem excelor ei, dar în absența altor mijloace, guvernul însuși trebuie să facă acest lucru. A ne baza pe un aliat atât de slab precum aristocrația noastră, ar însemna mai degrabă a ne periclita cauza decât a face ceva pentru ea.

Este limpede deci de ce contemporanii au recunoscut rolul important jucat de aristocrație în cadrul revoluțiilor. Totuși, pentru a înțelege atât rolul nobilimii cât și pe cel al clasei mijlocii este foarte important să analizăm ideologiile care motivează aceste două clase sociale.

e) Influența naționalismului și a liberalismului

Un imperiu alcătuit din cel puțin unsprezece grupuri naționale diferite era bineînțeles amenințat de ascensiunea naționalismului. În pofida încercărilor făcute de Metternich de a cenzura și restrânge răspândirea unor asemenea idei, opiniile și atitudinile naționaliste au pătruns treptat în rândul claselor educate. Mișcarea naționalistă era foarte puternică în Ungaria, Italia și teritoriile cehe. Totuși, aceste trei mișcări au fost foarte diferite, în special în ceea ce privește obiectivele lor politice. La o extremă, mulți italieni doreau despărțirea completă de Imperiu în timp ce la cealaltă extremă, cehii voiau să rămână în cadrul Imperiului, dar să beneficieze de o anumită formă de autoguvernare. Naționalismul ungar s-a schimbat rapid pe măsură ce revoluția a progresat, radicalizându-se până când, ca și italienii, ungurii au ajuns la concluzia că este mai bine să se desprindă definitiv din Imperiu, deși inițial au fost profund loiali acestuia. De aceea este foarte important să facem o deosebire între diferitele tipuri de naționalism.

Liderul intelectual al mișcării naționale cehe a fost Frantisek Palacký. În calitatea sa de istoric, a vrut să le reamintească cehilor identitatea istorică și culturală. Scrisoarea sa adresată parlamentului de la Frankfurt în aprilie 1848 ne dezvăluie mai multe date despre natura naționalismului său:

> 1 Sunt un ceh cu sânge slav și cu puținul pe care îl am și cu puținul pe care îl pot face, mi-am pus întreaga viață în slujba națiunii. Această națiune este o națiune mică, este adevărat, dar din vremuri imemoriale a fost o națiune independentă, care s-a bazat pe
> 5 propriile-i puteri ... dorința și obiectivul vostru irevocabil sunt de a submina Austria ca imperiu independent și de a face ca existența sa să fie pentru totdeauna imposibilă – un imperiu a cărui menținere, integritate și consolidare este și trebuie să fie o problemă foarte importantă pentru propria națiune, dar și pentru umanitate
> 10 și pentru civilizație în sine.

Este absolut limpede că Palacký era profund loial Imperiului. El era adeptul unei mai ample autoguvernări în cadrul unei constituții federale și nu al independenței.

Naționalismul italian, precum și cel ungar, au avut o natură mai agresivă. Giuseppe Mazzini a fost cel care a inspirat în mare măsură mișcarea naționalistă italiană. Deși a fost implicat foarte scurt timp în revolta de la Milano și a plecat apoi pentru a conduce revolta de la Roma, propaganda sa a fost cea care a dat tonul naționalismului în nordul Italiei. Cu câțiva ani înainte de revoluție, Mazzini a stabilit care ar trebui să fie cererile naționaliștilor italieni:

1 Cerem dreptul de a exista. Cerem dreptul de a avea un nume. Dorim să facem din țara noastră o țară puternică și respectată, liberă și fericită ... cu alte cuvinte, cerem să ni se respecte dreptul la independență, unitate și libertate pentru noi înșine și pentru
5 concetățenii noștri. Cu toții strigăm într-un glas „Afară cu străinii".

Totuși, naționalismul italian a îmbrăcat forme diferite, de la visul romantic al lui Mazzini despre o revoluție care să introducă o republică italiană unită democratică, până la ideile mai pragmatice ale lui D'Azeglio, primul ministru al Piemontului, de a crea o federație a statelor italiene care să fie dominată de Piemont. Regele Piemontului, Carol Albert, a fost un susținător al ideilor lui D'Azeglio și a considerat Lombardia și Veneția posibile extensii ale teritoriilor sale care ar putea fi în mod legitim „eliberate" de sub controlul Habsburgilor în numele naționalismului italian. Cu toate acestea, cei mai mulți naționaliști din Lombardia și Veneția au primit cu bucurie ajutorul Lombardiei. În profund contrast cu cehii, naționaliștii italieni visau să obțină independența și de aceea revoluțiile de la Milano și Veneția trebuie privite ca o amenințare serioasă la adresa integrității teritoriale a Imperiului. În Ungaria, maghiarii voiau să dețină controlul politic absolut asupra a ceea ce ei denumeau Regatul Sfântului Ștefan. Acest lucru ar fi condus la schimbări constituționale radicale dacă nu chiar la separare.

Cei mai mulți naționaliști erau și liberali tocmai pentru că liberalii erau în favoarea reformei constituționale și mulți naționaliști considerau că aceasta ar fi modalitatea prin care națiunea lor putea obține în mai mare măsură independența. Liberalii credeau în crearea unei noi constituții cu un parlament ales și un monarh care fie răspunzător în fața acestui parlament. Cu alte cuvinte, ei erau adepții unei monarhii mai degrabă constituționale decât absolute. Ei credeau de asemenea în

anumite drepturi și libertăți de bază precum libertatea cuvântului, libertatea presei, libertatea comerțului și necesitatea ca legislația să certifice aceste principii. Credința lor în egalitatea în fața legii i-a determinat să se împotrivească privilegiilor de care beneficiau socialiștii: în mod deloc surprinzător, acest lucru îi situa în clasa mijlocie care susținea ideile liberale pentru că reprezentanții ei resimțeau privilegiile de care beneficiau proprietarii de pământ. Deși acesta era teoretic un program revoluționar, prin faptul că impunea o revoluție constituțională, practic majoritatea liberalilor nu credeau în violență și mai mult ca sigur nu voiau să declanșeze o revoluție sângeroasă. Majoritatea liberalilor erau oameni avuți din clasa mijlocie care se temeau că o revoluție ar putea permite maselor să preia puterea. Putem vorbi de un paradox în ceea ce privește liberalismul în 1848: în anumite privințe, el constituia o amenințare la adresa sistemului autocratic existent, dar în alte privințe, el reprezenta un sprijin, care acționa ca un amortizor împotriva schimbărilor violente sau de proporții. Modesta lor dorință de reformă s-a transformat în revoluție pentru că s-a combinat cu pasiunile naționaliste și cu mișcarea de mici proporții, dar foarte dinamică „radicală".

Radicalii luptau pentru introducerea votului universal și recunoașterea „dreptului la muncă", de unde și introducerea Atelierelor Naționale în timpul fazei radicale a revoluției. Studenții alcătuiau grupul cel mai radical și de asemenea cel mai zgomotos. Lor le plăcea să organizeze demonstrații zgomotoase și scriau pamflete scandaloase în care ironizau guvernul. Radicalii au fost totdeauna în minoritate, dar știau să își atragă sprijinul clasei muncitoare permițându-le reprezentanților acesteia să pună adesea forța mai presus de argumentele lor. Totuși, alianța lor politică a fost întotdeauna fragilă, studenții educați și muncitorii săraci având puține lucruri în comun, iar în cele din urmă Legiunea Academică s-a dovedit a fi mai eficientă în a-i insulta pe oponenți decât în a lupta împotriva lor.

Aceștia au fost factorii esențiali care au contribuit la declanșarea revoluțiilor. Tensiunile sociale provocate de industrializare și de sporirea populației ar trebui să fie considerate mai curând cauze care au creat condițiile în care ideile liberale și naționaliste au luat avânt. Totuși, este foarte adevărat că elemente absolut imprevizibile au contribuit la crearea unei situații revoluționare. De pildă, detronarea lui Ludovic Filip,

comportamentul nechibzuit al trupelor în Viena și nerozia împăratului au fost toate într-un anumit sens niște accidente care au afectat Imperiul. Căderea lui Metternich de la putere, de pildă, nu a fost absolut inevitabilă în pofida problemelor care au afectat Viena în martie 1848: este deci limpede că rivalitățile de la curte sunt la fel de importante ca orice alte probleme în a explica această înlăturare de la putere. Este limpede deci că nu putem furniza niște explicații simple evenimentelor din 1848. Fiecare dintre revoluțiile din Imperiu a fost, în anumite privințe, un eveniment unic, iar ceea ce este valabil în cazul uneia nu este valabil și în cazul celorlalte. În esență, 1848 în Imperiul habsburgic a însemnat o seamă de tentative de a forța o schimbare majoră constituțională în cadrul Monarhiei. Deși foarte diferite, acestea au avut totuși o trăsătură comună – eșecul.

4. Eșecul revoluțiilor

De ce oare o activitate atât de intensă s-a soldat cu rezultate atât de modeste? Principalul motiv pentru care revoluțiile au eșuat a fost faptul că armata, condusă de Windischgraetz și Radetzky, a fost în măsură să îi înfrângă pe rebeli. Monarhia habsburgică și-a datorat în mare măsură supraviețuirea încăpățânării acestor doi oameni și în special celei a lui Radetzky, înfrângerea italienilor de către acesta marcând adevăratul moment de cotitură psihologic pentru soarta Monarhiei. Totuși, hotărârea lui Ferdinand de a ceda în fața reformatorilor, deși lui Windischgraetz poate să i se fi părut acest lucru o dovadă de slăbiciune, ne apare acum, privind retrospectiv evenimentele, o retragere tactică înțeleaptă, provocată mai degrabă de panică decât de abilitate. În plus, faptul că revoluționarii nu au fost uniți în privința obiectivelor lor le-a zădărnicit eforturile. Tensiunile dintre diferitele tipuri de naționalism au făcut imposibilă orice formă de cooperare între oponenții negermani ai regimului. Naționaliștii cehi și italieni, de pildă, au avut foarte puține lucruri în comun și într-adevăr, în cele din urmă, Monarhia a constatat că poate folosi naționalismul pentru a se apăra împotriva naționalismului – folosindu-se de naționaliștii croați ai lui Jellačič împotriva maghiarilor. Disputele dintre liberali și radicali, în special pe tema Atelierelor Naționale, i-au adus curând pe unii reformatori precum dr. Fischof în

conflict cu elementele extremiste din rândul studenților. Aceste conflicte interne în cadrul mișcării de reformă au fost agravate de tensiunile dintre clase. Reformatorii din cadrul clasei mijlocii au avut o atitudine foarte ambiguă față de clasa muncitoare ca aliat politic: aceasta era considerată o modalitate folositoare de a intimida autoritățile, dar și un pericol politic prin faptul că era în mod natural adepta cauzei radicale care depășea cu mult obiectivele clasei mijlocii. În plus, faptul că ei au cochetat cu violența mulțimii au nemulțumit pe mulți dintre reformatorii mai educați din cadrul clasei mijlocii, iar evenimente precum linșarea lui Latour i-au determinat pe mulți mai slabi de înger fie să renunțe la cauză definitiv, fie să se opună în mod activ revoluției. De aceea oponenții sistemului nu au fost uniți, în timp ce pentru generali restabilirea ordinii a fost un obiectiv clar. Factorii externi, precum schimbările intervenite la Paris, au contribuit și ei la schimbarea situației în interiorul Imperiului. Veștile privind înfrângerea radicalilor francezi în timpul revoluției din iunie au fost pentru Windischgraetz semnalul așteptat iar, în cele din urmă, desigur, forța armatei a constituit factorul decisiv.

5. Consecințe

Principala realizare durabilă a revoluției a fost probabil desființarea șerbiei în Imperiu, dar în mod ciudat această măsură s-a bucurat de succes tocmai pentru că ea nu a fost niciodată o problemă majoră, iar acest lucru s-ar fi întâmplat oricum și fără o revoluție ținând cont de faptul că ideea a fost sprijinită chiar de nobilime. În multe alte privințe, consecințele revoluției au fost mai degrabă negative. În mare, 1848 a fost o ocazie ratată de a reforma structura politică centralizată și absolutistă a Imperiului. Putem spune chiar că, în 1848, forțele liberalismului au primit o lovitură de pe urma căreia nu și-au mai revenit. Clasa mijlocie de la care lumea se aștepta să facă presiuni în direcția liberalizării, așa cum făcuseră reprezentanții acestei clase în Marea Britanie, a învățat că orice alianță cu clasa muncitoare este periculoasă pentru că reforma poate conduce la revoluție. Prin urmare, clasa mijlocie s-a retras din politică lăsând puterea în mâinile nobilimii austriece. Acest lucru a contribuit la creșterea resentimentelor nobililor italieni și unguri, aceste categorii continuând să reprezinte o problemă majoră pentru Monarhie

și în următorii ani. O urmare și mai neplăcută a acestor evenimente a fost faptul că tânărul Franz Joseph a înțeles din această experiență a anului 1848 că forța armatei este singura modalitate de a asigura stabilitatea politică și că orice încercare de compromis sau de a face concesii conduce negreșit la dezastru. De aceea, tânărul împărat a respins constituția radicală Kremsier oferită de parlamentul imperial în ianuarie 1849 și a reafirmat principiul monarhului suveran care răspunde numai în fața lui Dumnezeu și, desigur, în fața generalilor. Creând o legătură atât de strânsă între Monarhie, armată și principiile absolutismului, Franz Joseph a redus orizontul opțiunilor politice ce îi erau deschise în viitor în asemenea măsură încât s-a ajuns în mod inevitabil ca soarta dinastiei să fie determinată pe câmpul de luptă. Astfel, deși realizările anului 1848 au fost foarte modeste, consecințele revoluțiilor au fost profunde. Monarhia a pierdut bunăvoința cu care o înconjurau mulți dintre supușii săi și datorită acestui lucru, după 1848, una dintre puținele idei limpezi care i-au precedat destrămarea a fost dorința de supraviețuire.

***Să luăm notițe despre** „Revoluțiile de la 1848-1849 în Imperiul habsburgic"*

Deși este extrem de important să vă familiarizați cu evenimentele din 1848, este la fel de important să nu pierdeți prea mult timp descriind pur și simplu modul în care au decurs evenimentele. Trebuie să fiți preocupați de problemele principale și de întrebările referitoare la aceste probleme. Totuși, acest lucru nu înseamnă că nu trebuie să memorați faptele. Următoarele întrebări sunt ordonate în ordine cronologică astfel încât să puteți, pe măsură ce răspundeți la întrebări, să obțineți o imagine clară despre problemele și evenimentele la care se referă. V-ar fi de asemenea de folos, la sfârșit, să alcătuiți o schemă a acestor evenimente pentru a vă consolida cunoștințele.

1. Care este semnificația simbolică a căderii de la putere a lui Metternich?

1.1. În ce măsură au influențat demonstrațiile populare căderea lui Metternich?

1.2. Care a fost rolul intrigilor de curte în căderea lui Metternich?

2. În ce au constat Legile din aprilie?
3. De ce a avut loc o a doua revoluție la Viena?
4. Care au fost obiectivele revoluționarilor din Italia?
5. De ce a fost înfrântă revoluția de la Praga?
5.1. De ce au eșuat revoluțiile din Italia și din Ungaria?
6. Ce s-a întâmplat în octombrie la Viena?
7. Care au fost consecințele eșecului revoluțiilor în cadrul Imperiului? Încercați să enumerați atât efectele pe termen scurt cât și pe cele pe termen lung.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Revoluțiile de la 1848-1849 în Imperiul habsburgic"

Întrebările-eseu despre această perioadă se încadrează în una din aceste două categorii. Mai întâi, există întrebări care pun accentul pe cauzele revoluțiilor. În această categorie putem include următoarele întrebări:

1. De ce a căzut de la putere Metternich?
2. Care au fost cauzele revoluțiilor de la 1848 în Imperiul habsburgic?
3. „Revoluțiile de la 1848 în Imperiul habsburgic au fost aproape în totalitate rezultatul nemulțumirii clasei mijlocii." Comentați această afirmație.

Cea mai potrivită modalitate de a aborda acest tip de întrebări ar fi poate aceea de a începe prin a alcătui o listă a motivelor care au condus la izbucnirea revoluțiilor. Alcătuiți doar o listă a acestor factori: nu intrați în detalii. După ce ați făcut acest lucru trebuie să vă gândiți cu grijă în ce mod poate fi adaptată ea pentru a se potrivi întrebărilor specifice. În ce fel, de pildă, întrebarea numărul 1 impune o abordare diferită de cea pe care o impune întrebarea numărul 2? O altă sarcină folositoare ar fi aceea de a încerca să puneți diferiții factori care au contribuit la izbucnirea revoluțiilor în ordinea importanței lor. S-ar putea ca acest lucru să vi se pară foarte complicat pentru că aveți de-a face în mod evident cu mai multe revoluții și nu doar cu una singură. Cum va afecta acest lucru modul în care veți răspunde la întrebările-eseu numărul 2 și numărul 3

de pildă? Încercați să alcătuiți un plan pentru întrebarea numărul 2. Veți constata că procesul alcătuirii unui plan de eseu vă va ajuta să vă focalizați ideile.

Al doilea tip de întrebări se referă la cauzele care au determinat eșecul revoluțiilor. Iată câteva astfel de întrebări:

4. De ce au eșuat revoluțiile din Imperiul habsburgic?
5. De ce a supraviețuit Monarhia habsburgică revoluțiilor de la 1848?
6. „În cele din urmă burghezia a preferat ordinea în locul libertății". Comentați acest verdict asupra revoluțiilor de la 1848 în Imperiul habsburgic.

Din nou, modalitatea evidentă de a începe va fi aceea de a alcătui o listă a factorilor care au determinat eșecul revoluțiilor. Veți constata însă că fiecare revoluție necesită alcătuirea unei liste diferite. Există oare un element dominant care să fie valabil în cazul tuturor revoluțiilor? Trebuie să fiți foarte atenți atunci când notați deosebirile dintre întrebări. Întrebarea numărul 5, de pildă, va impune o cunoaștere mai aprofundată a acțiunilor curții și dinastiei în timpul revoltei. În cele din urmă trebuie să fiți conștienți că întrebările despre revoluțiile de la 1848 vă impun adesea să scrieți despre evenimentele din mai multe țări. De pildă, o variantă interesantă și provocatoare în cazul întrebării numărul 5 ar fi:

7. De ce a supraviețuit monarhia ereditară revoluțiilor de la 1848 în Imperiul habsburgic, iar în Franța nu?

Această întrebare este foarte complexă și impune ceva mai multe informații decât oferă cartea de față. În mod evident, trebuie să raportați ceea ce ați aflat din acest capitol la ceea ce știți despre revoluțiile din 1848 în alte părți din Europa.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Revoluțiile de la 1848-1849 în Imperiul habsburgic"*

1. Rolul clasei mijlocii și al nobilimii

Citiți cu atenție fragmentele din Schwarzenberg și Metternich de la paginile 70-71 și apoi răspundeți la următoarele întrebări:

a) care sunt după părerea lui Schwarzenberg principalele neajunsuri ale aristocrației austriece?
b) În ce măsură diferă atitudinea lui Metternich față de aristocrația din Lombardia în comparație cu atitudinea lui Schwarzenberg față de aristocrația ungară? De ce există această deosebire?
c) Explicați la ce se referă Metternich atunci când întreabă dacă aristocrația din Lombardia vrea „să își sacrifice averea pe altarul sfânt al unei incredibile divinități".

2. Rolul naționalismului

Citiți cu atenție fragmentele din Palacký și Mazzini de la paginile 72 și 73. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Cine sau ce, potrivit lui Palacký, vrea să „submineze Austria"?
b) Descrieți cu cuvintele voastre atitudinea lui Palacký față de Imperiu.
c) Care sunt principalele deosebiri între naționalismul afișat de Palacký și cel afișat de adepții lui Mazzini?

3. Înăbușirea revoluțiilor

Analizați caricatura de la pagina 63 și răspundeți la următoarele întrebări:
a) Identificați aspectele din această caricatură care sugerează că autorul său a avut o atitudine critică față de acești lideri militari.
b) Care considerați că este mesajul politic al acestei caricaturi?
c) Imaginați-vă că sunteți un istoric care studiază revoluțiile de la 1848. Care sunt avantajele și neajunsurile acestei caricaturi în cazul în care ea ar fi folosită ca izvor istoric?

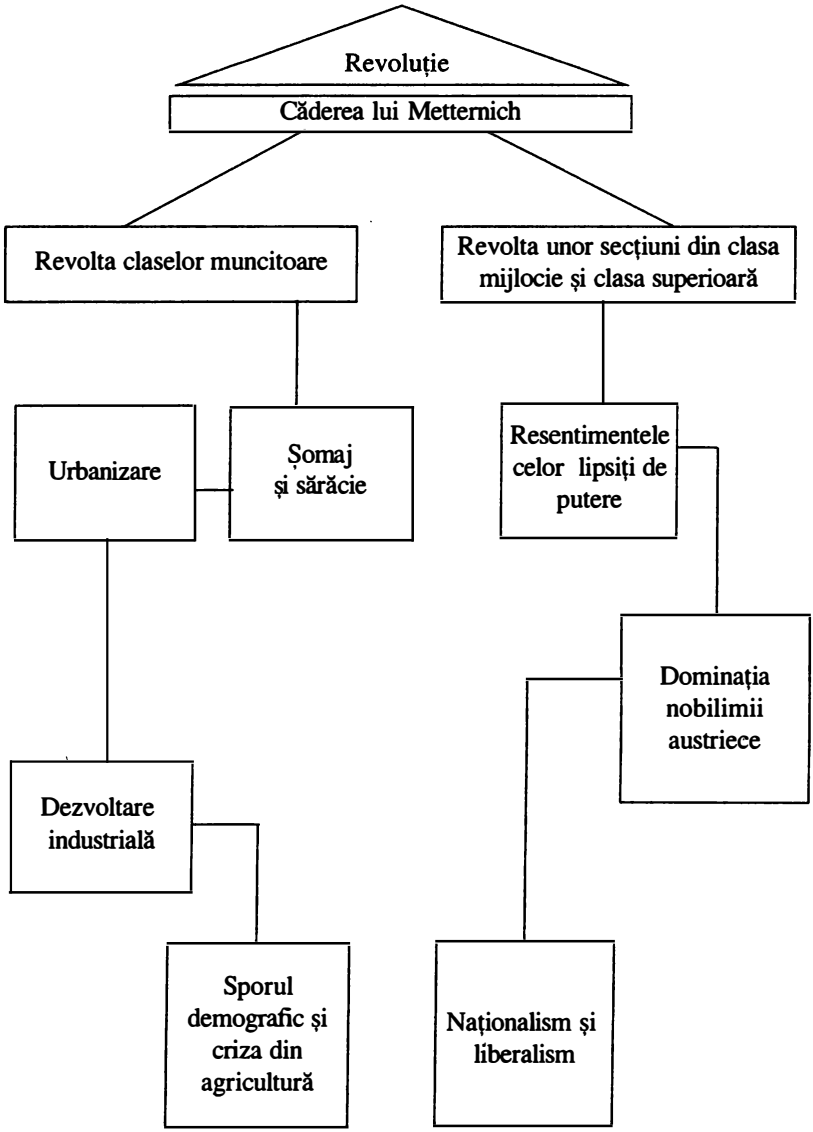

Rezumat – Revoluțiile de la 1848-1849 în Imperiul habsburgic

CAPITOLUL 4

În căutarea stabilității, 1848-1867

1. Introducere

Istoria Imperiului habsburgic după trauma provocată de revoluțiile de la 1848 este istoria unui sistem politic care se confruntă cu o criză de identitate. Nesiguranța este caracteristica anilor de după revoluții. Dar, un lucru este cert și anume că această criză de identitate a luat sfârșit în 1867 când bătrâna Austrie a lui Metternich a fost îngropată pentru totdeauna și a fost creat noul Imperiu austro-ungar sau Monarhia dualistă ca urmare a compromisului la care a ajuns împăratul (*Ausgleich*) cu maghiarii. Dar cum s-a realizat de fapt această schimbare de personalitate?

Principalul arhitect al schimbărilor care au restructurat Imperiul a fost noul împărat, tânărul Franz Joseph. Totuși, ar fi o eroare să ne imaginăm un tânăr care se implică într-o serie de experimente politice. Trebuie să ne imaginăm un bărbat, îmbătrânit înainte de vreme, care datorită eșecurilor înregistrate în politica externă încearcă să facă schimbări pe plan intern. Într-adevăr, înfrângerea în război a fost poate principalul catalizator în direcția schimbării în acei ani. Războiul a fost cel care a sortit eșecului încercările lui Franz Joseph de a reveni la absolutism după revoluțiile de la 1848 și tot războiul a fost cel care l-a obligat să accepte Compromisul din 1867 care avea dă dureze până când războiul îl va distruge în 1918.

Scopul acestui capitol este de a examina și analiza modul în care vechea Austrie a fost transformată în Imperiul austro-ungar și de a aprecia dacă această evoluție a fost sau nu, așa cum s-a pretins adesea, o greșeală.

2. Schimbare constituțională

a) Franz Joseph și revenirea la absolutism

La sfârșitul anului 1848 nimeni nu știa încă la ce tip de înțelegere politică se va ajunge după haosul creat de revoluție. Luptele continuau încă în nordul Italiei și în Ungaria, dar, ceea ce era poate mai important, parlamentul imperial era însă în sesiune la Kremsier, deputații făcând încercări disperate să se adopte o nouă constituție. Deși era limpede că liderii militari, Windischgraetz, Radetzky și Jellačič aveau să reușească în cele din urmă să pună capăt mișcărilor revoluționare, moderații continuau să spere la o reformă constituțională. Această speranță îi ajuta pe deputații de la Kremsier să continue să lucreze la proiectul de constituție care urma să conducă la o reformă a Imperiului în care conducerea avea să revină unui parlament central, iar puterea coroanei urma să fie clar delimitată.

În prezent, când știm cum au decurs evenimentele, este ușor să îi condamnăm pe eroii de la Kremsier și să-i considerăm niște visători. Bineînțeles că Windischgraetz era nerăbdător să pună capăt dezbaterilor. Dar, printr-o ironie a istoriei, cumnatul lui Windischgraetz, prințul Schwarzenberg, a fost cel care a insistat să se folosească metode mai subtile. Schwarzenberg a fost de asemenea și prim-ministru și, în această calitate, ținând cont de ezitările inițiale ale lui Franz Joseph, a fost pentru scurt timp cel mai puternic om din Imperiu. Motivele pentru care Schwarzenberg a încercat să îl țină în frâu pe cumnatul său și să îi încurajeze pe liberalii și pe naționaliștii de la Kremsier constituie încă un mister. Unii istorici consideră că sprijinul pe care Schwarzenberg l-a acordat parlamentului imperial este o decepție cinică dar, deși acesta avea un temperament instabil, cu o înclinație spre violență și pericol, era un susținător al reformei constituționale moderate. Îndată ce a fost numit prim-ministru în noiembrie 1848 a spus parlamentului imperial că este „în mod sincer și fără rezerve adeptul unei monarhii constituționale". Schwarzenberg considera că este necesară reforma constituțională într-o oarecare măsură pentru că aristocrația s-a dovedit incompetentă ca elită de conducere: un parlament activ i s-a părut a fi modalitatea de a pune pe tușă aristocrația ineptă și de a crea simultan un Imperiu unificat, eficient și centralizat.

Această afirmație are o nuanță ironică dat fiind că Schwarzenberg provenea dintr-una dintre cele mai ilustre familii aristocratice din Imperiu și în multe privințe era un simbol al greșelilor comise de aristocrația arogantă și nechibzuită de care era atât de preocupat. Întreaga lui carieră a fost presărată cu aventuri furtunoase, atât politice cât și amoroase. Când era tânăr și-a asumat stilul byronian de gentleman cu preocupări artistice și o profundă grijă față de oameni. Există dovezi care atestă profundul său radicalism de tinerețe. De pildă, în 1825, în timp ce lucra ca diplomat la Sankt Petersburg, se pare că s-a implicat într-o oarecare măsură în revolta decembristă a ofițerilor din armata rusă împotriva țarului. El i-a imitat de asemenea pe Byron și în alte privințe pe prințul Metternich. La Londra, a avut o aventură cu soția lordului păstrător al micului sigiliu și a fost salvat din această încurcătură datorită intervenției lui Metternich – care a fost fără îndoială de acord în secret cu aplicarea metodei metternichiene. Dar în 1848, Schwarzenberg nu mai putea duce în continuare acest tip de viață. Avea 48 de ani, iar înfățișarea lui din tinerețe se alterase după ce a avut tifos. Totuși, era greu de spus dacă vârsta îi afectase și idealismul din tinerețe.

Inițial, Schwarzenberg a încercat să îl convingă pe împărat să acționeze potrivit obiectivelor sale. În ziua de după instalarea pe tron a lui Franz Joseph în decembrie 1848, Schwarzenberg a citit Mesajul Coroanei adresat parlamentului imperial de la Kremsier care părea să sugereze că noul monarh este de acord cu monarhia constituțională.

... suntem convinși, din proprie inițiativă, de necesitatea și valoarea instituțiilor libere care sunt expresia spiritului epocii, ne înscriem cu toată încrederea pe calea ce conduce spre o transformare salutară și o reîntinerire a Monarhiei în ansamblu. Pe baza libertății naturale, pe baza egalității tuturor națiunilor din Imperiu și a egalității înaintea legii a tuturor cetățenilor săi și a participării acestor cetățeni la legislație, Patria noastră poate beneficia de o revenire la vechea ei grandoare și de o nouă forță. Hotărâți să menținem splendoarea coroanei neatinsă și Monarhia în ansamblu nediminuată, dar gata să ne împărțim drepturile cu reprezentanții popoarelor noastre, sperăm să reușim, cu binecuvântarea lui Dumnezeu și în bună înțelegere cu popoarele noastre, unind toate regiunile și rasele Monarhiei într-un singur stat de mari dimensiuni.

În realitate, discursul nu reflecta punctele de vedere ale lui Franz Joseph, ci numai disponibilitatea sa, în această fază, de a permite primului ministru să vorbească în numele său. Totuși, ideile reprezentanților de la Kremsier s-au dovedit curând a fi prea radicale pentru Schwarzenberg și acesta a început să își piardă răbdarea. Problema cea mai controversată era problema suveranității. Deputații voiau să afirme principiul suveranității populare: ideea că puterea politică reprezintă poporul prin aleșii săi și prin urmare guvernele trebuie să răspundă în fața poporului. Schwarzenberg, deși era pregătit să accepte anumite limite impuse rolului monarhului, a rămas fidel ideii că monarhul trebuie să fie simbolul suveranității, iar nu poporul. În concluzie, Schwarzenberg considera că poporul trebuie să fie în slujba monarhului și nu invers.

Se pare că Franz Joseph, în pofida faptului că inițial a declarat că este un adept al constituționalismului, a fost, în sinea sa, de modă veche în concepții. El considera că o Monarhie puternică, care să nu fie obligată să dea socoteală nimănui altcuiva decât lui Dumnezeu, este singura cale de a reuni părțile disparate ale Imperiului laolaltă. De aceea, constituția de la Kremsier a fost de neacceptat din punct de vedere filosofic chiar înainte de stabilirea detaliilor sale. Detaliile pe care le-au stabilit în cele din urmă au alcătuit de fapt o notă de sinucidere sub forma unei constituții.

Constituția Kremsier a fost un model de gândire liberală radicală. Teoretic, prevederile acesteia ar fi privat coroana de dreptul de veto în privința legislației parlamentare. De asemenea, ar fi fost abolite titlurile nobiliare, iar Biserica Romano-Catolică ar fi fost lipsită de statutul său de religie „oficială". În plus, exista o lungă listă de „drepturi ale cetățenilor" inclusiv valoarea egală a diferitelor limbaje ale cetățeniei. Coroana beneficia de autoritate nelimitată numai în cazul politicii externe.

La începutul lui martie 1849, deputații de la Kremsier au prezentat proiectul lor liberal spre aprobare lui Schwarzenberg. Spre uimirea lor, acesta i-a informat că împăratul nu a ținut cont de eforturile lor și că o nouă constituție, redactată de contele Stadion, ministrul de interne, va fi adoptată pentru Imperiu. La 4 martie, așa-numita Constituție Stadion a fost adoptată, iar parlamentul de la Kremsier a fost rapid dizolvat.

Constituția Stadion a fost extrem de liberală în anumite privințe. Monarhul trebuia să împartă în continuare puterea cu un parlament

imperial ales, deși el deținea putere absolută în privința politicii externe. Multe dintre drepturile liberale ale cetățenilor au fost retrase, cum a fost cazul principiului valorii egale a tuturor limbilor din Imperiu. Dar nici acest modest proiect de reformă nu a fost niciodată pus în practică. Există diverse motive în acest sens. Stadion, ministrul care răspundea de redactarea constituției, era foarte încet la minte, probabil din cauza unei infecții cu sifilis. Un aspect mult mai critic îl constituia faptul că Schwarzenberg în acest moment părea să fie tot mai nerăbdător și mai nesigur în privința convingerilor sale politice, în timp ce tânărul Franz Joseph părea să fie tot mai încrezător și tot mai dornic să beneficieze de puteri nelimitate și să răspundă numai în fața lui Dumnezeu. În decembrie 1849, tânărul împărat a constatat că,

> Omul care ține frâiele guvernului în mâinile sale trebuie să fie în măsură să își asume responsabilitatea acțiunilor acestuia. Putere supremă nerăspunzătoare, iată niște cuvinte care îmi par lipsite de sens; un astfel de lucru [monarhie limitată] nu este decât o mașină de tipărit pentru semnături.

Deși tânăr, împăratul a ajuns să gândească asemeni bătrânilor din Imperiu. El era mult mai familiarizat cu ideile lui Metternich decât cu noile erezii liberale, chiar și cele mai nevinovate. Totuși, spre deosebire de Metternich, era un individ serios și posomorât. Descrierea pe care Schwarzenberg i-o face tânărului împărat este relevantă.

> Împăratul realizează amploarea și dificultatea sarcinii sale și este ferm hotărât să și-o îndeplinească. Pentru vârsta sa are o inteligență vie și este foarte priceput în afaceri. Muncește din greu circa zece ore pe zi și nimeni nu știe mai bine decât mine cât de multe propuneri ale unor ministere trimite înapoi pentru că sunt nefondate. Este foarte demn, este extrem de politicos cu toată lumea. Multă lume îl acuză că este lipsit se sentimente. Îi lipsește cu desăvârșire orice urmă de bunăvoință superficială, ceea ce i-a caracterizat pe mulți arhiduci, sau dorința de a se face plăcut și de a face impresie bună. Pe de altă parte, este foarte accesibil, răbdător și binevoitor cu toată lumea.

Fără îndoială, Franz Joseph și-a luat rolul în serios. El dorea mai presus de orice ca Imperiul să fie guvernat într-o manieră dură, dar corectă și totuși era profund neîncrezător în politicieni, dar profund încrezător în puterea armatei. Acest lucru se datorează în mare măsură faptului că în 1848 dinastia a fost salvată mai degrabă de voința militară decât de iscusința politică. Într-adevăr, el a avut întotdeauna un profund respect pentru armată și adesea putea fi văzut așezat la biroul său, îmbrăcat în uniforma unui simplu soldat din armata imperială. Era de asemenea foarte mândru de statutul său de Comandant Suprem al forțelor armate. Există un motiv foarte important pentru care Constituția Stadion nu a fost niciodată aplicată: apariția unei noi personalități la curte. Baronul Kübeck era un politician de școală veche. El era disprețuitor față de Schwarzenberg și Stadion și mai ales față de tendințele lor liberale. El credea cu fermitate în principiul absolutismului monarhic. Mesajul său a fost preluat de tânărul suveran ca soluție evidentă pentru problemele curente ale Imperiului. Împăratul apela tot mai des la sfaturile lui Kübeck, deși aparent nu știa că Schwarzenberg și Kübeck sunt rivali politici. Politica lui Kübeck era menită nu numai să fie pe placul împăratului, ci și să dejoace planurile lui Schwarzenberg. Împăratul a ajuns astfel în centrul unei aprigi lupte pentru putere. Fragmente din jurnalul lui Kübeck ne oferă informații despre manevrele din culise și despre modul în care Kübeck a câștigat încrederea împăratului.

9 ianuarie 1851 Mă adresez împăratului care devine din ce în ce mai cooperant. Îmi pun mari speranțe în acest tânăr! Sper să fie încununate de succes!

19 ianuarie 1851 A survenit o schimbare în relația mea cu împăratul. Invidia prințului Schwarzenberg e tot mai evidentă.

3 iunie 1851 Lungă discuție cu împăratul despre situația noastră politică. Mi-a cerut să îmi aștern pe hârtie propunerile [pentru revenirea la absolutism] și să i le trimit. Împăratul a părut interesat și mi-a cerut amănunte.

23 iunie 1851 Împăratul, la care sunt chemat, este la curent cu posibila demisie a prințului Schwarzenberg ... dar declară că este totuși hotărât să țină cont de sfatul primit.

13 iulie 1851 Sunt chemat la împărat. Îmi spune că a citit lucrarea cu pricina prințului Schwarzenberg și că acesta a declarat

că este de acord. Prințul Schwarzenberg nu îndrăznește să îl contrazică pe împărat fățiș; încearcă să câștige timp pentru a găsi căi și mijloace să ne dejoace planurile.

La sfârșitul anului 1851 este limpede că Schwarzenberg a pierdut lupta politică în favoarea lui Kübeck. Astfel, la 31 decembrie 1851, după doi ani de ceea ce a fost practic lege marțială, a fost anunțată o nouă constituție. Era cunoscută sub numele de „Patenta Sylvester" (*Sylvesterabend* înseamnă Ajunul Anului Nou). Patenta a reinstaurat puterea absolută a Monarhiei. Toate limitele impuse puterii lui Franz Joseph au fost înlăturate. A fost constituit un consiliu consultativ, cunoscut sub numele de Reichsrat, dar acesta nu avea autoritatea nici să inițieze, nici să blocheze legislația. Rolul miniștrilor a fost redus la acela al unor persoane oficiale care primesc instrucțiuni de la împărat.

Dacă Kübeck și-a închipuit că a reușit să îl manipuleze pe împărat, s-a înșelat. Dacă privim retrospectiv evenimentele, este limpede că ambițiosul ministru își urmărea interesele. Fiind prea preocupat de propriile interese, Kübeck și-a pierdut curând creditul. Împăratul a avut însă și o soartă favorabilă. În 1852, atât contele, progresistul ministru de interne, cât și prințul Schwarzenberg, poate singurul care a reușit vreodată să îl domine pe Franz Joseph, au murit. Moartea lui Schwarzenberg cuplată cu Patenta Sylvester au contribuit la reinstaurarea puterii absolute a împăratului în vârstă de 20 de ani.

Patenta a anulat aproape toate prerogativele autorităților locale și provinciale alese. Imperiul avea să fie condus de la centru. Legea austriacă a fost decretată legea valabilă în toate regatele, măsură profund resimțită în Ungaria. S-a renunțat la principiul egalității lingvistice, precum și la o serie de importante reforme liberale precum dreptul de a fi judecat de un juriu, deși principiul egalității în fața legii imperiale atotcuprinzătoare a fost menținut. Singura reformă majoră din 1848 care a supraviețuit a fost abolirea șerbiei. Patenta Sylvester trebuie considerată ceva mai mult decât o simplă revenire la situația prerevoluționară. Patenta a creat o constituție mai centralizată și mai unitară. În felul ei a fost o revoluție: „o revoluție de sus în jos" care a introdus un nou tip de absolutism.

b) Alexander Bach și consolidarea absolutismului

După moartea lui Stadion, în funcția de ministru de interne a fost numit Alexander Bach. Perioada dintre Patenta Sylvester și înfrângerea de la Solferino din 1869 (vezi pagina 93) este adesea numită „era Bach", în mare măsură pentru că în această perioadă Bach a încercat să reformeze administrația Imperiului pentru a crea un stat mai unitar. În era Bach au fost respinse toate pretențiile ungurilor, croaților și altora de a constitui un regat separat, iar întregul Imperiu a fost declarat un stat imperial centralizat. Bach considera că Imperiul trebuie să aibă un singur sistem de impozite, o piață internă (taxele vamale dintre Austria și Ungaria au fost desființate de Bach în 1850), un singur sistem legislativ, o limbă oficială unică (germana a devenit limba oficialităților și a fost introdusă ca disciplină de studiu obligatorie în învățământul secundar) și un unic sistem administrativ. Trebuia să existe și un organism unic de militari în uniformă, de limbă germană, care să vegheze la aplicarea acestui sistem. Bach s-a bucurat de succes introducând aceste reforme, deși au fost extrem de nepopulare pentru negermani și în special pentru unguri. Funcționarii în uniformă, au ajuns să fie cunoscuți sub numele de „husarii lui Bach" și au provocat un val de nemulțumire.

În plus față de această uniformizare administrativă, statul a cerut sprijinul Bisericii pentru a impune o uniformizare a gândirii maselor. Prin Concordatul din 1855, Biserica Romano-Catolică a dobândit dreptul de a dispune în învățământul primar, inclusiv dreptul de a accepta sau un nu un profesor într-o școală de stat sau într-o universitate și dreptul de a interzice orice carte considerată nepotrivită. În schimbul acestor concesii, Biserica a inculcat loialitate și supunere față de împărat. Prin urmare, „era Bach" trebuie considerată o reafirmare a autorității habsburgice după eșecul revoluțiilor de la 1848. Forțele care au instigat izbucnirea revoluțiilor de la 1848, liberalismul și naționalismul, par a fi fost suprimate definitiv. Dar, în realitate, edificarea acestui nou tip de absolutism a fost fragilă și instabilă. Puternicul vânt al războiului l-a transformat într-un balast politic.

3. Războiul

Politica externă a lui Metternich s-a bazat pe ideea unui Concert al Puterilor care să mențină împreună *statu quo*-ul european, Imperiul habsburgic fiind în mod necesar punctul de sprijin al acestui sistem. Către sfârșitul mandatului lui Metternich mărețul său sistem a început să se condenseze în două idei de bază: în est, o alianță neoficială cu Rusia, iar în vest, dominația germanilor prin intermediul Confederației germane. În perioada 1853-1866, Franz Joseph și miniștrii săi de externe au zădărnicit neintenționat munca lui Metternich în ambele sale aspecte esențiale.

a) Crimeea

Despre Războiul Crimeii, privit în contextul consecințelor diplomatice, se poate spune că a fost un război la care Habsburgii nu au participat, dar pe care totuși l-au pierdut.

Ceea ce avea să devină Războiul Crimeii a început în 1853 când țarul și-a trimis trupele în provinciile turcești Țara Românească și Moldova din Balcani, sub pretextul că apără drepturile creștinilor din acea zonă. Celelalte puteri au fost de părere că acest gest ținea mai degrabă de tendințele expansioniste ale Rusiei. Britanicii și francezii au fost decișii să se opună acestor tendințe încă de la început, dar poziția Austriei a fost mai complexă. Pe de o parte, ea și-a valorizat alianța cu Rusia – într-adevăr, țarul Nicolae și Franz Joseph erau prieteni buni și corespondau în mod constant – dar pe de altă parte, Rusiei nu trebuia să i se permită să prade regiunea Balcanilor nestingherită. Balcanii reprezentau desigur pentru Habsburgi o zonă de interes strategic. Mai mult, dacă Rusia avea să accelereze declinul Turciei, așa-numitul „bolnav al Europei", consecințele în ceea ce privește revoltele naționaliste puteau fi serioase și puteau afecta și Imperiul habsburgic. Datorită acestor motive Franz Joseph era decis să îl împiedice pe țar să își urmeze politica, sperând în același timp să evite războiul.

Inițial, Franz Joseph și ministrul său de externe, contele Buol, au încercat să acționeze ca mediatori între ruși și turci, dar țarul Nicolae era decis să continue, iar la 1 octombrie 1853 a declarat război Turciei. După cinci luni de dispute diplomatice, Marea Britanie și Franța au declarat război Rusiei. Franz Joseph și Buol au fost siliți acum să aleagă

una dintre tabere sau să rămână neutri. Generalii l-au sfătuit pe Franz Joseph să sprijine Rusia. Vârstnicul Metternich l-a sfătuit să aleagă tabăra occidentalilor și să profite de ocazie pentru a-și face intrarea în Balcani. La 2 decembrie 1854, Franz Joseph a semnat un tratat de alianță cu Franța și Marea Britanie. Acest gest, se poate spune, a creat tensiune între Rusia și Austria în Balcani, care a mocnit până în 1914 când a distrus ambele dinastii și le-a sortit uitării.

Se pare însă că tânărul împărat a fost total greșit sfătuit de contele Buol. Dar Franz Joseph a amplificat eroarea insistând asupra ideii ca trupele imperiale să rămână în stare de alertă, dar nu în stare de război. Rezultatul firesc al încercării de a evita să jignească vreuna din tabere a fost desigur acela de a ajunge în conflict cu fiecare din părți. Rușii s-au simțit trădați. Țarul Nicolae a murit în timpul războiului, iar succesorul său Alexandru al II-lea l-a acuzat pe Franz Joseph de moartea țarului Nicolae și a vorbit despre un eventual război dacă Habsburgii nu își schimbă atitudinea. Britanicii au avut o atitudine disprețuitoare față de aparenta lașitate a Austriei, iar împăratul Franței, Napoleon al III-lea, care și-a asumat rolul de eliberator al Italiei, era foarte convins că poate profita de slăbiciunea Habsburgilor pentru a face ceva pentru italienii aflați sub stăpânire habsburgică. Ca o ironie a sorții, deși trupele habsburgice nu au participat de fapt la război, au murit câteva mii de soldați ca urmare a epidemiei de holeră care a izbucnit în acest timp.

Naționalismul italian a fost încurajat de Războiul Crimeii pentru că, spre deosebire de Imperiu, Piemontul, condus de primul său ministru contele Camillo Benso di Cavour, a luptat alături de Marea Britanie și Franța astfel încât Napoleon al III-lea a devenit susținătorul neoficial al ambiției Piemontului de a elibera nordul Italiei de sub stăpânirea habsburgică și de a crea o nouă putere majoră. Napoleon al III-lea a considerat că un nou stat va fi aliatul Franței și că el va poza în chip de eliberator al Italiei așa cum s-a întâmplat și în cazul unchiului său cu ani în urmă. El a considerat că toate acestea îi vor spori popularitatea pe plan național. Prusia, cealaltă posibilă amenințare, a rămas neutră pe durata războiului asigurându-și totală flexibilitate diplomatică pe viitor. Bismarck nu fusese numit cancelar al Prusiei, dar realizase deja că este inevitabil ca Prusia să amenințe hegemonia austriacă în Germania.

Astfel, Războiul Crimeii trebuie privit ca o înfrângere diplomatică majoră din punctul de vedere al lui Franz Joseph. Austria a pierdut rolul

pe care Metternich i-l hărăzise, acela de dirijor al puterilor conservatoare ale Europei. Ea și-a pierdut de fapt principalul aliat, Rusia și, din păcate, situația dificilă în care se afla Imperiul otoman va face ca viitorul conflict din Balcani să fie inevitabil.

b) Franța, Piemontul și Lombardia

După războaiele napoleoniene și acordul de la Viena din 1815, Habsburgii au devenit, în mare măsură datorită lui Metternich, puterea dominantă în politica internă a Italiei. Naționaliștii italieni îi considerau pe Habsburgi principalul obstacol între ei și crearea unui stat-națiune italian. În 1848-1849, Habsburgii i-au frânat cu succes pe naționaliști, iar Lombardia și Veneția păreau a fi mult mai în siguranță sub aripa ocrotitoare a Imperiului. Totuși, greșelile diplomatice făcute în privința Crimeii nu numai că i-au izolat pe Habsburgi, ci au determinat Piemontul, dușmanul din 1848, să înfrunte din nou stăpânirea Habsburgilor din nordul Italiei.

Atacul lansat de Piemont împotriva stăpânirii habsburgice a fost gândit de Cavour. Piemontul a luptat, deși fără succes, în Războiul Crimeii de partea francezilor și britanicilor. Prin urmare, Napoleon al III-lea a început să considere Piemontul un aliat al Franței. Această alianță ciudată a fost principalul motiv pentru care Habsburgii aveau să își piardă posesiunile din Italia.

Naționaliștii italieni îl considerau pe Napoleon al III-lea un prieten al Italiei. În tinerețe a fost membru al unei grupări naționaliste cunoscute sub numele de Carbonari. El considera ca orice tânăr educat în spiritul literaturii vechii Rome că ideea unei națiuni italiene unite este nobilă și romantică. Dacă suntem cinici, putem spune că sprijinind Piemontul, care avea șanse să devină un stat clientelar, el profita de șansa de a extinde influența Franței în Italia. Acest amestec de atașament emoțional veritabil față de cauză combinat cu un calcul politic rațional l-a determinat pe Napoleon să susțină cauza naționaliștilor italieni.

Naționaliștii i-au răspuns printr-o tentativă de asasinat. În ianuarie 1858, contele Orsini, un nobil italian destul de labil din punct de vedere psihic, a aruncat o bombă în direcția lui Napoleon și a soției sale la sosirea lor la operă. Napoleon a supraviețuit, dar opt oameni nevinovați au fost uciși. La proces, Orsini l-a implorat pe Napoleon să acționeze

potrivit convingerilor sale naționaliste. Împăratul francez a fost impresionat de elocvența lui Orsini. Contele a fost desigur executat, dar Napoleon s-a decis să ajute cumva Italia.

În iulie 1858, Napoleon s-a întâlnit cu Cavour la Plombières și a promis că Franța va sprijini Piemontul în cazul unui război cu Austria atâta timp cât Austria va fi cauza războiului. Cavour a încercat apoi să acționeze astfel încât să îi provoace pe austrieci să declanșeze războiul. El a ordonat trupelor sale să se grupeze la granița cu Lombardia și a rostit discursuri provocatoare despre erorile regimului habsburgic. Zadarnic, însă. Planul lui Cavour a eșuat când țarul s-a oferit să medieze tensiunile apărute în cadrul unei conferințe internaționale de pace. Dar tocmai atunci, contele Buol a decis că piemontezii trebuie forțați să se retragă. A trimis un ultimatum regelui Victor Emanuel cerându-i să își demobilizeze imediat trupele. Contele Buol, absolut neintenționat, în pofida avertismentelor lui Metternich, a împins Imperiul în capcana lui Cavour. Piemontul a refuzat, cum era de așteptat, să se conformeze condițiilor impuse de ultimatum și astfel a izbucnit războiul. Franța și-a unit forțele cu Piemontul și după două înfrângeri decisive suferite în vara anului 1859 la Magenta și Solferino, Habsburgii au fost siliți să semneze pacea de la Villafranca prin care Piemontului îi revenea controlul asupra Lombardiei, dar nu și asupra Veneției – ceea ce l-a iritat foarte mult pe Cavour. Totuși, stăpânirea habsburgică în nordul Italiei a primit o lovitură de grație. Franz Joseph a înțeles că este timpul să își retragă trupele din Italia. Contele Buol a fost concediat, iar pierderea Veneției nu mai era decât o chestiune de timp.

4. Noi schimbări constituționale

a) Diploma din octombrie, 1860

Înfrângerile de la Magenta și Solferino din 1859 au alimentat criticile liberalilor și naționaliștilor la adresa sistemului absolutist existent. Și mai deconcertant a fost însă faptul că bancherii europeni au refuzat să mai împrumute bani Habsburgilor până când nu vor introduce reformele constituționale care puteau calma aceste critici și prin urmare puteau crea un climat politic mai stabil.

Împăratul, pentru a atenua nemulțumirea liberalilor și pentru a satisface pretențiile bancherilor europeni, a promis să modernizeze instituțiile Imperiului. Nu avea însă nici cea mai mică intenție să liberalizeze constituția. Ideea de a împărți puterea cu un parlament sau de a avea încredere în semenii săi i se părea mai degrabă o abdicare. Cu toate acestea, trebuia să facă ceva. În octombrie 1860, sfătuit de nobilimea conservatoare, a anunțat un set de reforme constituționale minore cunoscute sub numele de Diploma din octombrie.

Intenția care se ascundea în spatele Diplomei era aceea de a reda aristocrației influența de care se bucura și de a reîntemeia Monarhia pe niște baze de tip federal, iar nobilimea să beneficieze de o autoritate considerabilă. Pentru a spori puterea aristocrației, au fost create noi diete provinciale ca instrumente ale influenței aristocratice care va acționa în cadrul unui Reichsrat central (un consiliu consultativ alcătuit din 100 de membri), ceea ce reprezenta în sine o revenire la ideea promovată de Metternich și ulterior de Kübeck. Împăratul avea datoria teoretic să „coopereze" cu dietele și cu Reichsrat-ul, iar acesta din urmă avea drept de veto în cazul oricăror taxe noi. Astfel puterea absolută a împăratului a fost într-o destul de mică măsură limitată. Dar Diploma din octombrie a durat numai patru luni. Motivele eșecului său au fost numeroase. Atât dietele provinciale cât și Reichsrat-ul central nu dispuneau de putere reală. „Cooperarea" lor era de fapt controlată de împărat. Lucru și mai important, împăratul nu vedea în tot acest exercițiu decât un exemplu de prestidigitație constituțională. Iată ce îi scria mamei sale cu ocazia introducerii „Diplomei din octombrie", „Vom avea într-adevăr un mic guvern parlamentar, dar eu voi deține în continuare puterea". În anumite privințe, modul în care a fost creată constituția ne spune mai multe despre împărat decât ne spune Diploma despre Imperiu. Franz Joseph a dictat principiile generale în timpul unei călătorii cu trenul de la Salzburg la Viena. Apoi a cerut miniștrilor total derutați că redacteze într-o săptămână un document constituțional detaliat. Se pare că motivul pentru care a cerut acest lucru este acela că voia să se bucure de un oarecare succes pe plan intern pentru a-i impresiona la o viitoare întâlnire pe ceilalți monarhi, țarul Rusiei și regele Prusiei. După cum vom vedea însă, nici întâlnirea la nivel înalt, nici Diploma nu au avut nici un rezultat pozitiv.

Totuși, principalul motiv al eșecului Diplomei a fost răspunsul ungurilor. Ei au cerut recunoașterea Legilor din aprilie din 1848, ceea ce

însemna concret solicitarea autoguvernării. Ei nu numai că au cerut acest lucru, dar au refuzat să recunoască Diploma și au organizat alegeri ca și cum Legile din aprilie ar fi fost încă valabile. Simultan, au refuzat să își trimită reprezentanți la Viena. Pe scurt, Diploma din octombrie, redactată la repezeală pentru a stabiliza regimul și pentru a îmbunătăți imaginea împăratului, a provocat în schimb o situație dificilă de anarhie politică.

b) Patenta din februarie, 1861

Franz Joseph, după ce și-a săpat singur groapa în care a și căzut, a numit un nou prim-ministru care l-a implicat într-o altă încurcătură. Anton von Schmerling era considerat de multă lume un liberal pentru că a demisionat în 1851 când a fost adoptată Patenta Sylvester. Aceasta era însă o informație eronată. El demisionase de fapt pentru că Patenta Sylvester diminua autoritatea miniștrilor și deci și autoritatea sa. Din punct de vedere politic, credea în ideea unui stat centralizat dominat de germani. Sarcina lui imediată a fost aceea de a schimba orientarea descentralizatoare a Diplomei din octombrie declarând în același timp că nu va avea loc nici o astfel de schimbare și că Diploma era, după cum spunea împăratul, „permanentă și irevocabilă". Din acest motiv noua constituție a lui Schmerling introdusă în 1861 și cunoscută sub numele de Patenta din februarie a fost prezentată oficial ca un amendament la Diploma din octombrie. În realitate însă, Schmerling a răsturnat complet Diploma din octombrie, renunțând la ideile federale în favoarea unei reveniri la centralizare. În esență, Schmerling a sporit autoritatea Reichsrat-ului central și a redus autoritatea dietelor provinciale. Acestea au fost transformate în colegii electorale menite să selecteze reprezentanții pentru Reichsrat care a început să semene cu un parlament – și adesea s-a vorbit despre el ca atare, deși tehnic vorbind nu era decât un organism consultativ și era în continuare dominat de nobilime.

Noul Reichsrat, care era alcătuit dintr-o cameră superioară și una inferioară, beneficia desigur de mai multă autoritate decât predecesorul său. Putea iniția legi și avea drept de veto în ceea ce privește legislația internă. Dar puterea sa a fost în mod deliberat limitată. Capacitatea sa de a obstrucționa legislația propusă de coroană a fost limitată prin intermediul unei clauze „de urgență" care permitea împăratului să emită

legi atunci când parlamentul nu era în sesiune. Coroana avea de asemenea dreptul de a dizolva parlamentul și de a numi miniștri, precum și pe președintele și pe vicepreședintele Reichsrat-ului. În plus, coroana se putea baza în continuare pe sprijinul nobilimii în camera superioară, iar în camera inferioară cei mai mulți reprezentanți erau în continuare de naționalitate germană, astfel încât era exclusă posibilitatea unei revolte naționaliste.

Cel mai important neajuns al constituției era însă atitudinea lui Franz Joseph față de Reichsrat. Părerea sa era că acest organism este irelevant, o ipocrizie necesară. Împăratul a spus răspicat că Reichsrat-ul nu se poate amesteca în politica externă sau în problemele militare, iar adevărata putere rezida tocmai în aceste domenii. Totuși, în pofida tensiunilor create de constituția lui Schmerling, aceasta a supraviețuit până când războiul din 1866 a determinat o nouă revoltă constituțională.

5. Război: Prusia, Piemont și Veneția

Franz Joseph a recunoscut că anul 1859 a marcat sfârșitul misiunii Habsburgilor în Italia și că pierderea Veneției a fost aproape inevitabilă. Inițial, noul stat italian creat în jurul Piemontului s-a oferit să preia provincia de la Habsburgi, dar Franz Joseph era prea mândru să accepte să își vândă supușii. Faptul că a respins această ofertă a avut ca efect alianța dintre Italia și Prusia, aceasta din urmă condusă acum de războinicul Otto von Bismarck.

În Germania, Prusia se transformase într-un stat puternic industrializat, iar Bismarck era decis să se opună dominației austriece în problemele interne ale Germaniei. În 1866, Imperiul a fost împins de Bismarck într-un război dezastruos, așa cum se întâmplase cu șapte ani în urmă datorită lui Cavour. În 1864, Austria și Prusia au fost aliate în cadrul unui război de scurtă durată, din care au ieșit învingătoare, împotriva Danemarcei, în urma acestui război primind ca recompensă ducatele Schleswig și Holstein. În 1865, cele două Mari Puteri au încheiat Convenția de la Gastein, care stipula că Prusia urma să administreze Schleswig, iar Austria, Holstein. După adoptarea acestei convenții, Bismarck s-a gândit să folosească acest lucru ca pretext pentru război, pretinzând că Austria a încălcat prevederile Convenției. Franz Joseph

s-a înfuriat, dar datorită propunerii făcute de Prusia în 1866 care viza schimbarea constituției Confederației germane astfel încât Austria să fie exclusă definitiv, împăratul a ordonat mobilizare generală în vederea războiului.

Înainte de a declara în fapt război, împăratul habsburg a vrut să se asigure că Franța va rămâne neutră. Amenințarea pe care o reprezenta Prusia era atât de mare încât Franz Joseph s-a gândit să cedeze Veneția Franței, în schimbul neutralității Franței și a promisiunii că aceasta va face toate eforturile pentru a menține Italia neutră. Napoleon al III-lea a fost de acord cu această propunere, intuind poate perspectiva unui război sângeros, de lungă durată între două puteri rivale.

Faptul că împăratul s-a implicat într-o situație atât de stupidă a provocat stupoare în rândul studenților vremii. Refuzul său de a vinde Veneția a transformat Italia într-un dușman, care era acum decis să lupte alături de Prusia. Astfel s-a ajuns în situația ca armatele habsburgice să lupte în nordul Italiei pentru a păstra un teritoriu la care împăratul lor a decis în secret, fie că obținea o victorie fie că era învins, să renunțe. Dar situația nu era poate atât de paradoxală pe cât părea pentru că în mod cert pentru a se asigura că Franța va rămâne neutră, împăratul trebuia să păstreze Veneția până la sfârșitul războiului. Cea mai satisfăcătoare explicație este însă faptul că în 1866, împăratul a ajuns să considere înfrângerea Prusiei prioritatea numărul unu: ceva infinit mai important decât păstrarea unui petec din nordul Italiei.

Franz Joseph credea în mod sincer că neutralitatea Franței va înclina balanța în favoarea trupelor habsburgice. Se înșela însă. Trupele habsburgice au suferit o înfrângere zdrobitoare în fața trupelor prusiene în bătălia de la Sadova (Königgrätz) din 3 iulie 1866. Acordul de pace încheiat ulterior, Tratatul de la Praga, a înlăturat definitiv amestecul Austriei în problemele germane. Confederația germană a fost desființată și a apărut o nouă entitate politică, alcătuită din toate statele germane cu excepția celor sudice, cunoscută sub numele de Confederația germană de nord, sub hegemonia Prusiei. Cel mai adesea se consideră că sfârșitul celor 400 de ani de hegemonie austriacă în Germania s-a datorat superiorității puștilor cu ac (Dreyse) prusiene (prima armă care se încarcă pe la culasă). Un lucru mai puțin cunoscut este însă faptul că guvernul austriac a decis să adopte acest tip de arme cu numai câțiva ani înainte de Sadova, pentru că erau prea

scumpe. În cele din urmă, se poate spune că puterea economică a Prusiei este cea care a adus victoria.

În mod ironic, trupele austriece din Veneția au înfrânt rapid trupele austriece, dar provincia urma totuși să revină lui Napoleon al III-lea, care și-a putut astfel atribui rolul de eliberator al Italiei și a putut apoi să o redea aliatului său înfrânt. În urma bătăliei de la Sadova, Habsburgii au fost alungați atât din Germania cât și din Italia. Imperiul și-a pierdut sferele tradiționale de influență și nu este deloc surprinzător că această criză externă a generat o criză internă cu consecințe importante.

6. Ultima modificare constituțională

Înfrângerea de la Sadova, ca și cea de la Solferino cu șapte ani înainte, s-a dovedit a fi un important catalizator pentru o schimbare politică internă. Motivele nu sunt greu de găsit. În 1866, criza de identitate a devenit acută. În termeni de politică externă, Habsburgii au fost înlăturați din sferele lor de influență tradiționale cucerite pentru ei în 1815 de Metternich și au rămas izolați din punct de vedere diplomatic. Pe plan intern, vestea triumfului naționalismului german și italian a reactivat mișcarea naționalistă, care a determinat solicitarea abolirii constituției lui Schmerling care centraliza puterea la Viena și îi favoriza pe germani. Maghiarii, în special, au resimțit modul în care Patenta din februarie refuza să le recunoască drepturile ca regat distinct. Lucru deloc surprinzător, naționaliștii ungari au încercat să profite de această criză pentru a face presiuni pentru a se reveni la Legile din aprilie 1848. Totuși, în această conjunctură, Kossuth fiind încă în exil, naționalismul radical și separatist a fost o forță politică relativ fragilă. Conducerea cauzei naționaliste a trecut în mâinile lui Francisc Deák, un lider naționalist mai moderat, unii ar spune chiar mai realist decât Kossuth. Deák a realizat că Ungaria nu poate spera, în acel moment, să se desprindă de Austria, dar că se poate ajunge la un compromis care să permită în mai mare măsură autoguvernarea.

Cu un an înainte de criza provocată de bătălia de la Sadova, Deák și-a definit, într-o serie de articole de ziar, viziunea despre o „Monarhie dualistă" în care Ungaria ar dobândi statutul de regat autonom, care i-ar recunoaște pe Habsburgi ca suverani legitimi. Franz Joseph a

fost impresionat de loialitatea lui Deák, deși nu a fost la fel de încântat de faptul că acesta nu a permis reprezentanților ungari să participe la lucrările Reichsrat-ului central al lui Schmerling. Ungurii au răpus Diploma din octombrie refuzând să îi recunoască existența, iar acum, sub conducerea lui Deák, subminau din nou bazele constituționale ale Imperiului. În condiții normale, împăratul putea face abstracție de lipsa de cooperare a ungurilor, dar în timp de război a fost foarte neplăcut să constate că depinde de bunăvoința acestora. În particular, după înfrângerea de la Sadova, Franz Joseph a fost silit să recunoască că dacă ar vrea să se răzbune, ar depinde în mod inevitabil de sprijinul militar al ungurilor. Deák, deși era un om rezonabil și politicos, a spus în mod clar că prețul sprijinului militar ungar este adoptarea constituției sale dualiste.

Dorința de răzbunare a împăratului a fost, fără îndoială, un motiv puternic pentru a accepta pretențiile lui Deák. Dar îl deranja profund faptul că i se forțează mâna. Poate că împăratul nu ar fi acceptat niciodată propunerile lui Deák dacă acesta nu ar fi avut ideea de a trimite la negocieri un ministru extrem de convingător. Contele Julius (Gyula) Andrássy era un nobil impetuos, foarte dotat pentru diplomație. În săptămânile care au urmat după bătălia de la Sadova, contele a plecat la Viena pentru a discuta propunerile de reformă constituțională cu Franz Joseph. Impresia pe care Andrássy a făcut-o împăratului a fost influențată și de faptul că acesta a devenit foarte rapid favoritul împărătesei Elisabeta. Împărăteasa tocmai își revenise după o anorexie nervoasă și era încă foarte fragilă din punct de vedere emoțional. Fermecată fiind de Andrássy, i-a cerut soțului ei să accepte planurile ungurilor, iar el nu a vrut să o supere.

Îndemnurile soției sale și dorința de răzbunare l-au determinat pe Franz Joseph să discute cu Andrássy propunerile făcute de Deák. Împăratul a ajuns să creadă că un compromis cu ungurii ar putea fi o modalitate de a reînnoi puterea și vitalitatea Imperiului. Totuși, era conștient și de faptul că orice concesii făcute ungurilor vor întâmpina o puternică rezistență politică din partea germanilor austrieci în Reichsrat. Pentru a evita toate aceste probleme, printr-o manevră extrem de abilă, împăratul a introdus în joc o persoană străină, baronul Friedrich von Beust, ministrul de externe al Saxoniei, numindu-l ministru-președinte cu responsabilitatea de a crea un nou aranjament constituțional pe prin-

cipii dualiste. Beust a colaborat foarte bine cu Andrássy. Pentru a-i înfrânge pe oponenții lor politici din Reichsrat, au profitat de posibilitățile oferite de Patenta din februarie pentru a instaura un guvern dictatorial. Diferitele legi care au stat la baza Compromisului au fost prezentate pur și simplu în Reichsrat ca *fait accompli*. Reichsrat-ul nu a avut încotro și le-a votat căci altminteri ar fi fost dizolvat. În 1867, Compromisul sau *Ausgleich* a fost legiferat.

7. *Ausgleich*

a) Termenii acordului

Așa-numitul Compromis era exact ceea ce se înțelege prin acest termen. El permitea ungurilor să își controleze într-o măsură considerabilă problemele interne, dar simultan îi obliga să recunoască, cel puțin teoretic, că fac parte în continuare dintr-o entitate imperială mai mare și indivizibilă. Astfel, Imperiul cu foarte multă dibăcie a reușit să fie în același timp divizat și unit. Era divizat pentru că teritoriile aflate la est de micul râu Leitha (cunoscute sub numele de Transleithania), care includeau nu numai Ungaria, ci și Transilvania și Slovacia – Croația beneficia de un statut semiautonom, deși net inferior ca semnificație politică în cadrul Imperiului – erau acum sub autoritatea parlamentului de la Budapesta, în timp ce jumătatea de vest a Imperiului (cunoscută sub numele de Cisleithania) au intrat sub jurisdicția Reichsrat-ului de la Viena, ridicat acum la rang de parlament. În ceea ce privește problemele interne, cele două parlamente funcționau independent unul de celălalt. Franz Joseph, pentru a se evidenția noua dualitate, era cunoscut atât ca împărat al Austriei, cât și ca rege al Ungariei și tocmai de aceea, Imperiul după 1867 era denumit fie Monarhia dualistă, fie Imperiul austro-ungar.

Totuși, deși acordul a sporit în multe privințe drepturile maghiarilor, Compromisul a avut în egală măsură menirea de a subordona Ungaria Habsburgilor. Pachetul de legi pe care îl includea acordul specifica faptul că în privința problemelor externe și militare Monarhia dualistă este o entitate unică. Astfel, acordul stipula faptul că va exista o armată imperială unică și trei ministere comune – externe, apărare

(război) și finanțe. Împăratul deținea controlul în privința numirilor în cadrul acestor ministere și în special în ceea ce privește postul de ministru de externe care a devenit la fel de important ca cel de prim-ministru. Exista de asemenea o uniune vamală comună, deși acest lucru urma să fie renegociat la fiecare 10 ani.

Este limpede că o asemenea structură impunea un sistem comun de impozite. Așa-numita cotă de impozitare s-a dovedit a fi o problemă foarte controversată nu numai în 1867 ci și în următorii 50 de ani. Totuși, contribuțiile pe venituri în jumătatea austriacă și în cea ungară ale Imperiului au fost stabilite la 70% și respectiv 30%. Această concesie fiscală făcută maghiarilor a fost prețul pe care Franz Joseph era dispus să îl plătească pentru a-și păstra puterea.

b) *Ausgleich* – Evaluare

Acordul poate fi criticat din pricina faptului că a fost impus popoarelor din Imperiu fără ca acestea să fie consultate. Slavii, precum și croații, aflați acum sub stăpânire maghiară, au fost profund ostili acordului pentru că au considerat că acesta le va diminua autoritatea în provincia Croația. Chiar și unii unguri au fost nemulțumiți. Kossuth, eroul ungar exilat în 1848, a denunțat Compromisul ca fiind insuficient. Acesta este însă un neajuns minor. Majoritatea deciziilor luate de aproape orice guvern oriunde în Europa în secolul al XIX-lea au fost impuse popoarelor fără să fie consultate, iar faptul că acest Compromis nu s-a bucurat de popularitate în rândul tuturor supușilor din Imperiu nu înseamnă neapărat că era sortit eșecului.

Un argument mult mai convingător ar fi faptul că acest Compromis a provocat o profundă confuzie constituțională. Austriecii au continuat să considere că este vorba despre un stat unitar, în care există două jumătăți, dar ungurii considerau că trăiesc într-un stat aproape independent care împărțea suveranitatea cu vecinul său. Ambiguitatea în ceea ce privește adevărata natură a Dualismului a fost în mod inevitabil o sursă de tensiune.

Un aspect mai pozitiv ar fi faptul că o anumită imprecizie constituțională a asigurat flexibilitatea necesară pentru ca acordul să poată funcționa. Atâta timp cât nici unul dintre parteneri nu a forțat nota a fost foarte posibil ca o anumită confuzie să facă să funcționeze acordul.

Se poate spune însă că, periodic, anumite probleme erau subiect de tensiune. De pildă, maghiarii au fost decişi să aibă propria armată, dar Franz Joseph a insistat asupra ideii că va exista o unică armată regal-imperială în care limba oficială de comandă va fi germana. Maghiarii au fost profund nemulţumiţi de acest lucru, dar nu au putut face nimic să schimbe opţiunea împăratului. Totuşi, printr-un subterfugiu care era un aspect tipic pentru însăşi natura Compromisului, ungurilor li s-a permis să deţină o armată de apărare cu efective reduse, pe care Andrássy s-a grăbit să o considere armata naţională ungară (Honvédseg). Deşi această problemă a continuat să fie o problemă controversată până la izbucnirea primului război mondial, trebuie să remarcăm faptul că trupele ungare au rămas loiale Imperiului pe tot parcursul războiului. Au existat desigur numeroase alte surse de disensiuni. Taxele ce trebuiau să fie plătite Vienei au fost o sursă permanentă de disensiuni, dar niciodată aceste disensiuni nu au ameninţat stabilitatea sistemului dualist.

Din punct de vedere economic, *Ausgleich*-ul a fost evaluat în diferite moduri. S-a considerat că a fost un avantaj economic pentru austrieci şi că jumătatea ungară a Monarhiei a devenit de fapt o colonie internă, exploatată la sânge de capitaliştii austrieci în căutare de economii subdezvoltate care le puteau oferi profituri rapide. De aceea, se poate spune că patronii austrieci au stors Ungaria pentru profituri rapide fără să ţină cont de bunăstarea naţională a Ungariei. Este foarte adevărat că exportarea agriculturii ungare a oferit numeroase finanţe pentru procurarea materialelor necesare pentru industrializarea austriecilor. Dacă acest lucru este adevărat, putem spune că poziţia de dependenţă în care s-a aflat Ungaria i-a întârziat dezvoltarea şi a contribuit la rămânerea ei într-o stare de înapoiere. Totuşi, toate acestea sunt discutabile. David Good afirmă, în *The Economic Rise of the Habsburg Empire*, că în realitate relaţia a fost reciproc avantajoasă. Treptat, Imperiul a devenit o unitate mult mai profund integrată din punct de vedere economic, iar rata sa de dezvoltare a fost cel puţin medie în raport cu standardele europene. De fapt, în perioada 1870-1913 rata dezvoltării economice în întregul Imperiu habsburgic, potrivit lui Good, a fost din punct de vedere fracţional superioară celei specifice economiei britanice. Dacă punctul de vedere revizionist al lui Good este corect, ar fi corect să tragem concluzia că *Ausgleich*-ul a fost un succes din punct de vedere economic.

În fine, și acesta este aspectul cel mai dramatic, se spune uneori că acest Compromis a acordat maghiarilor control efectiv asupra evoluțiilor politice viitoare din cadrul Imperiului. Acest lucru a fost desigur adevărat în măsura în care acordul a acordat maghiarilor dreptul de veto în ceea ce privește orice schimbare constituțională. Totuși, adevărata semnificație a acestui lucru este faptul că Compromisul cu maghiarii a părut să anuleze orice șansă a unui Compromis asemănător cu slavii. Maghiarii reprezentau o minoritate chiar și în jumătatea lor de Imperiu și erau decișii să nu împartă puterea cu slavii, așa cum procedau și principalii lor rivali, croații. Politica maghiară față de diferite grupuri slave se baza pe hotărârea de a le domina și, lucru foarte important, de a bloca orice concesii pe care Habsburgii ar fi fost dispuși să le facă în favoarea acestora. Dat fiind că naționalismul slav avea să se accentueze în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este foarte important să spunem că *Ausgleich*-ul i-a împiedicat pe Habsburgi să facă concesii slavilor sau să adapteze de așa manieră constituția încât să le acorde drepturi mai mari. Mai mult, dacă ne gândim la faptul că problema naționalismului slav a fost cea care a precipitat izbucnirea războiului care avea să ducă la destrămarea Imperiului, putem spune că, în 1867, Habsburgii nu au încheiat o simplă alianță, ci au acceptat o îmbrățișare ce avea să le fie fatală.

Logica acestei afirmații pare impresionantă, dar putem spune oare că faptele vin în sprijinul ideii că maghiarii trebuie acuzați că au contribuit la destrămarea Imperiului habsburgic? Este un lucru cert faptul că maghiarii au devenit foarte puternici ca urmare a încheierii Compromisului. Potrivit acordului, maghiarii guvernau asupra a jumătate din teritoriile habsburgice, deși nu reprezentau decât o cincime din populație. Lor li s-a acordat un soi de supremație rasială legală asupra slavilor din estul Imperiului. Într-adevăr, Compromisul le-a confirmat maghiarilor imaginea lor despre sine și anume că reprezintă una dintre cele două „rase stăpânitoare" care guvernează asupra slavilor inferiori din punct de vedere rasial și cultural. Tonul acestei noi alianțe rasiale destul de sinistre reiese din sfaturile apocrife ale lui Andrássy către Franz Joseph, „Ocupă-te de slavii tăi și noi ne vom ocupa de ai noștri".

Maghiarii s-au preocupat într-adevăr îndeaproape de anularea slavilor din punct de vedere cultural. Ei nu numai că au oprimat și au abuzat de naționalitățile slave, dar au încercat și să le silească să renunțe

la identitatea lor etnică și să devină unguri. Această politică este denumită cel mai adesea politică de maghiarizare. Principalul instrument al maghiarizării a fost politica de educație: în perioada 1879-1907, ei au votat o serie de legi care au impus limba maghiară ca limbă obligatorie în majoritatea școlilor și în anumite cazuri au închis școlile secundare slave pe motiv că promovează cultura „înapoiată" a slavilor și că încurajează refuzul de a accepta cultura „superioară" a maghiarilor. Politica a afectat și alte domenii decât învățământul. Toponimele au fost maghiarizate. Cimitirele locale au fost instruite să maghiarizeze numele morților de pe pietrele funerare. Presa era controlată îndeaproape, iar disidenții au fost judecați pentru desfășurarea de activități subversive. Toate acestea au fost posibile datorită modului în care maghiarii au aranjat sistemul electoral astfel încât să priveze de dreptul de vot marea majoritate a nemaghiarilor.

Totuși, oricât de neplăcut am fi impresionați de această politică neplăcută, trebuie să ne ferim să ne lăsăm impresiile să ne afecteze judecata. A destabilizat politica de maghiarizare Imperiul? Răspunsul, potrivit lui Alan Sked în recenta sa lucrare *The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815-1918*, pare a fi „Nu". În pofida caracterului represiv al regimului nu s-a înregistrat o serioasă opoziție. De fapt, în anumite privințe, aceasta a fost o politică care s-a bucurat de succes. Numeroși vorbitori de limbă germană din rândul clasei mijlocii și clasei superioare și-au schimbat identitatea, devenind maghiari. Comunitatea evreiască a fost și ea rapid asimilată în cultura oficială. De fapt, toți cei care erau animați de ambiție au învățat limba și au adoptat concepțiile maghiarilor. Numai în satele lipsite de putere politică din Slovacia, Rutenia și din teritoriile slave din sud maghiarizarea nu a avut impact. Dar țăranii semianalfabeți nu reprezentau un pericol pentru *Ausgleich*. Istoricii revizioniști au evidențiat faptul că nu a existat o opoziție organizată față de maghiari în jumătatea lor din Imperiu. Mai mult, să nu uităm că oricât de multă putere par să fi avut maghiarii, la urma urmei împăratul putea, dacă voia acest lucru, să dizolve parlamentul de la Budapesta, în calitatea sa de suveran. Pe scurt, nu trebuie să ne grăbim să punem destrămarea Imperiului pe seama ungurilor și pe cea a Compromisului din 1867. Potrivit lui Alan Sked,

nu putem spune că în 1914 ungurii au adus Monarhia în pragul destrămării numai datorită modului în care au tratat naționalitățile, oricât de nedrept ar fi comportamentul lor.

În concluzie, deși *Ausgleich*-ul a avut fără îndoială neajunsurile sale și i-a limitat lui Franz Joseph posibilitatea de acțiune în anii ce au urmat, a însemnat totuși un progres: a pus capăt ciclului schimbării constituționale. În acest sens, a fost o soluție neașteptată pentru criza de identitate care a urmat revoluțiilor de la 1848.

Să luăm notițe despre „În căutarea stabilității, 1848-1867"

Principala problemă cu care se confruntă orice student care studiază această epocă din istoria Imperiului habsburgic este fără îndoială aceea de a se lămuri în privința constituțiilor. De aceea ar fi foarte potrivit să faceți în scris o scurtă descriere a fiecărei constituții și să includeți și *Ausgleich*-ul. Trebuie să luați notițe și în ceea ce privește evoluția politicii externe din acești ani. Aceste titluri vă pot fi de folos:

1. Constituția Kremsier, 1849. Notați-vă punctele importante și de ce a eșuat.
1.1. Constituția Stadion, 1849. De ce nu a fost aplicată?
2. Patenta Sylvester, 1851.
3. Diploma din octombrie, 1860.
3.1. Patenta din februarie, 1861.
4. *Ausgleich*, 1867. Notați cu atenție termenii acestei constituții de succes. Explicați cum și de ce a reușit.
5. În ce mod a afectat Războiul Crimeii Imperiul habsburgic?
6. Pierderea teritoriului din Italia. Explicați motivele pentru care Habsburgii au pierdut Lombardia și Veneția.
7. Războiul împotriva Prusiei. De ce a intrat Imperiul în război cu Prusia?
7.1. Care au fost consecințele înfrângerii?
8. În ce mod au evaluat istoricii *Ausgleich*-ul?

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „În căutarea stabilității, 1848-1867"*

Majoritatea întrebărilor despre Imperiul habsburgic în această perioadă pun accentul pe două probleme: schimbările interne care au culminat cu *Ausgleich*-ul și problemele de politică externă. Următoarele întrebări sunt tipice în acest sens:

1. Cât de eficientă a fost politica internă a lui Franz Joseph în perioada 1848-1867?
2. Explicați de ce au existat atât de multe schimbări constituționale în Imperiul habsburgic în perioada 1848-1867.

Este limpede că în ambele cazuri este important să puteți explica de ce au existat atâtea schimbări constituționale în această perioadă. Alcătuiți un plan de eseu pentru una dintre aceste întrebări. După ce ați făcut acest lucru, încercați să scrieți un scurt paragraf conclusiv.

Al doilea tip de întrebări este în principal pe tema politicii externe, ca de pildă:

3. Faceți o apreciere asupra modului în care Franz Joseph a orientat politica externă în perioada 1848-1867.
4. Explicați de ce Imperiul habsburgic a suferit înfrângeri în Germania și Italia în perioada 1849-1867.

Ambele întrebări impun o înțelegere amănunțită a schimbărilor și cotiturilor care s-au înregistrat în relațiile internaționale în această perioadă. O modalitate de a aborda aceste întrebări este aceea de a pune accentul pe obiectivele pe care și le-a propus împăratul. Întrebarea numărul 4 impune o abordare factorială – trebuie să încercați să evitați să relatați povestea politicii externe austriece. Alcătuiți o listă a factorilor implicați în eșecul politicii externe în acești ani.

În fine, trebuie să fiți conștienți că întrebările despre Habsburgi pot fi adesea subsumate unor probleme mai ample legate de unificarea Italiei sau de unificarea Germaniei. Dacă intenționați să vă pregătiți pentru aceste probleme trebuie să citiți *Unificarea Germaniei* și *Unificarea Italiei*, ambele scrise de Andrina Stiles, din aceeași serie.

Întrebări bazate pe izvoare despre „În căutarea stabilității, 1848-1867"

1. Franz Joseph și Constituția Kremsier

Citiți cu atenție „Mesajul Coroanei" adresat deputaților parlamentului de la Kremsier, de la pagina 84 și aprecierile făcute de Franz Joseph în decembrie 1849 de la pagina 86. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați de ce frazele Mesajului Coroanei ar fi fost pe placul liberalilor de la Kremsier și de ce.

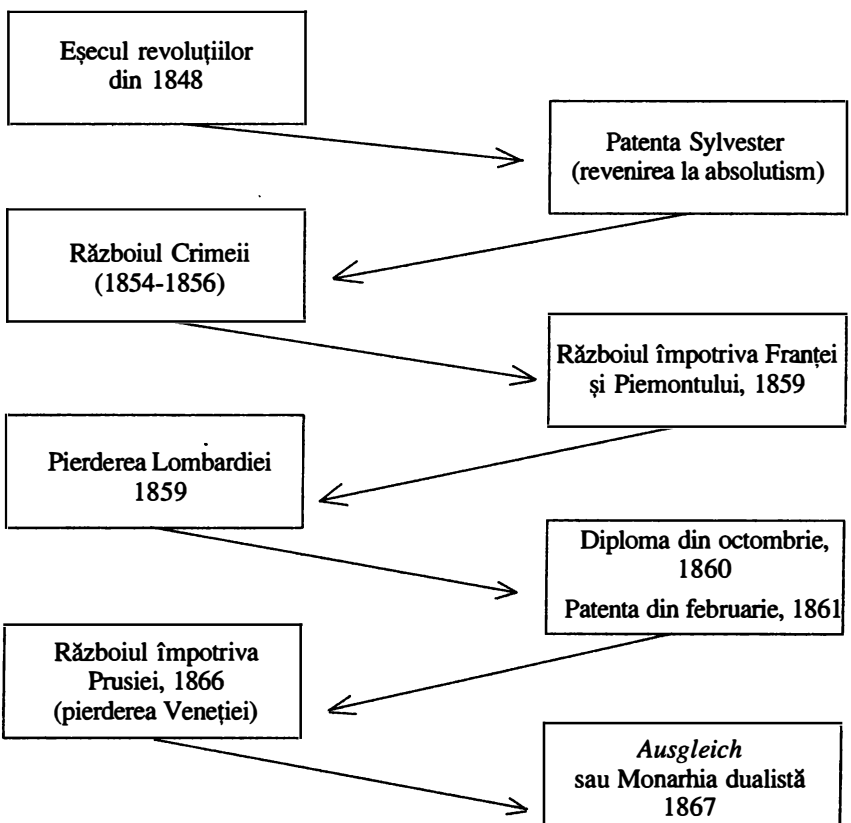
Eșecul revoluțiilor din 1848
Patenta Sylvester (revenirea la absolutism)
Războiul Crimeii (1854-1856)
Războiul împotriva Franței și Piemontului, 1859
Pierderea Lombardiei 1859
Diploma din octombrie, 1860
Patenta din februarie, 1861
Războiul împotriva Prusiei, 1866 (pierderea Veneției)
Ausgleich sau Monarhia dualistă 1867

Rezumat – În căutarea stabilității, 1848-1867

b) Comparați Mesajul Coroanei cu aprecierile din decembrie 1849. Ce ne sugerează aceste izvoare în legătură cu schimbarea atitudinii politice a tânărului împărat?
c) În ce măsură ne putem baza pe Mesajul Coroanei în ceea ce privește viitoarele intenții ale lui Franz Joseph?

2. Jurnalul lui Kübeck

Citiți cu atenție fragmentele din jurnalul lui Kübeck de la paginile 87-88. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Explicați ce vrea să spună Kübeck când scrie „împăratul este totuși hotărât să țină cont de sfatul primit"
b) Ce ne sugerează jurnalul lui Kübeck despre obiectivele și intențiile autorului?

CAPITOLUL 5

Imperiul habsburgic, 1867-1914

1. Politica internă

Înainte de a prezenta evenimentele politice care s-au petrecut în Imperiul habsburgic în perioada 1867-1914, trebuie să facem o evaluare a naturii sistemului politic. Acest lucru prezintă însă un neajuns major: nu este vorba despre un sistem politic, ci de două sisteme politice distincte, unul cu centrul la Viena, iar celălalt la Budapesta. A existat poate o aparență de unitate, dat fiind că împăratul avea controlul efectiv asupra politicii externe și fără îndoială că viețile țăranilor păreau a fi la fel de ambele părți ale Leithei – râul care împărțea cele două părți ale Imperiului – dar din punct de vedere intern, cele două jumătăți ale Imperiului au avut o viață politică foarte diferită.

În jumătatea austriacă (Cisleithania) exista o mișcare în direcția democrației, care a determinat în cele din urmă aprobarea votului universal. În jumătatea ungară (Transleithania), maghiarii au refuzat să accepte astfel de schimbări, astfel încât *Ausgleich*-ul a făcut obiectul unor constrângeri și neplăceri. Ar fi o greșeală să ne imaginăm că jumătatea vestică a fost de aceea liberală și progresivă, în timp ce jumătatea estică a fost profund reacționară. În realitate, politicile contradictorii au fost pur și simplu niște soluții diferite pentru aceeași problemă, adică ascensiunea naționalismului. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a înregistrat o răspândire rapidă a sentimentului naționalist în întreaga Europă. Evident că într-un stat în care trăiau cel puțin unsprezece grupuri naționale diferite, acesta era un fenomen foarte periculos. În multe privințe problema politicii interne în cadrul Imperiului până în 1914 poate fi considerată în mare măsură, dar nu în întregime, o luptă destinată asimilării energiilor naționaliștilor.

a) Complexitatea problemei naționalităților

Majoritatea istoricilor ar fi de acord cu ideea că pentru a descifra misterele Imperiului habsburgic trebuie să înțelegem complexitatea problemei naționalităților. Dar, în anumite privințe, situația a fost limpede. Imperiul habsburgic a fost un stat multinațional de mari dimensiuni în care, după 1867, existau două grupuri rasiale dominante: germanii și maghiarii, fiecare stăpânind jumătatea sa de Imperiu. Ar fi însă o greșeală să punem toate naționalitățile laolaltă considerându-le o masă de categorie inferioară, oprimată. În cadrul structurii dualiste, unele dintre grupurile mai puțin numeroase au avut o situație privilegiată. De fapt, în cadrul dualismului exista un tip bizar de dualism. În fiecare jumătate a Imperiului, naționalitatea stăpânitoare a acceptat ca un grup slav să beneficieze de drepturi considerabile de autoguvernare. În Cisleithania, polonezilor li s-a permis să guverneze provincia de mare întindere Galiția aproape în întregime după bunul lor plac, provocând astfel nemulțumirea rutenilor care trăiau laolaltă cu ei. În Transleithania, croații au beneficiat de drepturi de autoguvernare în provincia Croația-Slavonia.

În afară de croați și polonezi, celelalte grupuri în mare măsură de slavi au beneficiat de foarte puțină putere și nu au avut obiective comune. Grupuri precum slovenii, slovacii și românii erau în mare măsură populații de țărani care nu erau interesate de ideile abstracte precum naționalismul. Populațiile care se evidențiau prin religia lor, precum evreii sau musulmanii din Bosnia își petreceau cea mai mare parte a timpului încercând să își depășească diferențele și să pătrundă în societatea habsburgică. Au existat se pare numai două grupuri cu aspirații reale de a se desprinde din Imperiu – italienii și sârbii. În ambele cazuri, acest lucru se datora în parte faptului că exista un stat independent în afara Imperiului în care aceste popoare sperau să fie asimilate. După crearea unei Italii independente în 1860, italienii din sudul Tirolului și de pe coasta adriatică au început să își dorească libertatea. Dar italienii erau puțini la număr, iar statul italian nu s-a arătat interesat de soarta lor și a rămas aliat al Habsburgilor până în 1915 (când aliații occidentali au oferit în secret Italiei provinciile italiene habsburgice ca un stimulent pentru a implica Italia în războiul împotriva Austro-Ungariei). Sârbii din Balcani considerau că statul vecin independent este adevărata lor patrie. Totuși, deși problema sârbilor a fost cea care a grăbit izbucnirea

primului război mondial, înainte de 1900 nici sârbii, nici italienii nu reprezentau o amenințare prea mare pentru stabilitatea Imperiului. De fapt, înainte de 1900, cehii au fost singurul grup național din Cisleithania care părea capabil să lupte cu adevărat pentru schimbare și de aceea problema cehilor este fără îndoială principala temă a politicii interne austriece în secolul al XIX-lea. În Transleithania, politica de maghiarizare, datorită neajunsurilor sale, a menținut în atenție problema naționalității.

b) Naționalism în Cisleithania

La vest de râul Leitha, cea mai acută problemă politică după 1867 a fost așa-numita problemă cehă. Pe toată durata dintre *Ausgleich* și izbucnirea primului război mondial, a existat o permanentă tensiune între populația germană dominantă și cehi. Aceștia resimțeau din plin faptul că se aflau sub stăpânire germană și că germana era limba oficială chiar și în zonele în care populația predominantă era cehă. Problema a devenit și mai acută datorită faptului că, deși germanii erau cel mai mare grup din Cisleithania (36% în 1880), cehii nu reprezentau doar al doilea grup etnic ca mărime (23%), ci erau majoritari în patriile lor „istorice" Boemia și Moravia. Recensământul din 1900 ne oferă informații despre măsura în care cehii erau majoritari în aceste zone.

Naționalitățile din teritoriile cehe în 1900

	Cehi	Germani	Alte naționalități
	%	%	%
Boemia	62,68	37,26	0,06
Moravia	71,36	27,90	0,74

Lucru deloc surprinzător, datorită superiorității lor numerice, cehii au început să facă presiuni pentru a li se acorda mai multe drepturi. În multe privințe, problema poate fi prezentată ca o problemă constituțională. La urma urmei, cehii nu solicitau independența. Ei voiau ca Moravia și Boemia să beneficieze în mai mare măsură de autonomie în cadrul structurii Imperiului.

i) Rădăcinile problemei cehe

Totuși, deși conflictul la nivel politic s-a concentrat adesea asupra drepturilor constituționale, catalizatorul pentru schimbare l-au reprezentat în realitate schimbările rapide socio-economice și culturale care au avut loc în Boemia și Moravia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Formidabila putere industrială a Boemiei consta în sprijinirea aspirațiilor de schimbare ale poporului ceh și poate izolarea lor de celelalte popoare slave mai puțin active din punct de vedere politic din alte zone ale Imperiului. În prima jumătate a secolului, Boemia devenise deja centrul industriei textile a Imperiului, dar în anii 1860 economia Boemiei a devenit centrul unei rapide dezvoltări a industriei grele. Bijuteria Coroanei în cadrul acestei noi industrializări a fost fabrica Skoda de la Pilsen, care a devenit curând locul de proveniență al armamentului din întregul Imperiu.

Efectele sociale ale revoluției industriale din Boemia au fost evidente. Cehii s-au îndepărtat tot mai mult de pământ îndreptându-se spre orașe. Orașul Praga, de pildă, care la începutul secolului avea populație majoritară germană, în 1910 avea o populație alcătuită în proporție de 94% de cehi. Mai mult, mulți afaceriști cehi s-au îmbogățit. În epoca *Ausgleich*-ului exista o burghezie boemiană care avea putere economică, dar nu și politică. Aceasta o deținea în continuare germanii și maghiarii. Nemulțumirile burgheziei cehe au constituit motorul mișcării naționaliste cehe.

Alături de aceste schimbări de ordin social, pe teritoriile cehe au avut loc importante modificări de ordin cultural care au influențat și ele evoluția ulterioară a problemei cehe. La începutul anului 1836, binecunoscutul naționalist Jan Palacký a scris o *Istorie a poporului boemian*, publicată în limba cehă, care a încurajat mândria națională. În realitate, istoria lui Palacký a marcat începutul procesului lent prin care poporul ceh a devenit conștient de trecutul său. Dar scrierile sale au fost în felul lor și o formă de propagandă politică. Cărțile sale au fost răspunzătoare în mare măsură pentru transformarea multor cehi obișnuiți în naționaliști. Ulterior, alte evoluții culturale au continuat opera lui Palacký. În 1881, s-a deschis teatrul boemian, în care s-au montat mai mult piese scrise de autori cehi decât germani, iar în 1882, la Praga, și-a deschis porțile o universitate cehă. Această combinație de schimbări socio-economice

și culturale a dat naștere în cele din urmă unui partid politic naționalist, Tinerii Cehi, care a militat atât pentru schimbări constituționale cât și pentru acordarea unor drepturi civile sporite populației vorbitoare de cehă.

ii) Politica problemei cehe

Compromisul încheiat de Franz Joseph cu ungurii în 1867 a produs fără îndoială puternice resentimente în Boemia și Moravia. Mulți naționaliști cehi au refuzat să recunoască legitimitatea noii constituții. Acest lucru a condus rapid la decizia de a boicota lucrările Reichsrat-ul central de la Viena. Împăratul a căutat modalități de conciliere, în mare măsură pentru că nu voia să asiste la transformarea naționaliștilor cehi moderați în naționaliști extremiști. În 1871, împăratul și primul ministru, contele Hohenwart, au negociat o seamă de amendamente radicale la *Ausgleich*, pe care cehii erau dispuși să le accepte. Cea mai semnificativă parte din propunerile lui Hohenwart a fost ideea ca Boemia și Moravia să fie guvernate de un parlament cu sediul la Praga și ca acest parlament să fie suveran în ceea ce privește problemele cu caracter de ordin pur intern. Dar împăratul nu era încă pregătit pentru valul de opoziție pe care l-au stârnit aceste propuneri. Germanii din Boemia și Moravia au protestat. Studenții germani din Viena s-au revoltat. Liderii armatei și administrația și-au exprimat îngrijorarea față de faptul că aceste revolte vor slăbi Imperiul. Dar opoziția crucială a venit din partea Ungariei. Andrássy, acum prim-ministru al Ungariei, a numit acest lucru o violare a *Ausgleich*-ului și l-a întrebat pe Hohenwart dacă este gata să ducă mai departe această politică cu forța. Cuvintele lui Andrássy au fost scânteia declanșatoare. Silit să aleagă între maghiari și cehi, Franz Joseph i-a preferat pe cei dintâi și s-a renunțat definitiv la propunerile lui Hohenwart.

În pofida acestei dezamăgiri pentru naționaliștii cehi, problema cehă a continuat să fie problema-cheie a politicii austriece. Există poate două motive pentru care s-a întâmplat acest lucru. Mai întâi, naționalismul ceh era o mișcare cu o tentă ascendentă care a cunoscut o perioadă de apogeu sporită de nemulțumirea inspirată de renunțarea la propunerile lui Hohenwart. În al doilea rând, cehii au ajuns să fie considerați de împărat un aliat vital în lupta împotriva liberalismului german, pe care Franz Joseph îl considera o forță mai distrugătoare.

Până în 1867, politica austriacă a fost dominată de liberalii germani. Din perspectiva împăratului acest lucru era deplorabil. Liberalii au votat legislația despre care se poate spune că a subminat bazele tradiționale ale autorității regale. Partidul Liberal era anticlerical; el a revocat Concordatul din 1855 care acorda Bisericii Catolice o influență considerabilă în toate sferele societății civile. Monopolul Bisericii asupra educației și a oficierii căsătoriilor a fost anulat. Mai mult, liberalii, fiind în marea majoritate burghezi, au încercat să adopte legislația referitoare la liberul schimb și au slăbit poziția tradițională a claselor deținătoare de pământ din societatea austriacă. Aceste două orientări au fost profund resimțite de Franz Joseph. Dar mai presus de orice, el s-a opus convingerii liberalilor că împăratul trebuie să răspundă în fața parlamentului. Liberalii își doreau ca influența Monarhiei să se diminueze. Această situație de suspiciune reciprocă a atins apogeul în 1878, când liberalii s-au opus deciziei lui Franz Joseph de a anexa Bosnia și Herțegovina. Acest moment avea să fie un moment de cotitură. Liberalii au fost înlăturați de la putere, iar Franz Joseph a căutat să găsească o cale de a-i împiedica să mai formeze vreodată guvernul. Cehii erau un element al acestei soluții.

Prima manevră a lui Franz Joseph împotriva liberalilor a fost aceea de a numi în funcția de prim-ministru un vechi prieten, contele Taaffe. Taaffe era de părere că Imperiul nu trebuie dominat de un singur partid. În acest scop, a încercat să alcătuiască o coaliție care să îl susțină pe împărat și a menținut Partidul Liberal German în afara acestei coaliții. Sprijinul reprezentanților claselor deținătoare de pământ, cunoscute sub numele de „feudali", a fost destul de ușor de obținut. Partidul Bisericii catolice, așa-numiții Clerici, s-a alăturat și el imediat blocului antiliberal. Dar Taaffe a realizat că va avea nevoie de sprijinul anumitor grupuri de slavi dacă liberalii germani vor fi excluși efectiv. Polonezii erau loiali, dat fiind că beneficiau în mare măsură de autonomie în Galiția. Cehii erau ultima piesă importantă ce alcătuia acest puzzle. În 1879, ei continuau să boicoteze parlamentul central. Sprijinul lor avea însă să fie cumpărat.

Dintr-o dată, guvernul a început să facă concesii cehilor. În 1880, Taaffe a introdus o lege prin care se stabilea că oficialitățile guvernamentale din Boemia și Moravia trebuie să folosească limba cehă atunci când tratează cu populația cehă. Acesta a fost un triumf simbolic. În

1882, Taaffe a recunoscut oficial universitatea cehă din Praga. Rezultatul acestor concesii a fost faptul că cehii au devenit, cel puțin temporar, parteneri într-o coaliție politică cu Feudalii, Clericii și Slavii coaliție pe care contemporanii au numit-o „Inelul de fier".

Istoricii au încercat să nu critice foarte aspru „Inelul de fier", considerându-l o situație de impas care nu a găsit soluții pe termen lung pentru problemele Monarhiei. Contele Taaffe a recunoscut că în toți acești ani principiul său călăuzitor a fost acela de „a trece ca gâsca prin apă" (*fortwursteln*). Este de aceea foarte greu să nu remarcăm faptul că Inelul de fier era menit să devină un potențial pericol. Acordându-se concesii Tinerilor Cehi era inevitabil că ei vor cere altele în plus. Foarte curând a devenit evident nu numai că Inelul de fier i-a exclus pe liberali, ci și că l-a imobilizat pe contele Taaffe.

În 1893, Taaffe a încercat să diminueze puterea partidului Tinerii Cehi din Boemia și Moravia acordând drept de vot clasei muncitoare, care părea mai interesată de îmbunătățirea condițiilor sale de muncă decât de agitațiile naționaliste. Dar Inelul de fier a fost o alianță profund tradiționalistă, conservatoare și profund ostilă ideilor radicale precum democrația. Legea lui Taaffe nu a fost votată, iar el a fost înlăturat din funcție, fiind devorat de monstrul care era propria sa creație. S-a gândit să se folosească de partidul Tinerii Cehi dar, în schimb, acesta s-a folosit de el și pe parcurs a devenit tot mai puternic.

După căderea lui Taaffe și dezintegrarea Inelului de fier, Franz Joseph a privit Reichsrat-ul ca o colecție incalculabilă de fracțiuni în dispută. Naționalismul a luat o asemenea amploare încât a fost aproape imposibil să se facă ceva fără ca un grup naționalist să obiecteze. Guvernul care a fost format imediat după înlăturarea lui Taaffe a căzut datorită slovenilor care au cerut să beneficieze de aceleași drepturi ca cehii în ceea ce privește folosirea limbii materne. Cehii, la rândul lor, deși erau de acord cu slovenii, doreau să li se acorde și mai multe drepturi. Problema limbii cehe avea să reducă Reichsrat-ul la nivelul unei simple farse și să îl determine pe Franz Joseph să ia cele mai disperate măsuri.

Criza a atins apogeul în perioada guvernului Badeni, 1895-1897. În multe privințe, cauza crizei poate fi considerată o problemă banală. Contele Badeni, primul ministru, a încercat să obțină sprijinul cehilor în Reichsrat oferindu-se să modifice concesiile inițiale făcute de Taaffe în

privința limbii materne de așa manieră încât să devină obligatoriu ca toți funcționarii din administrație din Boemia și Moravia să vorbească ambele limbi. Dar Badeni a subestimat forța rezistenței germane la o asemenea măsură. Germanii au considerat întotdeauna Imperiul o entitate în esență germană, iar pe ei s-au socotit rasa dominantă în cadrul Imperiului. Dar în 1896, Badeni, el însuși polonez, a reformat sistemul de vot de așa manieră încât numărul reprezentanților germanilor să scadă și să acrească în schimb numărul de reprezentanți al slavilor. Prin urmare, germanii nu erau dispuși în 1897 să mai facă alte concesii. Atunci când Badeni a prezentat legea pentru introducerea limbii cehe în administrație, reprezentanții germani au încercat să facă tot posibilul ca aceasta să nu fie votată. Reichsrat-ul a fost paralizat, mai întâi prin tehnici mai tradiționale ca obstrucționarea dezbaterilor (crearea unei atmosfere improprii dezbaterilor și dezbateri interminabile), dar și prin provocarea unor conflicte deschise în cameră care au continuat pe străzi. În consecință, guvernul Badeni a căzut, legea privind limba cehă a fost retrasă și, lucru foarte important, Franz Joseph a fost silit să apeleze la drepturile pe care i le conferea articolul 14 al constituției din 1867 de a guverna prin decrete, cu ajutorul aparatului birocratic de stat. Naționalismul a reușit în acest fel să transforme parlamentul într-o adunare gălăgioasă ineficientă.

Există tentația să considerăm acest lucru o dovadă a faptului că naționalismul a fost o forță profund distructivă: ceva care ar fi dus în mod inevitabil la destrămarea Imperiului. Să nu uităm însă că nici germanii, nici cehii nu au intenționat să dezmembreze Imperiul înainte de 1914. Au existat într-adevăr pesimiști, dar au existat și reformatori, ca de pildă moștenitorul tronului, arhiducele Franz Ferdinand, care susținea ideea unei noi structuri federale care ar fi putut atenua tensiunile impuse de mișcările naționaliste de tot felul.

c) Naționalismul și introducerea democrației

Franz Joseph a știut însă că maghiarii nu vor accepta o constituție federală. El avea însă să joace o altă carte. În 1907, împăratul a sancționat ceea ce probabil a fost cel mai fantezist act al întregii sale domnii, introducerea votului universal pentru bărbați în jumătatea vestică a Imperiului. Brusc, Cisleithania a părut a se transforma dintr-o dictatură

birocratică în unul dintre cele mai avansate state din Europa. Nici măcar elita conducătoare britanică nu a reușit performanța de a acorda drept de vot tuturor categoriilor de muncitori. Obiectivul care se ascundea în spatele acestui gest radical pare să fi fost acela de a îngenunchea partidele clasei mijlocii. În general, partidele naționaliste, precum Tinerii Cehi, erau susținute de clasa mijlocie. Clasa muncitoare, în schimb, a fost tentată să voteze în favoarea Partidului Social-Democrat, un partid socialist. Partidul Social-Democrat era și un partid marxist care milita pentru renunțarea la sistemul capitalist. Împăratul a sperat să folosească spectrul marxismului pentru a speria partidele clasei mijlocii, partide mai bogate și a le determina să sprijine *statu quo*-ul. Putem spune că, în mod paradoxal, marxismul era perceput de Monarhie ca un soi de antidot pentru naționalism prin aceea că nu îndemna populația să se gândească la identitatea sa în termeni naționali ci în termeni de clasă.

În anumite privințe, introducerea votului universal pentru bărbați a fost o schimbare spectaculoasă a spectrului politic în speranța că vor apărea orientări noi, mai acceptabile. Ca o ironie a sorții însă, sistemul politic a devenit și mai greu de controlat. Numărul partidelor a crescut în asemenea măsură încât în 1911, anul ultimelor alegeri de dinainte de război, pentru cele 516 mandate parlamentare concurau peste cincizeci de partide. Înmulțirea numărului de partide mici însemna că va fi imposibil să se alcătuiască un bloc de partide loiale: existau prea multe grupuri mici, fiecare cu propria agendă politică, care nu urmăreau altceva decât să determine guvernul să accepte cererile lor, iar în caz contrar să contribuie la căderea guvernului. Tânărul Adolf Hitler a ajuns să disprețuiască democrația asistând la lucrările parlamentului din Viena. În lucrarea sa *Mein Kampf*, el descria astfel parlamentul:

> o masă de oameni sălbatici, gesticulând și strigând toți în același timp pe voci diferite, prezidată de un biet vârstnic care se străduia din răsputeri să facă apel la demnitatea membrilor Camerei, sunând violent din clopoțel.

Tot astfel, un jurnalist american care asista la lucrările parlamentului de la balconul rezervat presei a văzut ceea ce el numea

> o bandă de nebuni ... care izbeau violent pupitrele băncilor la care erau așezați. Unii trâmbițau zgomotos cu micile trompete de jucărie; alții cântau la drâmbă; alții băteau la tobe ... Fiecare altă facțiune avea un adevărat arsenal de astfel de instrumente de tortură – fluiere și clopoței, muzicuțe, clopote de vaci și tromboane ... astfel încât orice lucru serios în Reichsrat devenea imposibil.

În mod evident bine intenționata introducere a votului universal la bărbați a creat un soi de boală politică, iar Reichsrat-ul a fost transformat într-un azil. Dacă Franz Joseph a sperat să folosească democrația pentru a contrabalansa naționalismul a constatat în schimb că problemele s-au înmulțit în loc să se rezolve. În realitate, loialitatea de clasă s-a adăugat problemei deja existente a identității etnice ca o altă forță politică puternică menită să îndepărteze oamenii de ideea loialității față de Habsburgi. Social-democrații controlau votul clasei muncitoare cu mult înainte ca creștin-socialii să se afirme ca partid al clasei mijlocii inferioare. A apărut un nou tip de politică populară: o epocă a mașinațiilor de partid, a propagandei și, mai presus de orice, a politicienilor carismatici. Prototipul acestora a fost Karl Leuger, liderul creștin-socialilor, care a cucerit masele cu lozinci simple și cu atacuri împotriva evreilor. (Adolf Hitler a fost profund impresionat de Leuger). Împăratul a împins Imperiul într-o epocă a politicii de masă: un tip de politică cu care acest om în vârstă, tradiționalist nu se potrivea de fel. Nu este deloc surprinzător faptul că în martie 1914 împăratul a prorogat parlamentul, nepermițând astfel popoarelor din Cisleithania să se pronunțe în nici un fel în criza ce a urmat în iulie, criză ce i-a împins în război. Lucru extrem de curios, decizia lui Franz Joseph de a intra în război în iulie 1914 a fost, pe termen scurt, decizia care s-a bucurat de cel mai amplu sprijin popular în ani de zile.

d) Naționalismul în Ungaria

Înainte de a vorbi despre amploarea naționalismului în jumătatea transleithană a Imperiului este foarte important să lămurim ce se înțelege prin naționalism în acest context. În principiu, există două categorii de naționalism. În primul rând, există problema a ceea ce am putea numi naționalismul „iugoslav". În acest caz problema este, în ce măsură,

înainte de 1914, a existat o mișcare unită a slavilor sudici în Ungaria, care să militeze pentru o Iugoslavie independentă? În al doilea rând, există problema diferită de a ști cât de puternic și/sau cât de important a fost sentimentul național în rândul grupurilor naționale separate din Transleithania.

Ar fi mai bine să începem cu cea dintâi. În urma *Ausgleich*-ului, maghiarii au ajuns să controleze jumătatea lor din Imperiu, iar măsura în care ei dețineau acest control era atât de mare încât era un lucru obișnuit ca maghiarii să fie considerați clasa conducătoare represivă, care încerca să țină în frâu ambițiile naționale ale slavilor sudici. În acest sens, cel mai adesea vina i-a revenit așa-numitei politici de maghiarizare pentru apariția unei tot mai puternice mișcări militante a slavilor sudici care a culminat cu crearea Iugoslaviei după război. Într-adevăr, există tentația să considerăm asasinarea lui Franz Ferdinand de către un sârb bosniac în 1914 un rezultat direct al politicii opresive maghiare. Putem să considerăm de asemenea că politica dură a maghiarilor este în cele din urmă vinovată pentru izbucnirea primului război mondial și pentru destrămarea Imperiului. Este oare adevărat acest lucru? Să începem prin a spune că sârbii din Bosnia-Herțegovina au avut de suferit sub stăpânirea maghiarilor. Bosnia-Herțegovina nu făcea parte din mărețul regat al Ungariei. După anexarea sa în 1908 a avut un statut special în Imperiu, nefiind situată în nici una dintre cele două jumătăți și totuși fiind administrată și de unguri și de austrieci. În realitate austriecii, iar nu ungurii au fost cei care au guvernat în Bosnia. Astfel, maghiarii nu pot fi învinuiți pentru că i-au determinat pe sârbii bosniaci să se alăture taberei naționaliste sârbe.

Anumite afirmații pot fi lesne demontate, dar altele sunt greu de contrazis. Este fără îndoială foarte logic să afirmăm că trebuie să fi existat un sentiment „iugoslav" pe teritoriile ungare, ținând cont de crearea în 1919 a Iugoslaviei din ample regiuni din fostul teritoriu ungar. Dovezile ne sugerează însă că înainte de război, slavii sudici nu au format o mișcare naționalistă iugoslavă unită. În realitate, croații, slovenii și sârbii bosniaci erau adesea pe poziții antagonice unii cu alții. Fiecare grup etnic era foarte conștient de propria identitate etnică și, în mod paradoxal, acest naționalism accentuat a zădărnicit orice speranță în privința unui naționalism general iugoslav. În plus, maghiarii au știut să profite de aceste invidii naționaliste. De pildă, după ce maghiarii abia

acceptaseră termenii *Ausgleich*-ului au început să ducă tratative pentru încheierea unui acord similar cu croații din partea de est a Imperiului. Prin urmare, în 1868, croații au acceptat un acord constituțional, *Nagodba*, care, deși dădea posibilitatea Budapestei să numească președintele croat, îi permitea totuși Croației să își mențină parlamentul prin care putea conduce teritoriile croate. De aceea, croații au ajuns să aibă un sentiment de superioritate față de celelalte grupuri slave și au devenit într-un anumit sens parteneri în guvernarea Transleithaniei. În realitate, *Nagodba* a permis maghiarilor să dezbine și să stăpânească.

Distribuirea geografică a diferitelor grupuri în cadrul structurii Imperiului a acționat și ea împotriva apariției unui naționalism iugoslav organizat. De pildă, majoritatea slovenilor se aflau sub jurisdicția Vienei, în timp ce vecinii lor croații, cu care aveau multe în comun, au intrat în partea de est a Imperiului. Religia a fost o altă sursă de neînțelegere între slavii sudici. Croații erau romano-catolici, sârbii ortodocși, în Bosnia trăiau mulți musulmani, iar pe lângă aceste comunități existau și mulți evrei. Fără îndoială că aceste acute disensiuni religioase au constituit un serios obstacol în calea realizării unei unități „iugoslave".

Cu toate acestea, au existat și unele semne de colaborare între grupurile slavilor sudici. În parlamentul croat, sârbii au colaborat adesea cu croații împotriva influenței maghiare. În 1912, a fost creat un partid slav care milita pentru crearea unui stat slav sudic. Totuși, acest stat urma să existe în Imperiu, după ce constituția dualistă avea să fie reformulată de comun acord. Pe scurt, ei urmăreau să schimbe Dualismul în ceea ce a fost numit Trialism, în care slavii sudici să se alăture austriecilor și maghiarilor ca parteneri egali într-o constituție trilaterală. Deși acesta a fost într-o oarecare măsură începutul mișcării iugoslave, acest început a fost foarte timid. Sârbii nu erau de acord cu modul în care croații și slovenii aveau de gând să domine mișcarea și, de aceea, mișcarea a fost atât de divizată în interior încât nu avea prea mari șanse să obțină vreun succes politic. Realitatea este că, înainte de 1914, nu a existat o mișcare importantă care să militeze pentru independența Iugoslaviei. Numai în timpul războiului, și apoi după moartea lui Franz Joseph și după ce războiul a avut o evoluție defavorabilă, a început să se vorbească despre Iugoslavia independentă.

Ce am putea spune însă despre al doilea tip de naționalism, naționalismul distinct al grupurilor etnice individuale din teritoriile

ungare? În termeni politici, naționalismul nu a reprezentat o amenințare pentru dominația maghiarilor. Există numeroase motive în acest sens, dar cel dintâi trebuie să fie însuși sistemul electoral. Legile electorale ungare permiteau numai la 6% din populația adultă să voteze, creându-se astfel o situație în care, deși maghiarii reprezentau mai puțin de jumătate din populația Transleithaniei, ei au obținut peste 90% din mandatele din parlamentul ungar. Acest lucru nu permitea grupurilor de slavi sau chiar grupurilor de neslavi precum românii să își aleagă suficienți reprezentanți pentru a exercita vreo influență la Budapesta. De pildă, la alegerile din 1910 candidații nemaghiari au obținut doar 8 mandate din cele 393 din parlamentul ungar. Este limpede că naționalismul, care a redus parlamentul de la Viena la statutul de farsă, nu și-a putut face loc în parlamentul de la Budapesta.

Acest lucru nu se datorează numai legilor aspre ale ungurilor. Majoritatea popoarelor de pe teritoriile ungare nu erau interesate de politica naționalistă. Marea masă a populației era alcătuită din țărani semianalfabeți interesați mai mult de porci decât de politică. Numărul naționaliștilor era mult prea redus, ei provenind în cea mai mare parte din clasa mijlocie educată, pentru a prezenta vreo importanță din punct de vedere politic.

Aspectul cel mai important este că maghiarii nu au fost siliți să lupte pentru a ține în frâu naționalismul de orice fel. Din punct de vedere politic, maghiarii au controlat îndeaproape procesul guvernamental, poziție consolidată de controlul pe care îl aveau asupra vieții sociale și culturale din regatul ungar.

i) Maghiarizarea

În plus față de toate aceste motive care pot explica fragilitatea opoziției grupurilor naționaliste este faptul că aceste grupuri au fost supuse unei politici de maghiarizare. Această politică urmărea asimilarea forțată a slavilor, germanilor și evreilor în cultura dominantă maghiară. Principalul instrument pentru un astfel de proces a fost sistemul de educație. În 1883, limba maghiară a devenit obligatorie în toate școlile secundare. În 1891, Legea Kindergarten a impus folosirea limbii maghiare chiar și la nivelul grădinițelor. Toate orașele din jumătatea ungară a Imperiului au primit un nume oficial maghiar. Guvernul a încurajat chiar oamenii

să adopte nume maghiare. Această politică s-a bucurat de un real succes în centrul Ungariei, astfel încât procentul oamenilor care s-au prezentat ca maghiari la recensământ a crescut surprinzător în a doua jumătate a secolului. La Budapesta, de pildă, populația a ajuns să fie de la 75% vorbitori de germană în 1848, 80% unguri în 1900. Acest fenomen s-a repetat în toate orașele importante din centrul Ungariei. Evreii, în special, au optat pentru identitatea maghiară cu miile. Acest lucru s-a datorat poate în parte antisemitismului, dar și faptului că devenind maghiari obțineau un fel de pașaport pentru prosperitate economică și socială: statul, administrația, justiția și lumea afacerilor și a profesioniștilor erau toate închise nemaghiarilor. Orice om ambițios se simțea obligat să adopte limba maghiară și de aceea maghiarizarea a crescut simțitor numărul oficialităților ungare din regat.

Cu toate acestea, trebuie să menționăm că țăranii din regiunile periferice ale regatului ungar, majoritatea slavi, au fost imuni la aceste presiuni datorită stilului lor de viață foarte simplu. Țăranii slovaci sau români au folosit foarte puțin sau deloc limba maghiară. Ei nu sperau să intre în guvern sau în administrație. Cultura modestă a acestor oameni i-a ajutat să reziste oricăror forme de schimbare. Pentru clasa conducătoare acest lucru prezenta un dublu aspect: oamenii de rând nu puteau fi maghiarizați cu forța, dar nici nu erau interesați de ideile abstracte vehiculate de naționaliști.

ii) Separatismul maghiar

În mod bizar, naționalismul maghiar a fost cel care a reprezentat cea mai mare amenințare la adresa *Ausgleich*-ului. Imediat după încheierea acestuia, Lajos Kossuth, eroul de la 1848, a scris din exil denunțând Compromisul ca o vânzare în favoarea Habsburgilor. Inițial, părerile sale nu au fost agreate, dar spre sfârșitul secolului, pe măsură ce Ungaria a început să fie mai puțin dependentă din punct de vedere economic de Austria, mișcarea pentru independență a atins apogeul. În 1894, corpul neînsuflețit al lui Kossuth a revenit în Ungaria. Dar un mort poate fi uneori mai eficient decât un om viu. Mort fiind el a devenit un mit și o legendă. I s-au organizat funeralii. A urmat apoi un val de patriotism nostalgic care a permis fiului său, Francisc, să obțină în fruntea așa-numitului Partid al Independenței un adevărat succes la alegeri. La începutul

secolului XX, Partidul Independenței constituia principala opoziție față de Partidul Liberal condus de Tisza István, favorabil *Ausgleich*-ului. Liberalii au dominat politica din 1867, fiind partidul cel mai devotat ideii de supremație maghiară. Dar la începutul secolului XX influența lor a început să scadă. Faptul că ambele partide – liberalii aflați la guvernare și Partidul Independenței aflat în opoziție – erau dominate de maghiari evidențiază atât diviziunile care au început să se manifeste în rândul reprezentanților clasei conducătoare maghiare cât și lipsa de consistență a partidelor nemaghiare.

Existau numeroase probleme care i-ar fi putut determina pe naționaliștii separatiști să boicoteze tabăra dualiștilor. Existau numeroase fricțiuni provocate de așa-numita contribuție – suma cu care Ungaria trebuia să contribuie la fondurile centrale. Exista însă și problema armatei care avea să precipite criza constituțională de dinainte de 1914. În 1903, a fost discutată o lege în parlamentul ungar prin care se solicita o creștere a numărului de unguri din armata imperială. Aceasta a fost ocazia pe care naționaliștii o așteptau de mult. Ei au cerut să se constituie o armată ungară separată, în cadrul căreia limba maghiară să fie de comandă. În plus, au insistat ca armata să arboreze steagul ungar, iar nu pe cel imperial. Franz Joseph a refuzat să accepte asemenea propuneri. În schimb, parlamentul ungar a refuzat să aprobe propunerea sa privind reformarea armatei. Constituția, precum și *Ausgleich*-ul se aflau într-o situație de criză. Au fost organizate alegeri. Liberalii, negăsind nici o modalitate de a ieși din impas, au pierdut în mod deliberat alegerile. Ca urmare, în 1905, Partidul Independenței a ajuns la putere, iar sistemul dualist a început să fie tot mai fragil. Inițial, Franz Joseph a rezolvat problemele folosind forța. Recurgând la prerogativele speciale de care dispunea potrivit constituției în stare de urgență, a ales să conducă Ungaria prin decrete. Aceasta nu era însă o soluție în măsura în care nu avea de gând să alimenteze focul mocnit al naționalismului separatist. Soluția ulterioară a fost mult mai subtilă. Împăratul a amenințat că va introduce în Ungaria votul universal pentru bărbați. Astfel a dat o lovitură naționaliștilor, căci datorită acestei schimbări populațiile slave de sud, profund resentimentare, ar fi devenit foarte puternice. Acest gest ar fi permis chiar ascensiunea Partidului Social-Democrat care milita pentru crearea unei Ungarii socialiste în care aveau să domine muncitorii, iar nu clasele deținătoare de pământ. Pe scurt, Franz Joseph a amenințat că va pune

capăt hegemoniei maghiare. Peste noapte, naționaliștii au devenit rezonabili. Franz Joseph a retras propunerea de reformare a sistemului de vot. Legea referitoare la reformarea armatei a fost votată. Partidul Independenței și-a pierdut rapid credibilitatea, iar în 1910, liberalii au revenit la putere (rebotezat fără nici un motiv precis, Partidul Național al Muncii) și au rămas la putere până la destrămarea Imperiului. Pentru împărat, aceasta a fost o victorie ambiguă. El a reușit să obțină schimbările pe care și le propusese în organizarea armatei, dar era evident că le-a dat asigurări maghiarilor că nu va avea loc o evoluție în direcția democrației în Transleithania într-o perioadă în care restul Europei părea să se îndrepte în mod inexorabil către o mai amplă participare a maselor în politică. Franz Joseph a introdus chiar în 1907 votul universal pentru bărbați în Cislethania. Am putea spune că în timp ce viitorul Europei avea să fie unul democratic, maghiarii îi sileau pe Habsburgi să rămână în trecut.

2. Politica externă a Habsburgilor, 1867-1914

a) Acceptarea înfrângerii în vest

Înfrângerea de la Sadova a fost o lovitură pentru prestigiul Habsburgilor care erau foarte nesiguri în privința rolului pe care Imperiul îl va juca în viitor în echilibrul de putere din Europa. Împăratul s-a gândit, fără îndoială, să revină asupra atitudinii sale față de Prusia și asupra deciziilor luate în 1866. Ministrul de externe, Beust, a fost însărcinat să caute modalități de a reafirma supremația Austriei în Germania. Dar Franz Joseph nu era deloc realist. Beust a analizat situația mai profund. Politica sa nu urmărea neapărat să îl înfrângă pe Bismarck, ci să împiedice Prusia să își extindă influența. În acest scop, s-a gândit să strângă legăturile cu statele din sudul Germaniei care nu făceau încă parte din Confederația germană de nord. Beust era conștient de faptul că Bismarck are de gând să includă statele sudice într-un Reich unificat și spera să îl împiedice să realizeze acest lucru. Beust credea că dacă Austria ar reuși să dețină o anumită putere și influență în politica germană, aceasta ar fi un fel de contrapondere față de Prusia.

Figura cheie în calculele Habsburgilor a fost imprevizibilul împărat al Franței, Napoleon al III-lea. Și francezii erau îngrijorați de amploarea

pe care o luase puterea Prusiei. Napoleon al III-lea era de acord cu Franz Joseph că Prusiei nu trebuie să i se permită să își extindă influența și că, dacă este posibil, trebuie să i se dea o lecție. Animați în egală măsură de un sentiment antiprusian, cei doi împărați au avut la sfârșitul anilor 1860 o serie de întâlniri secrete. Cu toate acestea, Andrássy, cel mai puternic politician din Ungaria, i-a comunicat lui Franz Joseph că ungurii nu vor susține un război împotriva Prusiei. *Ausgleich*-ul, menit în parte să asigure sprijinul Ungariei într-un eventual război cu Prusia, s-a dovedit a fi exact motivul pentru care un astfel de război nu era posibil. Andrássy a insistat asupra ideii că Monarhia dualistă trebuie să adopte o poziție de „neutralitate" în problema relațiilor franco-prusiene. Cu toate acestea, era limpede că Habsburgii preferau tabăra franceză.

Dar Napoleon al III-lea a apreciat greșit situația. În 1870, Bismarck l-a provocat pe Napoleon să declare război Prusiei. Armata prusiană a obținut din nou victoria. Prusia nu numai că i-a învins pe francezi, ci a inclus statele germane sudice într-un Reich unificat. Înainte de război, Franz Joseph a sperat că Prusia va fi slăbită definitiv de acest război cu Franța. Dar războiul franco-prusian din 1869-1871 s-a dovedit dimpotrivă a fi un nou imbold pentru crearea noii superputeri germane. În mod inevitabil, după 1871, Habsburgii au început să își îndrepte atenția spre granițele lor răsăritene, și în special spre Balcani, în căutarea unei noi sfere de influență. Această schimbare a priorităților dinspre vest spre est a schimbat în mod dramatic natura problemelor care se aflau acum pe agenda miniștrilor de externe care au urmat după plecarea lui Beust în 1871.

b) Relațiile austro-ruse: (I) Problema balcanică, 1871-1896

Deși detaliile despre politica externă a Habsburgilor în Orientul Apropiat după 1871 sunt destul de puțin cunoscute, problema fundamentală a fost foarte limpede. Pentru a prezenta lucrurile mai simplu trebuie să spunem că în secolul al XIX-lea popoarele din Balcani au fost stăpânite de Imperiul otoman dar, în ultimul sfert de secol, autoritatea turcilor a diminuat rapid. Declinul așa-numitului „bolnav al Europei" a dat naștere unui vid de putere în Balcani, pe care au fost foarte dornice să îl acopere imperiile austro-ungar și rus. De aceea, putem spune că, într-un anumit sens, politica externă a Habsburgilor

în perioada 1871-1914 este povestea tensiunii austro-ruse, care a culminat cu un cumplit război.

Totuși, problema este complicată de faptul că popoarele din Balcani și-au descoperit propriile ambiții naționale și nu doreau să fie stăpânite nici de Rusia, nici de Austro-Ungaria. Serbia, în special, după ce și-a dobândit independența formală față de Imperiul otoman în 1878 a devenit centrul naționalismului slavilor de sud. Aceasta a fost o evoluție de rău augur pentru Habsburgi, dat fiind numărul mare de sârbi și de alte grupuri de slavi din interiorul granițelor Imperiului. În plus, rușii au acționat în mod tradițional ca protectori ai slavilor sudici din Balcani, fiind liderii autointitulați ai așa-numitei mișcări panslave. La Viena, se credea că Rusia se folosește de panslavism ca de o mască în dosul căreia încearcă să își extindă propria influență în zonă.

După căderea lui Beust în 1871, Franz Joseph l-a numit pe Andrássy ministru de externe. Andrássy avea o concepție profund antirusească și era demn de încredere în încercarea de se opune expansionismului rus și intrigilor puse la cale de ruși în Balcani. Cu toate acestea, el nu era de acord cu expansiunea austro-ungară în regiune. El considera că acest lucru ar presupune includerea în Imperiu a și mai multor slavi, ceea ce va schimba echilibrul etnic din jumătatea ungară a Monarhiei în mod periculos împotriva propriei sale clase, nobilimea maghiară. Franz Joseph a acceptat argumentul lui Andrássy potrivit căruia Imperiul nu trebuie nici să se extindă, nici să se micșoreze, ci să se concentreze asupra menținerii echilibrului delicat al puterii din Balcani cât mai mult timp posibil. Andrássy și-a dedicat acestui obiectiv întreaga sa pricepere diplomatică. El era conștient de faptul că Imperiul era probabil prea slab pentru a risca un război cu Rusia și de aceea a căutat aliați împotriva amenințării rusești. Dintre celelalte Mari Puteri, numai Germania îi putea sau avea să îi ofere lui Andrássy siguranța pe care și-o dorea. Bismarck a încercat să găsească o cale de a vindeca vechile răni, fie și numai reducând șansele unei alianțe austro-franceze împotriva Germaniei. În 1872, Andrássy și Bismarck nu numai că deveniseră prieteni, ci au și reușit să îi convingă pe șefii lor de stat să se viziteze. În fapt, a fost încheiată o alianță neoficială.

Dar realizarea lui Andrássy a fost într-o anumită măsură o iluzie. În realitate, el a devenit prizonierul proiectelor lui Bismarck, iar cancelarul german avea o agendă diferită de cea a ministrului de externe habsburg.

Principalul obiectiv al lui Bismarck a fost acela de a se asigura că Franța va rămâne izolată. În acest scop, pentru Germania era de asemenea foarte important să încerce să încheie o alianță cu Rusia pentru a exclude orice posibilitate de a se încheia o alianță franco-rusă. Astfel, spre uimirea și oroarea lui Andrássy, în 1873 s-a trezit târât de noul său aliat german într-o alianță trilaterală din care făceau parte Germania, Rusia și Austro-Ungaria, cunoscută sub numele de „Liga celor trei împărați" (*Dreikaiserbund*). Esența acestei înțelegeri, din punctul de vedere al Habsburgilor, a fost Convenția de la Schönbrunn, prin care Austro-Ungaria și Rusia erau de acord să se consulte înainte de a acționa în orice problemă de politică externă în care ar putea exista un conflict de interese.

Andrássy nu a fost foarte încântat de beneficiile calității de membru al *Dreikaiserbund*. Convenția de la Schönbrunn a însemnat poate un plus de securitate, dar a creat o legătură nedorită între Germania și Rusia. Cu toate acestea, s-au făcut unele progrese: Germania s-a transformat dintr-un vechi dușman într-un prieten, iar Rusia a acceptat să negocieze în loc să lupte. În plus, în anumite privințe *Dreikaiserbund* a restabilit statutul Imperiului. Imperiul a redevenit o mare putere pe picior de egalitate cu puternica Germanie și cu Rusia imperială. Dar în 1875, în Balcani a izbucnit o criză ce avea să pună la încercare Liga. Criza a fost declanșată de o revoltă din Bosnia-Herțegovina împotriva stăpânirii turce. Deși turcii au reușit inițial să reprime această revoltă, scânteile aspirațiilor naționaliste s-au răspândit rapid în zonele vecine. În 1876, Serbia și Muntenegru s-au alăturat luptei împotriva autorităților otomane. Confruntați cu perspectiva unei prăbușiri iminente a autorității otomane în Balcani, austriecii și rușii, acționând în spiritul Convenției de la Schönbrunn, s-au întâlnit să discute răspunsul lor comun la această criză. În vara anului 1876, ei au încheiat așa-numitul Acord din Reichstadt, prin care au decis că în cazul în care Turcia va fi înfrântă ei vor împărți teritoriile acesteia între ei, Austro-Ungariei revenindu-i Bosnia-Herțegovina, iar Rusiei Basarabia de sud. Serbia, Muntenegru, Bulgaria și Rumelia vor deveni state independente.

Cu toate acestea, Andrássy s-a împotrivit semnării acestui acord și s-a simțit ușurat atunci când trupele Imperiului otoman au înfrânt coaliția condusă de sârbi în 1876, înlăturând astfel necesitatea unei intervenții austriece sau rusești. Dar criza nu s-a încheiat. Țarul nu a fost mulțumit de modul în care turcii au tratat popoarele înfrânte din

Bosnia-Herțegovina și a cerut ca turcii să acorde popoarelor din această zonă anumite drepturi limitate de autoguvernare. Disputa referitoare la această problemă a adus Rusia în situație de război cu turcii. Dar țarul a avut grijă să obțină promisiunea de neutralitate din partea austriecilor înainte de a declara război Turciei. În ianuarie 1877, Austria și Rusia au căzut de acord prin Convenția de la Budapesta că Austria va dobândi dreptul de a ocupa Bosnia-Herțegovina în cazul în care rușii îi vor înfrânge pe turci, ceea ce părea foarte posibil. Rușii au acceptat la rândul lor să își limiteze expansiunea la zona estică a Balcanilor.

Dar rușii știau că trupele habsburgice nu sunt îndeajuns de puternice pentru a înlătura Rusia din Balcani. De aceea, trupele rusești i-au atacat rapid pe turci și au obținut un succes de proporții încât țarul a fost convins de panslaviștii din țară că trebuie să profite de ocazie pentru a rezolva problema balcanică în favoarea Rusiei. În martie 1878, țarul i-a silit pe turci să semneze un acord, Tratatul de la San Stefano, prin care nu numai că nu se acorda Bosnia-Herțegovina austriecilor, așa cum era stipulat în Convenția de la Budapesta, ci se crea o „Bulgarie mare" care avea să devină un stat clientelar aservit rușilor.

Andrássy a considerat această manevră un act de trădare. S-a îndreptat spre Bismarck în speranța că l-ar putea sprijini într-un război împotriva Rusiei. Bismarck nu era dispus să intre în război pentru o problemă care nu oferea nici un câștig teritorial Germaniei. Celebra lui remarcă „Balcanii nu merită nici măcar moartea unui biet grenadier pomeranian" spune totul despre opinia cancelarului german în privința problemei balcanice. El era însă nerăbdător ca *Dreikaiserbund* să redevină realitate. De aceea, împreună cu primul ministru britanic Disraeli, potrivit politicii externe britanice în mod tradițional rusofobă, a acționat pentru convocarea unui Congres al Marilor Puteri pentru a rezolva tensiunile create de acțiunile rușilor.

La Congresul care a avut loc la Berlin în iunie 1878, Bismarck, cu sprijinul lui Disraeli, i-a convins pe ruși să se retragă. Tratatul de la San Stefano a fost schimbat în totalitate. Rușii au renunțat la ideea unui stat bulgar clientelar mai mare, acceptând crearea unui stat mult mai mic independent Bulgaria. Austro-Ungaria a obținut dreptul de a ocupa Bosnia-Hețegovina, deși avea să rămână sub suveranitate turcă. În plus, Monarhia a obținut dreptul de a avea garnizoane în sanjakul

important din punct de vedere strategic Novi-Bazar, care și el a rămas sub stăpânire turcă.

În anumite privințe, Congresul de la Berlin a adus temporar stabilitate în regiune și poate fi considerat un succes al politicii antirusești a lui Andrássy. În mod foarte ciudat însă, în Imperiu, succesul lui Andrássy a fost perceput ca un dezastru. Se pare că Andrássy a reușit să își piardă popularitatea în aproape toate sectoarele importante de opinie din Monarhie. Germanii și maghiarii au considerat dobândirea parțială a Bosniei-Herțegovina o povară în plus, dat fiind că în acest fel și mai mulți slavi intrau în Imperiu, slavi despre care se știa că pot destabiliza echilibrul etnic precar și agrava problemele pe care le creează naționalismul slav. La un nivel ceva mai pragmatic, s-a spus, pe bună dreptate, că costul implicării acestor provincii va fi mai mare decât orice posibil câștig financiar. Cea mai agresivă sau „cea mai înaintată partidă" din Viena care dorea un război cu Rusia a considerat că Bismarck i-a vândut. Franz Joseph, deși un pacifist, a împărtășit unele dintre aceste opinii în ceea ce privește situația neclară a achizițiilor teritoriale ale Monarhiei. Aceste critici variate și contradictorii au făcut ca situația lui Andrássy să devină tot mai fragilă. În mod ironic, Andrássy deși era foarte conștient de neajunsurile acordului de la Berlin și-a justificat acțiunile spunând că împăratul s-a împotrivit războiului. Răspunsul său nu a fost de natură să calmeze spiritele, iar în 1879 a fost obligat să își dea demisia.

Andrássy a lăsat însă o moștenire foarte importantă. Chiar înainte de a-și da demisia a fost în măsură să încheie o alianță formală cu Germania lui Bismarck, prin care Habsburgilor li se promitea ajutor militar german în eventualitatea unui atac al Rusiei. Așa-numita Alianță dualistă avea să dureze aproape 40 de ani. Ea a fost menită în multe privințe să descurajeze Rusia să declanșeze război. De aceea, se poate spune că într-o anumită măsură a fost o inițiativă de pace. Atât Bismarck cât și Andrássy au fost de acord cu acest lucru. Faptul că aceste două puteri s-au încurajat reciproc să rișteze declanșarea unui război de proporții în 1914 este desigur un testament nu pentru nesăbuința lui Andrássy sau pentru gândirea lui Bismarck ci pentru nepăsarea celor care au moștenit sistemul lor diplomatic.

Amenințarea pe care o reprezenta Rusia a început să pălească în 1881 când Bismarck a reușit să reînnoiască Liga celor trei împărați sub

titulatura de Alianța celor trei împărați. Prevederile acestei alianțe impuneau semnatarilor o poziție neutră în eventualitatea în care oricare dintre cele trei puteri ar fi fost implicată într-un război cu altă țară.

Totuși, Alianța a fost anulată în 1886 când Austro-Ungaria a ales să sprijine Bulgaria în eforturile sale de a scăpa de dominația rusă. După 1886, Bismarck nu și-a mai putut reînvia visul unei mari alianțe al puterilor conservatoare din Europa, deși acest lucru s-a datorat în mare măsură faptului că noul Kaiser din Germania, Wilhelm al II-lea, l-a silit să demisioneze în 1890 lipsind astfel Europa nu numai de cel mai priceput politician, ci și de cea mai sigură garanție a păcii.

Dar Austro-Ungaria nu avea motive imediate să fie îngrijorată. În 1882, Italia a transformat Alianța dualistă în Tripla Alianță, iar în 1887, Imperiul a semnat Antanta mediteraneană cu Marea Britanie, prin care se crea un front maritim unit împotriva expansiunii rusești în Marea Mediterană sau în Marea Neagră. În plus, unele dintre statele cheie din Balcani – România, Serbia și Bulgaria – erau toate favorabile Habsburgilor fie și numai datorită profundelor lor resentimente față de amestecul rușilor în problemele lor interne. Pe scurt, la sfârșitul secolului Austro-Ungaria trebuie să se fi simțit foarte sigură împotriva amenințării pe care o constituia Rusia atât pe mare, cât și pe uscat.

c) Relațiile austro-ruse: (II) Cooperare și acorduri, 1897-1908

La sfârșitul secolului, relațiile dintre Austro-Ungaria și Rusia s-au îmbunătățit, iar Balcanii au încetat să mai fie câtva timp o sursă de dispută. Motivele acestui *rapprochement* au fost destul de variate. Ambele imperii aveau probleme politice interne, iar Rusia era tot mai preocupată de amenințarea pe care o reprezenta Japonia pentru teritoriile sale din Orientul Îndepărtat. Tocmai din aceste motive, ambele părți au încercat să dezamorseze bomba numită zona balcanică.

În 1897, Austro-Ungaria a negociat o antantă prin care ambele părți au fost de acord să nu mai urmărească expansiunea în Balcani. Acest acord a durat circa zece ani și a permis celor două imperii să își concentreze atenția spre alte zone în viitoarea decadă. Acordul s-a dovedit a fi surprinzător de durabil când a fost pus la încercare. În 1903, o rebeliune a macedonenilor a determinat intervenția comună a celor două imperii și semnarea așa-numitului Program Mürzsteg care

reafirma *statu quo*-ul teritorial și oferea trupele necesare. Programul Mürzsteg este o dovadă a faptului că naționalismul balcanic în sine nu a împins neapărat Austro-Ungaria și Rusia în război. Pentru o scurtă perioadă, neglijată în mare măsură de istorici, Balcanii au contribuit la apropierea dintre Habsburgi și Romanovi. Această cooperare a funcționat atât de bine încât Aehrenthal, ministrul de externe habsburg, a sugerat reactualizarea *Dreikaiserbund*.

Dar evenimentele au erodat încetul cu încetul bazele acestei noi armonii. În 1903, o nouă și mult mai agresivă dinastie instaurată în Serbia a reaprins flacăra mocnită a naționalismului balcanic. În 1905, Rusia a pierdut războiul cu Japonia din Orientul Îndepărtat și și-a reorientat atenția spre Balcani. În 1907, Rusia s-a alăturat Franței și Marii Britanii în Tripla Înțelegere, contribuind astfel la împărțirea Europei în două blocuri. Un eveniment și mai grav s-a produs în 1908, când Tinerii Turci au venit la putere în Imperiul turc. Acesta a fost un eveniment care a provocat multă nesiguranță. Imperiul turc va fi mai puternic sau dimpotrivă după acest eveniment? Oricare dintre aceste posibilități părea să fie în măsură să tulbure fragila situație a stăpânirii austro-turce din Bosnia-Herțegovina. Eforturile Habsburgilor de a soluționa această criză au grăbit anularea acordului austro-rus și au situat cele două imperii pe poziții belicoase.

d) Relațiile austro-ruse: (III) Declinul, 1908-1914

Inițial, revoluția Tinerilor Turci a apropiat Austro-Ungaria și Rusia. Aehrenthal și Izvolski, ministrul rus de externe, s-au întâlnit pentru a ajunge la o replică comună. Nu există nici un document care să ateste negocierile lor, dar se pare că Izvolski a acceptat în principiu să permită Austro-Ungariei să anexeze Bosnia-Herțegovina în schimbul ajutorului pe care Austria urma să îl ofere Rusiei pentru ca aceasta să obțină libera trecere prin Strâmtoarea Dardanele. Această înțelegere diplomatică a fost brusc distrusă în octombrie 1908, când trupele imperiale au invadat Bosnia-Herțegovina fără să îl prevină în prealabil pe țar. Chiar și Izvolski a fost luat prin surprindere. Izvolski nu avusese timpul necesar să îi pună la curent pe țar și miniștri cu înțelegerea la care ajunsese și de aceea curtea rusă a condamnat invazia Habsburgilor drept expansionism. Pentru a complica și mai mult lucrurile, Serbia a protestat și ea,

pretinzând că au fost încălcate drepturile popoarelor slave. Acest lucru a permis țarului să își joace rolul asumat de protector panslavist al slavilor.

În dosul măștii panslavismului, atât Rusia cât și Serbia aveau gânduri ascunse. Serbia a vociferat împotriva imperialismului habsburgic care i-a obstrucționat propriul imperialism. Sârbii urmăreau să obțină Bosnia-Herțegovina pentru a crea Serbia Mare. Rusia privea cu înțelegere expansionismul sârb pentru că acesta i-ar fi asigurat un stat clientelar în Balcani. În mod surprinzător sau poate tipic, nimeni nu pare să se fi gândit la voința populațiilor din Bosnia-Herțegovina.

Bosnia-Herțegovina era o provincie multietnică, un mozaic de sârbi, croați și musulmani. Sârbii bosniaci, circa 40% din populație, militau pentru unirea cu Serbia, dar alte grupuri nu erau la fel de încântate de această idee. În ultimă analiză, punctele de vedere ale factiunilor musulmane și croate au fost considerate irelevante: aceștia nu dispuneau de armată sau de aliați puternici care să îi sprijine. În cele din urmă, pionul a fost mutat de Austro-Ungaria. Pentru a adăuga insulta injuriilor, rușii au fost siliți în cele din urmă să recunoască acest lucru datorită intervenției brutale a Kaiserului Wilhelm al Germaniei care l-a informat pe țar că Germania se va alătura aliaților săi în eventualitatea declanșării ostilităților. Rusia nu era în măsură să replice Kaiserului pentru că nu era încă refăcută în urma înfrângerii suferite din partea japonezilor în 1905. Serbia a fost și ea silită să accepte acest *fait accompli* prin folosirea amenințărilor, care veneau la vremea aceea de la Viena.

Consecințele crizei bosniace au fost profunde. În mod evident, antanta austro-rusă a luat sfârșit. În locul ei a apărut un profund resentiment în Rusia și hotărârea, sprijinită de armată, de a nu mai accepta niciodată o asemenea umilință. Sentimentul panslavist din Rusia a luat amploare: legătura dintre Belgrad (capitala Serbiei) și Sankt Petersburg s-a consolidat în mod considerabil. În plus, tactica Austriei și Germaniei a folosit și la apropierea Franței și Marii Britanii de Rusia. Prin urmare, Europa a ajuns să fie împărțită în două sisteme de alianță ostile. Pe scurt, criza din 1908 a creat atmosfera prielnică pentru ca orice criză viitoare în Balcani să pună în pericol pacea întregii Europe.

În 1912, Aehrenthal a murit și a fost înlocuit de contele Berchtold, dar politica a rămas aceeași. Berchtold a considerat la rându-i expansionismul sârb principala amenințare din Balcani, pentru că în anumite privințe era echivalent cu expansiunea rusă. Expansionismul sârb stârnea

teamă și pentru că se știa că succesele ruso-sârbe vor stimula revendicările naționaliste ale sârbilor bosniaci din Imperiu. Pentru mulți observatori de la Viena, ascensiunea naționalismului slav în sudul Imperiului părea să constituie o amenințare în sensul dezintegrării totale a Imperiului în fragmente naționale. Din acest motiv, problema sârbă a fost considerată cea mai serioasă problemă de pe agenda lui Berchtold și obiectivul politicii sale imediate a fost ținerea ei sub control.

Cu toate acestea, Serbia era decisă să se extindă. Era decisă în special să profite de declinul Imperiului turc pentru a crea visata Serbie Mare. În toamna anului 1912, Serbia, Bulgaria, Grecia și Muntenegru au creat liga balcanică împotriva turcilor și au declanșat războiul cunoscut sub numele de primul război balcanic. Rezultatul a fost o înfrângere zdrobitoare suferită de turci și excluderea lor aproape în totalitate din Europa. Statele balcanice au împărțit prada între ele. Berchtold a recunoscut că Monarhia nu poate face mare lucru pentru a schimba lucrurile și totuși s-a gândit să facă apel la celelalte Mari Puteri pentru a capăt succeselor obținute de sârbi. El s-a bucurat de un oarecare succes în această acțiune. Ceea ce voia el, în special, era ca Serbia să fie împiedicată să se extindă pe coasta adriatică. Marea Britanie, Franța și Germania au fost de acord cu acest lucru pentru că nu voiau ca un stat prorus să obțină un port la Mediterana. Astfel a fost convocată Conferința de la Londra a Marilor Puteri, care s-au întâlnit în 1913 pentru a analiza problema. Soluția a fost Albania. A fost creat un stat albanez de-a lungul coastei estice adriatice nu atât pentru a respecta drepturile poporului albanez la autodeterminare, cât dintr-o nevoie imediată de a pune un obstacol în calea sârbilor. Sârbii nu au avut încotro și au acceptat situația.

Dar energiile acumulate de Serbia s-au revărsat asupra Balcanilor. În 1913, statele balcanice au început să se dispute între ele în privința prăzii prilejuite de primul război balcanic. Aceste dispute au condus la izbucnirea celui de-al doilea război balcanic. De astă dată, Serbia și Grecia s-au aliniat împotriva Bulgariei. Lucru deloc surprinzător, Berchtold s-a gândit să sprijine Bulgaria, dar speranțele sale au fost zădărnicite de intervenția României de partea Serbiei. Al doilea război balcanic a fost de aceea nu numai o altă victorie pentru Serbia, ci și o înfrângere pentru politica de îngrădire a lui Berchtold.

Expansiunea rapidă a Serbiei a creat în cercurile de la Viena un climat vecin cu isteria. Liderii militari, precum și politicienii, au fost de

acord cu ideea că o confruntare militară cu Serbia va fi inevitabilă. Serbia, la rândul ei, îi încuraja pe sârbii bosniaci să declanșeze o revoltă naționalistă împotriva Monarhiei. Dar, deși mulți dintre sârbii bosniaci voiau să fie „eliberați" de Serbia, nici aceștia, nici trupele sârbești nu au putut realiza acest lucru. Pentru sârbi, un succes al Habsburgilor ar fi însemnat o provocare de a declanșa ofensiva pentru că numai astfel Serbia putea spera să obțină sprijinul defensiv al Rusiei.

Împăratul Franz Joseph s-a opus ideii de a lua măsuri militare împotriva Serbiei. Împăratul și-a amintit cu neplăcere că războaiele declanșate în 1859 și 1866 au avut ca rezultat pierderi teritoriale. Un alt război putea conduce la totala dezintegrare. Dar multe dintre personalitățile politice și militare din preajma sa în 1913-1914 păreau a fi paralizate de un curios fatalism pesimist. Mulți, pradă disperării, erau de părere că trebuie luate măsuri pentru a se rezolva o dată pentru totdeauna problema.

În cele din urmă un tânăr sârb bosniac, Gavrilo Princip, a fost cel care avea să contribuie la declanșarea conflictului. La 28 iunie 1914, moștenitorul tronului habsburgic, arhiducele Franz Ferdinand, a făcut o vizită de stat oficială la Sarajevo, capitala Bosniei-Herțegovina, pentru a populariza Monarhia în această nouă provincie. Un grup terorist sârb, cunoscut sub numele de „Mâna neagră", a decis să încerce să îl asasineze pe moștenitorul tronului în speranța că acest lucru va determina izbucnirea mult așteptatului război. Evenimentul în sine a fost o farsă sinistră. Gavrilo Princip a ratat o primă șansă de a-l asasina pe arhiduce. Dar apoi soarta i-a surâs. Șoferul arhiducelui a apucat-o pe un drum greșit și i-a pus pe tavă asasinului pe arhiduce și pe soția acestuia. Franz Ferdinand și soția sa au fost împușcați, iar Marile Puteri și-au început lentul dans diplomatic în direcția războiului.

e) De la asasinat la război

Primul pas în acest sens a fost afirmația lansată de Habsburgi potrivit căreia guvernul sârb era la curent cu complotul menit să conducă la asasinarea arhiducelui și merita de aceea să i se dea o lecție. Istoricii par a fi de acord că guvernul sârb, deși nu a fost direct implicat în complotul pus la cale de gruparea „Mâna neagră", știa care sunt metodele folosite de aceasta și i-a furnizat în mod indirect fonduri. La Viena s-a decis, cu

o oarecare reținere din partea ministrului ungar Tisza, să li se trimită sârbilor un ultimatum ai cărui termeni să fie imposibil de îndeplinit de sârbi. Ultimatumul era menit să devină un pretext pentru război. Totuși, Berchtold și Franz Joseph nu au rămas deloc insensibili la sistemul de alianțe european. Politicienii de la Viena au fost obligați să cântărească cu foarte mare atenție șansele ca Rusia să vină în ajutorul Serbiei. Din acest motiv, cea dintâi acțiune a lui Berchtold a fost de a se consulta cu Kaiserul. La 5 iulie 1914, Kaiserul i-a înmânat împăratului ceea ce avea să fie cunoscut drept „un cec în alb": o asigurare că Germania va veni în ajutorul Monarhiei indiferent ce poziție va adopta aceasta. Unii istorici au considerat acest gest o incitare la război, alții au evidențiat credința Kaiserului că asigurările date de Germania vor convinge Rusia, așa cum s-a întâmplat și în 1908, să dea înapoi, permițând astfel Austro-Ungariei să își ducă războiului punitiv împotriva Serbiei. Evenimentele au luat însă un curs diferit. Înarmată cu cecul în alb, Austro-Ungaria a transmis sârbilor la 23 iulie ultimatumul său extrem de provocator. Berchtold își amintea în memoriile sale cât de conștient era împăratul de semnificația momentului:

> Împăratul era deplin conștient de seriozitatea, și aș spune chiar de gravitatea, acestui moment istoric ... Oricât de greu i-ar fi fost să ia o decizie despre care știa că va avea consecințe grave, a luat-o cu demnitate și seninătate, și a dat, fără să ezite nici o clipă, ordinul ca această decizie să fie respectată.

Sârbii au fost de acord cu toți termenii ultimatumului, mai puțin unul: au refuzat să renunțe la controlul pe care îl aveau asupra trupelor lor, deși Habsburgii au intrat în țară pentru a investiga cum au decurs evenimentele. Astfel, la 28 iulie 1914, Habsburgii au declarat război Serbiei. Împăratul și-a menținut atitudinea fatalistă anunțând că,

> Dorința mea cea mai profundă a fost să dedic anii pe care Dumnezeu în mila sa mi mai dă de trăit menținerii păcii și apărării poporului meu de neajunsurile și sacrificiile unui război. Dar sorții au decis altfel. Mașinațiile unei puteri ostile, animate de ură, mă silesc după îndelungați ani de pace să ridic sabia pentru a apăra onoarea Monarhiei.

În aceeași zi, Rusia a decretat o mobilizare parțială a trupelor sale. La 31 iulie a ordonat mobilizare generală. La 1 august, după ce cu o zi înainte ultimatumul a expirat, Germania a declarat război Rusiei. În această conjunctură, planurile militare germane au fost puse în practică. Planul german „Planul Schlieffen" s-a bazat pe premisa plauzibilă că Germania nu poate duce un război în est fără să se expună pericolului unei invazii a trupelor franceze în vest. Astfel Planul Schlieffen a impus un atac rapid împotriva Franței, pentru a exclude posibilitatea de a avea de dus un război pe două fronturi. La 4 august, Germania a invadat Belgia în drum spre Franța. În aceeași zi, Marea Britanie a intrat în război împotriva Germaniei, aparent pentru a apăra Belgia. Marea Britanie și Franța nu s-au ostenit să lanseze o declarație oficială de război împotriva Imperiului austro-ungar până la 12 august, dar asemenea gesturi nu au avut o prea mare importanță, dat fiind că soarta Monarhiei era în mod irevocabil legată de cea a Germaniei. Această legătură era menită să conducă la distrugerea Imperiului habsburgic.

3. Concluzie: război și destrămare

a) Impactul războiului

La început războiul a fost o binefacere. El a determinat o unitate temporară a Imperiului. Aspirațiile naționale au fost uitate, diferendele sociale au fost trecute cu vederea, iar tinerii s-au grăbit să se înroleze pentru a lupta pentru cel mai vechi nume de familie. La sfârșitul verii anului 1914, puțini au fost aceia care au înțeles că Monarhia habsburgică urma să joace actul final al îndelungatei sale istorii.

Cu toate acestea, evoluția războiului a condus curând la deziluzie. Scopul inițial al războiului a fost acela de a zdrobi Serbia, dar amenințarea pe care o reprezenta prezența trupelor rusești în Galiția a deschis un al doilea front și a devenit foarte curând evident că armata imperială nu era pregătită nici din punct de vedere strategic, nici în ceea ce privește resursele materiale să facă față acestui fapt. La sfârșitul anului 1914, armata imperială a suferit numeroase pierderi datorate armatei ruse și a fost alungată din Serbia. Pierderile de vieți omenești au fost numeroase. În primele șase luni ale războiului au murit 750 000 de oameni. S-au

înregistrat desigur și unele victorii; în special împotriva rușilor în 1915 și împotriva italienilor la Caporetto în 1917, dar în ansamblu armata imperială s-a dovedit a fi mai degrabă o mașină de război ineficientă.

Există o seamă de motive pentru care performanțele armatei au fost modeste. La cel mai simplu nivel, planificarea militară a fost inadecvată și s-au făcut erori grave în evaluarea situației. Au existat deopotrivă și probleme mai profunde care într-o oarecare măsură s-au datorat însăși structurii Imperiului. Cel mai frecvent neajuns care s-a manifestat la nivelul armatei au fost disensiunile între naționalități; un neajuns care reflecta în mod limpede natura statului. Pe măsura desfășurării războiului aceste disensiuni au devenit o tot mai însemnată sursă de dificultăți. De pildă, moartea atâtor ofițeri germani în primii doi ani ai războiului a condus în mod inevitabil la numirea de ofițeri din rândurile grupurilor slave. Acest lucru a produs resentimente, iar la un nivel mai practic a creat foarte frecvent probleme de limbaj. Un lucru foarte important este că multe dintre aceste naționalități foloseau propaganda naționalistă, unele dintre ele susținând capitularea pe temeiul faptului că aliații susțineau aspirațiile popoarelor slave la independență. În mod inevitabil, acesta pare să fi fost un factor important care a contribuit în mare măsură la dezertările numeroase din armata imperială în ultima fază a războiului.

La nivel politic, alte probleme inerente ale naturii Monarhiei dualiste au subminat efortul de război. Unul dintre acestea a fost moartea lui Franz Joseph în noiembrie 1916, la vârsta de 86 de ani. Bătrânul a reușit să mențină Imperiul încă din 1848: atâta timp cât a trăit împăratul, Imperiul s-a bucurat de stabilitate. Dar succesiunea la tron a creat întotdeauna probleme. Fiul său, prințul Rudolf, s-a sinucis în 1889, iar Franz Ferdinand, următorul în linie, a fost asasinat în 1914. Potrivit principiului succesiunii ereditare, succesorul lui Franz Joseph era nepotul său mai vârstnic, Karl. Dar Karl nu era potrivit pentru această sarcină dificilă. El a fost descris de un contemporan drept un bărbat de 30 de ani „cu chipul unui tânăr de 20 de ani, care gândește, vorbește și acționează ca un puști de 10 ani". Această descriere pare destul de dură, cert este însă că nepotul Karl putea deveni un împărat indecis, cu convingeri liberale, dar fără curajul personal de a le pune în practică.

Structura economică a Imperiului era și ea de așa natură încât nu putea susține o campanie militară prelungită. Cel mai important lucru

însă a fost faptul că în ultimii doi ani de război lipsa de alimente a început să se facă simțită în marile orașe și chiar în cadrul forțelor armate. Jumătatea vestică a Monarhiei, care depindea de est pentru procurarea de cereale, a ajuns să simtă din plin absența proviziilor. Galiția, o bogată sursă de cereale în anii de dinainte de război, a devenit câmp de luptă. Cei care mai dispuneau de cereale în Ungaria au preferat să dea aceste grâne ungurilor și nu austriecilor. Traptat, mitul unității în dualitate a dispărut.

Războiul a pus Imperiul la grea încercare și l-a găsit nepregătit pentru așa ceva. Numai pacea îl putea salva de la dezintegrare. Dar liderii militari și politici nu au fost dispuși să încheie pace. Ei voiau să acționeze independent de Germania, iar Înaltul Comandament German era decis să obțină victoria. În realitate, Austro-Ungaria a devenit atât de dependentă de Germania încât și-a pierdut voința de a guverna. Deciziile care aveau să îi determine viitorul au fost luate mai curând la Berlin decât la Viena.

b) Dezmembrarea

La sfârșitul războiului, Imperiul austro-ungar s-a dezmembrat. În urma destrămării Imperiului, au apărut state noi, precum Cehoslovacia și Iugoslavia, dar și Polonia. Imperiul habsburgic, care a fost timp de 400 de ani cea mai mare putere din Europa centrală, a ajuns să fie victima jocului istoriei. Dar de ce a fost atât de cumplit prețul înfrângerii? De ce Imperiul s-a destrămat, în timp ce Germania, aliatul său mai agresiv, a supraviețuit intactă?

Într-o anumită măsură, răspunsul s-a datorat aliaților. Este deja știut că nici Marea Britanie, nici Franța nu au considerat destrămarea Imperiului unul dintre obiectivele lor inițiale. În schimb, în 1914, ei au considerat că existența Imperiului habsburgic este preferabilă fie expansiunii Rusiei, fie anarhiei create de naționalism în Europa centrală. Dar, din nefericire pentru Habsburgi, aceste păreri s-au schimbat pe măsura derulării războiului. În 1918, astfel de considerații păreau mai puțin importante decât simpla victorie într-un război care a durat mai mult și a fost mai cumplit decât s-a crezut. Prin urmare, aliații au început să considere aspirațiile naționaliste ale popoarelor din cadrul Imperiului o slăbiciune de care trebuie să profite.

Momentul de cotitură a apărut în ianuarie 1918 când președintele american, Woodrow Wilson, și-a prezentat cele 14 puncte declarând că drepturile națiunilor la autodeterminare vor constitui principiul călăuzitor care va sta la baza oricărui tratat de pace. Deodată, naționaliștii slavi din cadrul Imperiului au considerat că înfrângerea suferită poate constitui un element care să conducă la eliberarea de sub stăpânirea germană sau maghiară. Obiectivul declarat al lui Wilson de a crea o nouă Polonie a subminat loialitatea față de Habsburgi a celui mai demn de încredere grup slav. „Autodeterminarea" lui Wilson s-a dovedit a fi cea mai puternică armă a aliaților împotriva Imperiului asutro-ungar.

Dar această amenințare a fost agravată de Monarhia însăși. Fără îndoială că în ultimii doi ani de război s-a produs o radicalizare a problemei naționale. Nu numai cehii, ci aproape toate grupurile slave au devenit mai militante și au cerut acordarea unor concesii ca preț al permanentei lor loialități. Dar cel mai surprinzător aspect al acestei evoluții îl constituie desigur replica Imperiului. Liderii politici de la Viena și Budapesta nu au acționat în nici un fel. Numai atunci când era prea târziu, în octombrie 1918, atunci când Imperiul era în pragul dezintegrării, împăratul a oferit foarte timid propunerea unei noi constituții federale. Acest gest era sortit eșecului, chiar înainte ca maghiarii, cu tipica și stupida lor încăpățânare, să refuze să o accepte. În mod evident, orice încercare de a pune de acord cercul naționalist ar fi impus prezența unui politician priceput precum Metternich. Dar un asemenea om nu exista în acel moment. Dar, deși dezmembrarea Imperiului a fost cauzată, în parte, de radicalizarea naționalismului slav în ultimii ani ai războiului, mult mai importantă decât agitațiile naționaliste sau chiar decât încăpățânarea maghiarilor sau decât suferințele provocate de război, a fost desigur lipsa unei inițiative politice care să facă față acestor probleme urgente.

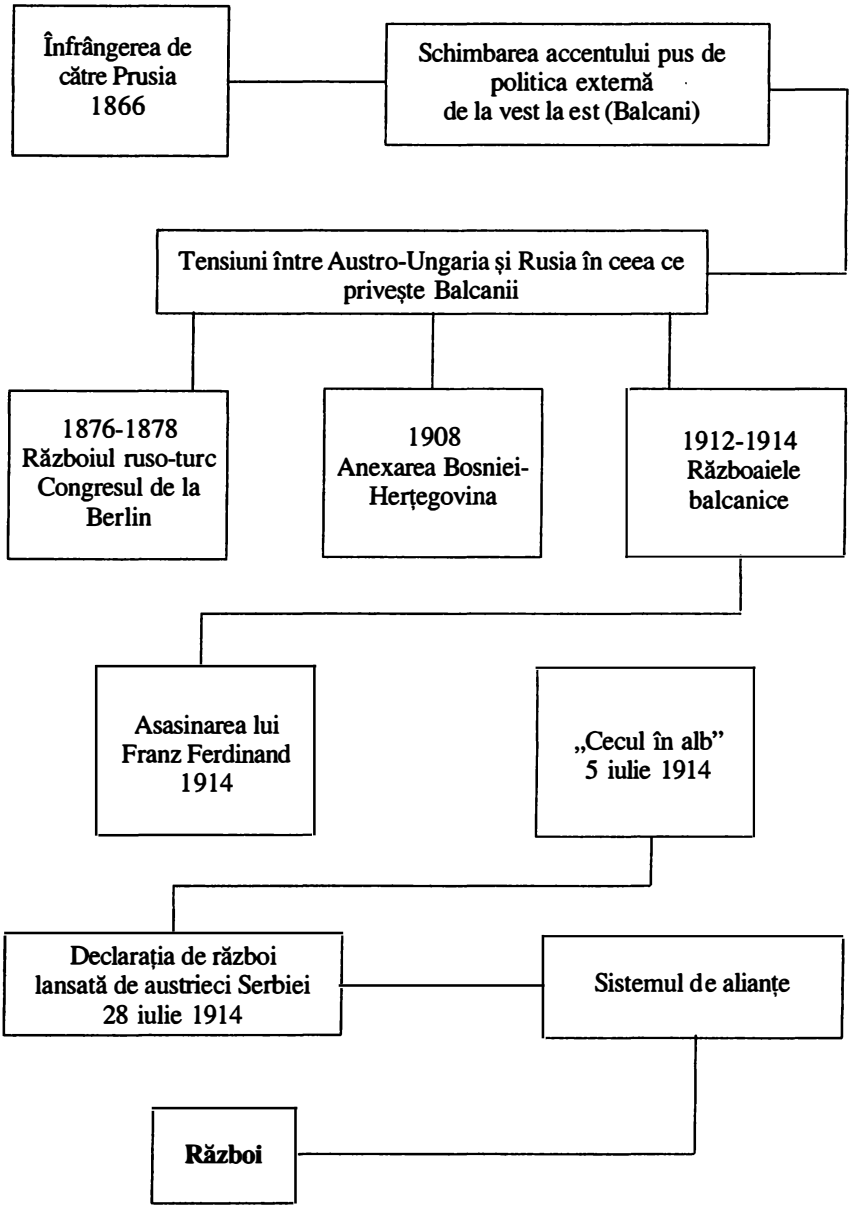
Înfrângerea de către Prusia 1866
Schimbarea accentului pus de politica externă de la vest la est (Balcani)
Tensiuni între Austro-Ungaria și Rusia în ceea ce privește Balcanii
1876-1878 Războiul ruso-turc Congresul de la Berlin
1908 Anexarea Bosniei-Herțegovina
1912-1914 Războaiele balcanice
Asasinarea lui Franz Ferdinand 1914
„Cecul în alb" 5 iulie 1914
Declarația de război lansată de austrieci Serbiei 28 iulie 1914
Sistemul de alianțe
Război

Rezumat – Imperiul habsburgic, 1867-1914

Să luăm notițe despre „Imperiul habsburgic, 1867-1918"

Este limpede că acest capitol acoperă o perioadă amplă și cuprinde foarte multe informații. Cea mai simplă modalitate de a rezolva problema de a asimila atât de multe detalii este probabil aceea de a alcătui o cronologie a principalelor evenimente. Totuși, deși acest lucru este folositor ca exercițiu, examinatorii nu sunt interesați de capacitatea voastră de a memora date. De aceea trebuie să încercați atunci când luați notițe să vă referiți la problemele-cheie sau la ideile mai importante. O modalitate de a realiza acest lucru ar fi aceea de a lua notițe încercând să răspundeți la următoarele întrebări:

1. De ce ascensiunea naționalismului a constituit o puternică amenințare pentru Imperiul habsburgic?
2. Care au fost obiectivele naționaliștilor cehi?

2.1. Aceste obiective au amenințat existența Imperiului?

3. De ce a introdus Franz Joseph votul universal în Cisleithania?

3.1. Care au fost rezultatele acestei acțiuni?

4. Care este sensul termenului de „maghiarizare"?

4.1. În ce fel au blocat maghiarii reforma constituțională a Imperiului?

4.2. Cât de puternică a fost mișcarea „iugoslavă"?

5. Relațiile austro-ungare: De ce după 1866, Imperiul habsburgic s-a reorientat spre Orientul Îndepărtat?

5.1. De ce acțiunile Austro-Ungariei din 1908 împotriva Bosniei au nemulțumit Rusia?

5.2. Care a fost rolul lui Bismarck în orientarea politicii externe a Habsburgilor?

6. De ce a condus asasinarea lui Franz Ferdinand la izbucnirea primului război mondial? (Pentru a putea răspunde mai ușor la această întrebare poate ar fi bine să alcătuiți o scurtă cronologie a evenimentelor cuprinse între 28 iunie și începutul lunii august.)
7. De ce a determinat războiul destrămarea Imperiului habsburgic? Încercați să aveți în vedere și întrebarea subînțeleasă dacă această destrămare era sau nu inevitabilă.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Imperiul habsburgic, 1867-1914"

Întrebările examinatorilor despre Imperiul habsburgic în această perioadă se referă în mod special la originile primului război mondial. Acest lucru înseamnă, desigur, că trebuie să analizați rolul pe care l-au avut Marile Puteri în declanșarea războiului. Pentru o mai bună înțelegere a cauzelor războiului, ar fi foarte bine să folosiți și lucrarea *Rivalry and Accord: International Relations 1879-1914*, de John Lowe, din aceeași colecție.

Totuși, putem spune că principalele cauze ale primului război mondial își au originea în problemele cu care s-au confruntat Habsburgii și de aceea este bine să studiați cartea cu atenție. Într-adevăr, studenții care răspund la întrebări legate de primul război mondial nu înțeleg cum ar trebui tocmai problemele interne ale Imperiului habsburgic. Multe întrebări despre originile războiului vor fi astfel formulate încât vor pune accentul pe Imperiul austro-ungar. De pildă:

1. În ce măsură a fost Imperiul habsburgic răspunzător de izbucnirea primului război mondial în august 1914?
2. „Primul război mondial a fost rezultatul direct al expansionismului sârb". Comentați această afirmație.
3. În ce măsură a fost răspunzător de izbucnirea primului război mondial naționalismul balcanic?

Trebuie să vă pregătiți pentru acest tip de întrebări alcătuind o listă a motivelor pentru care Habsburgii pot fi făcuți responsabili de izbucnirea războiului și a factorilor care sugerează că războiul general nu li s-a datorat de fapt lor. Aceasta este o sarcină foarte dificilă și de fapt întreaga problematică a „vinovăției de război" i-a preocupat pe istorici din 1918 încoace. Totuși, este foarte important să încercați să aveți o viziune proprie asupra lucrurilor. Încercați să redactați o concluzie pe una din temele de mai sus.

Alte tipuri de întrebări care pun accentul pe Imperiul habsburgic sunt cele care se referă la alți factori, ca de pildă,

4. „Responsabilitatea pentru izbucnirea primului război revine în mod categoric Germaniei". Comentați această afirmație.
5. „Izbucnirea primului război mondial a fost mai degrabă rezultatul unei aprecieri greșite decât al unei intenții deliberate". Comentați această afirmație.

Ambele probleme includ o referire la rolul Imperiul habsburgic. Încercați să scrieți un paragraf în care să comentați dacă Germania a fost mai mult sau mai puțin vinovată decât Austro-Ungaria.

Dacă întrebările nu se referă la izbucnirea primului război mondial, se vor referi probabil la problemele cu care s-au confruntat Habsburgii după *Ausgleich.* De pildă,

6. Cât de eficient a răspuns Imperiul habsburgic provocărilor cu care s-a confruntat în perioada 1867-1913?

Aceasta este o întrebare capcană. Înțelegeți de ce? Ea se referă la întrebarea de bază dacă Imperiul era sau nu destinat destrămării. Folosiți acest capitol pentru a vă planifica un eseu în care să analizați ambele puncte de vedere. Încercați apoi să scrieți o concluzie pe această temă. Această sarcină vi se va părea extrem de dificilă, dar chiar procesul prin care veți da un răspuns la această întrebare vă va ajuta să vă formulați propriile idei.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Imperiul habsburgic, 1867-1918"

1. Puncte de vedere referitoare la democrația austriacă.
Citiți cu atenție izvoarele de la paginile 117-118. Răspundeți la următoarele întrebări:
a) Prin ce anume se aseamănă descrierile celor doi autori?
b) În ce măsură ne putem baza pe aceste două izvoare?

2. Hotărârea de a intra în război în 1914
Citiți cu atenție izvoarele de la pagina 135 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Oare aceste izvoare vin în sprijinul ideii că împăratului habsburgic i-a fost greu să ia hotărârea de a intra în război? Explicați-vă răspunsul.
b) Ce credeți că a înțeles împăratul prin „sorții"?
c) Folosind aceste două izvoare, cum ați descrie starea de spirit a împăratului în august 1914?

CAPITOLUL 6

Interpretări pe tema istoriei Imperiului habsburgic

1. Introducere

Scopul acestui ultim capitol este acela de a evidenția principalele interpretări făcute de istorici pe tema istoriei Imperiului habsburgic. În general, există două tipuri dominante de interpretări, dintre care unul pune accentul pe „problema internă a naționalităților", iar celălalt pe „problemele de politică externă". Principalele idei prezentate de aceste două școli sunt prezentate mai jos.

Deși aceste interpretări sunt foarte diferite ca mod de abordare, ele ajung la aceeași concluzie: ambele sunt de acord că destrămarea Imperiului care s-a petrecut după primul război mondial devenise un lucru inevitabil mult mai devreme în secolul al XIX-lea. Astfel părerea generală în ceea ce privește istoria Imperiului habsburgic a fost, până de curând, că Imperiul era destinat autodistrugerii. Cu toate acestea, în ultimii ani a apărut o nouă modalitate de abordare a subiectului care încearcă să reformuleze ideea de bază potrivit căreia prăbușirea Imperiului era inevitabilă. Așa-numiții istorici revizioniști nu sunt de acord cu nici una dintre cele două interpretări dominante. Principalele idei ale revizioniștilor sunt prezentate în cea de-a treia secțiune a acestui capitol. În fine, cea de-a patra secțiune analizează o abordare alternativă. Aceasta încearcă să analizeze relația dintre evoluțiile culturale din cadrul Imperiului și moștenirea lăsată de acesta.

Totuși, trebuie să reamintim că aceasta nu este decât o scurtă introducere în istoriografia subiectului și nu trebuie să uităm că trebuie să citim lucrările istoricilor analizați.

2. Interpretări istorice

a) Problema naționalităților

Deși istoricii au explicat foarte diferit prăbușirea Imperiului, marea majoritate au pus accentul pe un anumit factor: problema naționalităților. Această problemă a fost deja prezentată. Imperiul habsburgic a fost o structură politică multietnică, alcătuită în mare măsură înainte de apariția naționalismului popular. Totuși, pe parcursul secolului al XIX-lea popoarele din Imperiu au fost tot mai puternic animate de sentimente naționaliste. Dat fiind că în cadrul Imperiului trăiau cel puțin unsprezece grupuri naționale diferite, este ușor de înțeles de ce atât de mulți istorici au analizat problemele atenuării și ținerii în frâu a aspirațiilor acestor popoare în cadrul unei structuri politice practic imposibile. De aceea este logic să credem că problema naționalităților a condamnat Imperiul la dezintegrare.

Numeroși istorici au promovat această idee, dar unul dintre ei în mod special. Oscar Jászi a comparat naționalismul cu o forță centrifugă care a izolat Imperiul. El a susținut că forțele de unificare sau centripete precum dinastia însăși, birocrația, armata, biserica și aristocrația nu au fost îndeajuns de puternice pentru a birui puterea crescândă a naționalismului. Dintr-un anumit punct de vedere, interpretarea lui Jászi este una extremistă pentru că respinge posibilitatea ca Habsburgii să fi putut stăvili naționalismul popoarelor din Imperiu. Istorici precum Jászi consideră că nu exista nici o posibilitate de a pune de acord interesele a unsprezece grupuri diferite cu cele ale dinastiei. De aceea ei sunt de părere că distrugerea Imperiului a fost o chestiune de timp. Primul război mondial, privit din această perspectivă, a grăbit inevitabilul.

Există numeroase dovezi care susțin această interpretare. Majoritatea evenimentelor majore de la sfârșitul secolului din cadrul Monarhiei sunt într-o oarecare măsură legate de problemele create de naționalism. Metternich și-a dedicat întreaga activitate înlăturării principiul naționalist, oriunde a avut ocazia să aibă de-a face cu el. Revoluțiile de la 1848 din Boemia, Italia și Ungaria au fost în mare măsură revolte de tip naționalist. *Ausgleich*-ul din 1867 a fost un compromis menit să găsească o cale de a atenua naționalismul maghiar. După 1867, istoria Monarhiei dualiste este în mare măsură istoria

disputelor naționaliste pe tema dreptului diferitelor grupuri naționale de a folosi propria limbă în școli și în cadrul administrației. Și, în fine, s-a afirmat adesea că războiul care a contribuit la prăbușirea Monarhiei dualiste a avut drept principală cauză problemele provocate de naționalismul slavilor sudici în Balcani. Este de la sine înțeles că istoria Imperiului este în egală măsură istoria problemei naționaliste.

Este oare îndreptățit să considerăm problema naționalităților o problemă în principiu insolubilă? La urma urmei, în încercările de a reduce tensiunile dintre grupurile naționale, s-au înregistrat și unele succese. De pildă, în februarie 1914, starea tensionată dintre polonezii și rutenii din Galiția a fost redusă considerabil atunci când polonezii au acceptat să acorde rutenilor o mai amplă reprezentare în parlamentul galițian. Desigur că acest mic pas înainte a fost pus în umbră de alte evenimente petrecute în 1914. Dar pentru mulți dintre analiștii care au susținut că problema nu era insolubilă, cea mai evidentă soluție ar fi fost o constituție federală în cadrul căreia fiecare comunitate națională să aibă dreptul să guverneze prin intermediul unei adunări regionale, beneficiind în același timp de reprezentare în adunarea centrală. Dar dinastia nu s-a arătat interesată de o astfel de abordare radicală. Numai la un moment dat soluția federală a fost pusă în discuție în mod serios. În 1871, contele Hohenwart a prezentat niște propuneri care vizau introducerea unei constituții federale, prin care cehii dobândeau cam aceleași drepturi ca și maghiarii la autodeterminare. Am putea spune că acesta a fost începutul unei structuri de tip federalizat. Dar maghiarii și germanii din Boemia au blocat inițiativa. După 1871, Franz Joseph nu s-a mai arătat interesat de federalism. Când în 1918 succesorul său a revenit la această idee, într-o încercare disperată de a menține unitatea Imperiului, maghiarii au respins-o din nou.

Mai exista poate doar o singură soluție: transformarea sistemului dualist existent într-o democrație, permițând astfel fiecărui supus al Imperiului să dispună de dreptul de a-și exprima sentimentele naționaliste prin intermediul votului. Dar Habsburgii au constatat că și această soluție e sortită eșecului datorită încăpățânării maghiarilor. Când Franz Joseph a decis să introducă votul universal în Transleithania în 1906, maghiarii au respins cu agresivitate și această idee. Supremația maghiară depindea de menținerea unui electorat cât mai redus din punct de vedere numeric. Ei nu au fost dispuși să accepte nici o propunere care le punea în

pericol poziția dominantă. Totuși, împăratul a reușit să introducă în 1907 votul universal în Cisleithania. Dar, ca o ironie a sorții, acest lucru nu a făcut decât să agraveze problema naționalităților în loc să contribuie la rezolvarea ei. Fiecare grup și subgrup etnic și-a creat rapid un partid politic. Acest lucru a contribuit la instaurarea unui climat politic foarte instabil caracterizat prin coaliții și alianțe extrem de fragile. Dar democrația a introdus și alte surse de disensiuni. Au apărut alte partide a căror identitate era dictată în parte de sentimentele naționaliste și pe de altă parte de criterii ținând de apartenența la o anumită clasă sau religie, ca de pildă Partidul Social-Democrat al clasei muncitoare sau Partidul Creștin-Democrat al romano-catolicilor. Astfel problema naționalităților s-a întrepătruns cu problemele luptei de clasă sau cu rivalitățile sectare, toate acestea determinând un sistem politic paralizat de propria complexitate. În mod evident, tranziția spre democrație în vest a oferit tot atât de puține speranțe în ceea ce privește rezolvarea problemei naționalităților ca și absența democrației în est. Am putea spune ca și Jászi că nici o soluție nu era posibilă.

În sprijinul acestei păreri am putea aduce elemente și mai precise. Au existat motive foarte precise datorită cărora a fost atât de dificil să se schimbe constituția de așa manieră încât soluția aleasă să fie pe placul tuturor grupurilor naționale. Mai întâi, trebuie să acceptăm ideea că ar fi fost extrem de dificil să se creeze o constituție federală care să fie alcătuită dintr-un mozaic de adunări regionale datorată modului nebunesc în care erau combinate grupurile etnice. În cele mai multe cazuri ar fi fost imposibil să se stabilească niște granițe care să delimiteze în mod discret grupurile naționale. Întotdeauna ar fi existat grupuri minoritare care să fie incluse în mod arbitrar în interiorul acestor granițe. Din fericire sau din nefericire, nimeni nu a avut în vedere ideea „purificării etnice". Probabil deci, că o soluție federală nu era practicabilă. Pe lângă această problemă, s-a mai ivit și un alt obstacol: maghiarii. Fără îndoială că *Ausgleich*-ul din 1867, care a acordat maghiarilor dreptul de veto în ceea ce privește orice modificări viitoare ale constituției, a împietrit de fapt sistemul politic. Putem spune de aceea că *Ausgleich*-ul din 1867 a pecetluit soarta Habsburgilor.

Problema a îmbrăcat însă și aspecte mai profunde. Adevăratul motiv pentru care nu s-a găsit o soluție la problema naționalităților este poate faptul că dinastia nu a făcut prea multe eforturi în această direcție.

Dacă Franz Joseph ar fi încercat într-adevăr să introducă o constituție federală sau o deplină democrație în întreg Imperiul, ar fi putut poate să rezolve această problemă chiar și cu riscul de a-i deranja pe magiari. Nu a procedat astfel pentru că nu a vrut să procedeze astfel. Motivul îl constituie atitudinea de bază pe care împăratul o avea față de Imperiul său. El nu considera că Imperiul este un simplu instrument care poate permite unei comunități de grupuri naționale să trăiască laolaltă în pace și armonie: el considera că Imperiul reprezintă pur și simplu posesiunile teritoriale ale casei de Habsburg. Era interesat de soluții politice pe termen scurt care să îi permită să mențină, să apere și eventual să sporească aceste teritorii, ceea ce însemna că dorea să aibă controlul asupra politicii externe. În acest sens, *Ausgleich*-ul i-a oferit aceste soluții. Deci, trebuie să tragem concluzia că interpretarea care susține că problema naționalităților a condamnat Imperiul la autodistrugere este mult prea simplistă: lipsa de inițiativă politică a împăratului, care s-a adăugat problemei naționalităților, a fost cea care a permis destrămarea Imperiului.

b) Erorile politicii externe

O altă școală de istorici, care în cele mai multe cazuri consideră că Imperiul era condamnat să dispară, a susținut că s-a pus prea mult accentul pe problema naționalităților și că accentul trebuia pus mai mult pe politica externă decât pe problemele interne. Există numeroase argumente care susțin acest punct de vedere. Să începem prin a spune că deciziile-cheie ale politicii externe de a intra în război în diferite momente în secolele al XIX-lea și XX au determinat aproape toate schimbările majore din Imperiu și, în cele din urmă, destrămarea sa. Războiul împotriva lui Napoleon a condus la sfârșitul Sfântului Imperiu roman de națiune germană. Pierderea Lombardiei în 1859 și a Veneției în 1866 a fost rezultatul înfrângerilor suferite în războaie. Decizia de politică externă de a ocupa Bosnia-Herțegovina a creat tensiuni care în cele din urmă au împins, în 1914, Imperiul în ultimul său război; un război care a produs cea mai mare schimbare: destrămarea Imperiului.

Această școală de istoriografie a fost influențată în mod special de istoricul A.J.P. Taylor, în special datorită lucrării sale *Monarhia habsburgică, 1809-1918* (1948). Teza lui Taylor este următoarea: „soarta Monarhiei habsburgice a fost pecetluită de războiul din 1866".

Raționamentul care se află în dosul acestei afirmații este complex și impune explicații precise. Potrivit lui Taylor, înfrângerea suferită în războiul împotriva Prusiei lui Bismarck în 1866 a avut numeroase consecințe grave. Să începem prin a spune că în urma acestui război Prusia a devenit puterea germană dominantă, iar prezența Austriei a fost exclusă din problemele interne ale Germaniei. Consecința a fost faptul că Imperiul a fost silit să se reorienteze spre granițele sale estice pentru noi cuceriri teritoriale. În practică, acest lucru a însemnat că Habsburgii au început să considere Balcanii sfera lor firească de influență. Stimulentul pentru a se orienta în această direcție l-a constituit faptul că fosta putere dominantă din Balcani, Imperiul otoman, a devenit tot mai neputincios și mai vulnerabil la atacurile Marilor Puteri. Această schimbare de orientare a politicii externe a fost încununată de succes în 1878 și în 1908 când Habsburgii au ocupat și apoi au anexat Bosnia-Herțegovina. Totuși, această achiziție a avut un efect colateral defavorabil. A creat resentimente din partea Rusiei și a convins-o să acționeze în eventualitatea în care Austria va recurge din nou la forță în zona Balcanilor. Astfel, putem spune că repercusiunile înfrângerii din 1866 au creat scenariul care în cele din urmă a grăbit războiul balcanic din 1914, care a devenit primul război mondial.

Dar Taylor și admiratorii săi merg și mai departe. Ei susțin că înfrângerea din 1866 a creat în mod indirect o dublă dependență stranie; Habsburgii au devenit rapid dependenți de maghiari, ca urmare a *Ausgleich*-ului din 1867, și apoi în mod ironic de Germania. Această dependență din urmă a fost oficializată în 1879 când Andrássy a încheiat o alianță cu Germania. Cu alte cuvinte, ca un rezultat indirect al înfrângerii din 1866, Austria a devenit în mod fatal dependentă de bunăvoința Germaniei și a Ungariei. Consecința acestei duble dependențe, deși nu a devenit evidentă imediat, a fost destrămarea Imperiului. Maghiarii, după cum știm, nu au permis nici un fel de reforme interne în cadrul Imperiului. Dar ceea ce este și mai important, potrivit lui Taylor, este faptul că germanii au ajuns să controleze în asemenea măsură politica externă a Habsburgilor încât au asigurat distrugerea Imperiului. El susține că, deși Habsburgii sunt în mod cert cei care au luat decizia de a declara război Serbiei în 1914, după asasinarea lui Franz Ferdinand, Habsburgii au pierdut rapid controlul propriului lor destin după începerea războiului. Planul german Schlieffen a transformat războiul balcanic

într-un război european major, aducând Imperiul austro-ungar pe picior de război cu Marea Britanie și Franța, cea dintâi fiind ani de zile unul dintre susținătorii Imperiului. Dar adevăratele consecințe ale dependenței fatale de Germania s-au făcut simțite abia în 1915. La vremea aceea, armata austriacă fusese învinsă de atât de multe ori încât, după cum spune Taylor, „în analogie cu orice moment similar din istoria Habsburgilor, era momentul să se încheie pace". La fel ca în 1859 și 1866, Habsburgii s-ar fi putut retrage și ar fi putut accepta anumite pierderi teritoriale minore. Motivul pentru care nu s-a întâmplat acest lucru a fost faptul că armata austriacă a fost „salvată" de armata germană. Generalii germani au preschimbat în victorii înfrângerile suferite în 1915 și au preluat controlul efortului de război al Austriei. La sfârșitul anului 1915, Franz Joseph nu mai era stăpân pe soarta trupelor sale. Dependența de Germania devenise acum explicită: Austro-Ungaria a fost copleșită de puternica mașină de război germană menită să stabilească ierarhia forțelor în Europa. Soarta Imperiului, împiedicat să găsească o soluție de a ieși din război, depindea acum în exclusivitate de succesul trupelor germane. Înfrângerea Germaniei în 1918 a pecetluit sfârșitul Monarhiei habsburgice. Acest lucru, potrivit lui Taylor, a fost rezultatul indirect, dar inevitabil al deciziei fatale a împăratului de a intra în război în 1866.

Deși nu suntem obligați să fim de acord în totalitate cu opiniile lui Taylor, este limpede că există ceva adevăr în afirmația sa că la originea căderii Imperiului habsburgic s-au aflat mai degrabă deciziile de politică externă decât tensiunile interne între naționalități. Ar fi posibil, desigur, să punem de acord aceste două interpretări care nu se exclud reciproc. Politica externă și politica internă nu există în mod absolut separat una de alta. De pildă, fără îndoială că decizia de a declara război Serbiei în 1914 a fost motivată de temerile provocate de sârbii bosniaci din Imperiu. Deciziile de politică externă au fost în mare măsură influențate de considerente de ordin intern. Astfel, într-un anumit sens, cele două interpretări dominante se întăresc una pe alta și ambele transmit mai presus de orice un anumit mesaj: faptul că Imperiul s-a îndreptat permanent spre distrugere. Dacă acest punct de vedere „bipartizan" este acceptat, este, desigur, necesar ca fiecare student să își formeze propria părere despre relativa semnificație a celor doi factori.

c) Interpretarea revizionistă

În ultimii ani o nouă școală de istorici a început să analizeze afirmațiile care stau la baza celor două tipuri majore de interpretare. Din rândul acestor istorici se remarcă Alan Sked – citiți studiul său foarte bine documentat *The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815-1918* (1989). Mai presus de orice, revizioniștii precum Sked au contrazis ideea că Imperiul era sortit destrămării. Ei susțin că, în general, naționalismul nu a fost o forță centrifugă care amenința să conducă la destrămarea Imperiului. În particular, ei au respins ideea că naționalismul slav, ales de majoritatea istoricilor drept principalul factor solvent al loialității dinastice, a fost într-o oarecare măsură elementul catalizator al destrămării Imperiului. De pildă, istoricii revizioniști au arătat că cehii, care erau unul dintre cele mai naționaliste și mai nemulțumite grupuri slave, nu au militat pentru desființarea Imperiului; ei au militat pentru o reformă federală a Imperiului. Numai în ultimii ani ai războiului, naționaliștii cehi au devenit separatiști. Înainte de 1914, susțin revizioniștii, nici un aspect al problemei cehe nu lăsa să se întrevadă că distrugerea Imperiului este inevitabilă. Mai mult, ei au demonstrat că alte grupuri slave precum polonezii și croații beneficiau într-o anumită măsură de autoguvernare în cadrul structurii politice a Imperiului, element ce i-a determinat să fie mai degrabă susținători decât oponenți ai sistemului existent. Naționalismul, departe de a fi o forță centrifugă care a distrus încet Imperiul, potrivit revizioniștilor, nu a constituit de fel o amenințare reală pentru existența Imperiului. Pentru a-l cita pe Sked, „adevărul este că între 1867 și 1914 nu a existat o presiune internă care să determine destrămarea Monarhiei."

Când ajung la evenimentele din 1914, revizioniștii continuă să îi contrazică pe predecesori. Ei resping punctul de vedere potrivit căruia asasinarea lui Franz Ferdinand de către Princip a fost o manifestare a sentimentului naționalist al slavilor sudici. Păcatul punctului de vedere tradițional, spun ei, este acela că se afirmă că Gavrilo Princip a acționat cu sprijinul sârbilor bosniaci și probabil și cu sprijinul altor grupuri de slavi sudici precum croații și slovenii. Dar dovezile adunate de revizioniști contrazic în mare măsură această ipoteză. Se pare că Princip, precum majoritatea asasinilor, era o figură izolată și patetică. Trăgând asupra moștenitorului tronului, el nu a acționat în numele sârbilor bosniaci din

Imperiu. În realitate, el a fost un instrument al unei organizații teroriste străine, Mâna Neagră, care era sprijinită la rândul ei, deși acoperit, de guvernul sârb. Cu alte cuvinte, se poate spune că forțe *din afara* Imperiului au declanșat criza din 1914. Asasinarea lui Franz Ferdinand poate fi de aceea considerată nu o expresie sângeroasă a tensiunilor etnice insurmontabile din cadrul Imperiului, ci un atac al unui vecin ostil și jefuitor. Cât privește ideea că Princip pare să fi beneficiat de sprijinul croaților și al slovenilor, dovezile evidențiază contrariul. În pofida creării în 1920 a Regatului sârbilor, croaților și slovenilor (rebotezat în 1928 Iugoslavia) nu pare să fi existat înainte de 1914 o mișcare generală care să facă presiuni pentru crearea unui astfel de stat. Ba chiar dimpotrivă, popoarele din Balcani – sârbii, croații și bosniacii musulmani – erau mult mai interesați de rivalitățile dintre ei decât de crearea unei opoziții unite împotriva Habsburgilor.

Cea mai convingătoare dovadă dintre toate împotriva ideii că popoarele din Imperiu erau nerăbdătoare să asiste la destrămarea Imperiului se află poate în simplul fapt că tocmai aceste popoare au luptat în armatele imperiale pe mai toată durata războiului dând dovadă de o extraordinară loialitate. Se poate aduce obiecția că aceste popoare nu aveau de ales, dar chiar și așa, dacă naționalismul a fost într-adevăr o forță centrifugă menită să separe naționalitățile în state separate, ar fi avut loc în mod sigur mai multe revolte și s-ar fi înregistrat un vădit defetism.

Am putea trage concluzia că revizioniștii au probabil dreptate și că apariția naționalismului nu a făcut în mod necesar ca destrămarea Imperiului să fie inevitabilă. Totuși, rămân una sau două întrebări. Revizioniștii nu au fost în măsură să explice în mod convingător cum ar fi putut fi schimbată constituția, ținând cont de dreptul de veto de care dispuneau maghiarii ca urmare a *Ausgleich*-ului. Este greu de înțeles cum și-ar fi putut Imperiul reforma constituția de așa manieră încât diferiții săi supuși să beneficieze de o anumită putere, fără să declanșeze o revoltă a ungurilor care ar fi condus probabil la destrămarea Imperiului. Faptul că maghiarii au continuat să se împotrivească unei schimbări constituționale în ultimii doi ani ai războiului, când prăbușirea Imperiului a devenit o amenințare reală și numai o constituție federală ar fi putut asigura loialitatea diferitelor grupuri de slavi, constituie desigur dovada că maghiarii nu ar fi renunțat niciodată la opoziția lor față de reforma

constituțională. De aceea, este logic să tragem concluzia că numai distrugerea totală a stării de spirit dualiste și deci a întregului Imperiu putea oferi supușilor Monarhiei șansa de a beneficia de autoguvernare.

Este deja clar că ideea potrivit căreia problema naționalităților a făcut inevitabilă destrămarea Imperiului este discutabilă. Revizioniștii au adus anumite corecții folositoare unora dintre afirmațiile referitoare la istoria Habsburgilor, dar este limpede că au și exagerat în anumite privințe.

Revizioniștii au atacat și cea de-a doua interpretare dominantă: ideea că erorile politicii externe au determinat cursul istoriei Imperiului cu mult înainte de 1914. Teza lui Taylor potrivit căreia totul era deja pierdut după bătălia de la Sadova a fost în mod special atacată. Revizioniștii acceptă ideea că anul 1866 a însemnat poate o înfrângere semnificativă, dar sugerează că alianța cu Germania din 1879 nu poate fi în nici un caz considerată un moment de cotitură. Ei susțin că Bismarck, probabil principalul autor al acestei alianțe, s-a gândit să profite de alianță pentru a preveni războiul și că, în mod sigur, această alianță a prevenit războiul în 1908, în momentul anexării Bosniei de către Imperiu, când solidaritatea austro-germană a silit Rusia să dea înapoi. Faptul că ea avut efectul exact opus în 1914 nu putea fi prevăzut.

Revizioniștii susțin că destrămarea Imperiului nu numai că nu a fost un lucru previzibil în 1866, 1879 sau 1908, dar nu părea foarte probabil nici măcar la sfârșitul anului 1917. Ei sunt de părere că distrugerea Imperiului s-a datorat în mare măsură faptului că americanii au fost în situația de a dicta condițiile păcii încheiate în 1918 și faptului că președintele lor, Woodrow Wilson, credea cu tărie în statul-națiune și nu era de acord din punct de vedere ideologic cu imperiile dinastice. Britanicii și francezii nu au avut nici un interes să distrugă Imperiul pentru că în realitate cele două puteri considerau mărețul Imperiu un element care contribuie la menținerea stabilității în Europa centrală împiedicând continentul să cadă pradă numeroaselor rivalități naționale. Numai în ultimele luni ale războiului, atitudinea britanicilor și a francezilor s-a schimbat în favoarea dezmembrării Imperiului. Cu alte cuvinte, revizioniștii susțin că scindarea Imperiului a fost rezultatul unui complex de împrejurări, determinate de nevoile imediate ale unora dintre liderii occidentali și nu consecința inevitabilă a unor decizii de politică externă.

În concluzie, principala contribuție a revizioniștilor se referă la faptul că nimic nu era inevitabil în ceea ce privește soarta Imperiului. După cum spune Sked însuși „faptul că Monarhia s-a prăbușit nu presupune în mod logic decăderea acesteia". Deci, așa cum spune Sked, adevărul este că „s-a prăbușit pentru că pierdut un război important".

3. O abordare diferită: interpretarea culturală

Deși istoriografia referitoare la moștenirea lăsată de Imperiul habsburgic s-a învârtit în jurul problemei dacă destrămarea acestuia s-a datorat problemei naționalităților sau politicii externe, unul sau doi istorici, precum W.M. Johnson în studiul său *The Austrian Mind: an Intellectual and Social History* (1972) au analizat în schimb aspectele culturale din cadrul Imperiului. În perioada 1890-1918, Viena a devenit centrul unei prolifice activități culturale. Deși este foarte greu să definim mișcările culturale, trebuie să spunem că principala idee care s-a aflat la baza acestei revolte culturale a fost credința că aproape toate valorile, ideile și afirmațiile existente trebuie puse sub semnul întrebării. Unii istorici au considerat că aceste revolte culturale au erodat chiar temeliile societății austriece. De aceea s-a spus că Imperiul habsburgic a fost în mod fatal slăbit de o revoluție intelectuală decadentă și pesimistă. Dar cât de adevărată este oare această afirmație?

Este un adevăr faptul că ceea ce poate fi denumit valori solide burgheze, valori creștine au fost puternic atacate în Viena *fin de siècle*. Cel mai profund atac la adresa valorilor tradiționale a fost cel lansat de ideile lui Sigmund Freud. Freud, care și-a desfășurat activitatea la sfârșitul secolului la Viena, era binecunoscut în cercurile intelectualilor austrieci, iar ideile sale au avut o mare influență. Potrivit lui Freud, întregul comportament uman este determinat de anumite impulsuri „inconștiente", care în cea mai mare măsură sunt rezultatul comportamentului sexual. Freud a definit bărbatul ca fiind în mod fundamental irațional și amoral. Chiar și Dumnezeu poate fi definit în funcție de anumite comportamente și nevoi inconștiente. Ideile lui Freud nu ni se mai par acum revoluționare, dar pentru stâlpii respectabili ai societății vieneze astfel de afirmații erau foarte șocante. Simultan, pictori precum Klimt, Schiele și Kokoschka au prezentat corpul omenesc în modalități tulburătoare, brodând pe tema

viselor, a dorințelor sexuale și a morții. Această cultură corozivă s-a făcut simțită și în domeniul artelor dramatice și muzicale. Piesa lui Schnitzler, *La Ronde*, prezintă figurile burgheze respectabile ca pe o formă de ipocrizie sexuală. Simfoniile lui Mahler cu trecerile lor bruște de la extaz la disperare reprezintă fondul sonor perfect pentru ultimii ani tragici ai unei lumi blestemate.

Revoluția intelectuală a reușit într-adevăr să distrugă valorile tradiționale lăsându-i pe mulți tineri și tinere cu un vădit sentiment al inutilității vieții. Nu este o coincidență faptul că la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în Austro-Ungaria se înregistra un număr mare de sinucideri. Cel mai celebru caz s-a petrecut în 1889 în cabana de vânătoare a *Cronprinz*-ului Rudolf, moștenitorul tronului în vârstă de treizeci și unu de ani. În împrejurări misterioase, *Cronprinz*-ul Rudolf și-a împușcat iubita și apoi s-a sinucis. Adevăratul motiv al acestui eveniment bizar a rămas necunoscut, dar Rudolf nu a fost singurul care

Moarte și viață 1908, de Gustav Klimt

considera că viața nu are sens. Elita intelectuală din cadrul Imperiului părea animată de o aceeași disperare, iar această stare de spirit a ajuns până la cele mai înalte nivele ale societății. Chiar și împăratul privea viitorul cu neîncredere, scriind mamei sale că „cineva trebuie să reziste cât mai mult posibil, să își facă datoria până la sfârșit și apoi să piară onorabil". Se ajunsese în situația în care până și Imperiul părea să considere că sfârșitul său este inevitabil, ceea ce s-a dovedit a fi în cele din urmă o profeție.

Dar, ce importanță are această nesocotință culturală? Cât de multă importanță trebuie să acorde istoricii acestui factor atunci când analizează motivele care au condus la prăbușirea Imperiului?

Putem privi, desigur, aspectul disperat al acestei mișcări ca o reflectare, într-o anumită măsură, a viitorului deprimant al Imperiului: ca o dovadă artistică și intelectuală a inevitabilității morții Imperiului. Poate că și Imperiul s-a sinucis. Dar această formulă este prea superficială, prea simplistă. Trebuie să aducem o seamă de argumente împotriva acestei teze seducătoare.

Se poate spune în egală măsură că o asemenea irosire de talent este un testament lăsat libertății și cosmopolitanismului vieții vieneze. Și, în fine, trebuie să fim conștienți că o asemenea creativitate poate fi foarte ușor socotită o amprentă a vitalității Imperiului, un indiciu al degenerării sale. Și, chiar dacă acceptăm ideea că această efuziune culturală a fost un element distructiv și coroziv pentru societatea tradițională, trebuie să ne amintim că așa-numita cultură „modernistă" nu a fost specifică numai Imperiului; aproape toate orașele mari și sofisticate din Europa au atras asemenea artiști. Parisul a fost poate cel mai subversiv oraș din Europa, dar Franța în ansamblu nu a fost afectată de acest ferment. Același lucru putem spune și despre Imperiul austro-ungar. Majoritatea supușilor Monarhiei nu au făcut parte din această mișcare. Țărănimea continua să fie cea mai numeroasă clasă din Imperiu, iar aceasta nu avea de ce folosi ideile lui Freud. Același lucru putem spune despre milioanele de provinciali care făceau parte din toate clasele și care nu ajungeau niciodată la Viena, și deci nu țineau cont de moda intelectuală. Pe scurt, trebuie să fim foarte atenți înainte de a pretinde că evenimentele artistice pot prezice evoluția evenimentelor politice.

4. Evaluare

Este deci posibil ca destrămarea Imperiului habsburgic să nu fi fost un eveniment inevitabil. Istoria ne-a demonstrat că statele care s-au născut din ruinele Imperiului, așa-numitele state succesoare precum Iugoslavia și Cehoslovacia, nu au fost mai raționale sau mai stabile decât Monarhia însăși. Naționalismul, despre care numeroși gânditori occidentali, precum Woodrow Wilson, au spus că este preferabil dinasticismului, s-a dovedit capabil de orori mult mai mari decât ororile comise de Habsburgi. În realitate, istoria de după destrămarea Imperiului habsburgic din Europa centrală și răsăriteană a fost atât de profund marcată de violența fascismului și a comunismului, precum și a războaielor etnice postcomuniste, încât istoricii au fost tentați să-i privească cu mai multă indulgență pe Habsburgi, poate tocmai pentru a putea considera căderea Monarhiei un accident tragic în care Habsburgii au fost victimele nefericite ale forțelor pe care nu le-au putut controla.

Această variantă ar permite însă nostalgiei să ne întunece judecata. Sfârșitul Imperiului nu a fost într-adevăr inevitabil. Imperiul și-ar fi putut rezolva problemele, dar a ales să nu încerce să facă acest lucru. În 1914, Franz Joseph a ales războiul ca soluție la problemele pe care le crea naționalismul balcanic. În acest sens, sfârșitul Imperiului a fost un rezultat al incapacității de a găsi soluții mai bune: un fel de eșec al imaginației politice. Franz Joseph nu a avut nici un plan de viitor, ci numai o serie de scheme pentru apărarea trecutului. (El nu ar fi acceptat invenții noi precum telefonul sau mașina de scris.) În ultimă instanță, acest lucru demonstrează că așa-numitul călcâi al lui Ahile al Imperiului austro-ungar a fost dependența sa aproape totală de capacitățile, sau altfel spus, de împăratul aflat în fruntea sa. Deși acest lucru a fost adevărat în mai toate sistemele monarhice, el a fost și mai evident în Austro-Ungaria pentru că loialitatea față de Habsburgi a fost singura idee serioasă care a menținut unitatea Imperiului. După cum spunea A.J.P Taylor, „în alte țări, dinastiile sunt episoade în istoria poporului; în Imperiul habsburgic, popoarele constituie o complicație în istoria dinastiei."

În concluzie, oamenii au fost în slujba statului, iar statul a fost întotdeauna un singur om. Putem de aceea spune că destrămarea Imperiului a fost consecința greșelii unui bătrân. Dar asta ar însemna să nu tinea seama de faptul că deciziile acestui om au fost determinate

de presiuni extraordinare, atât interne cât și externe, care au acționat asupra sa.

Mai mult, oricât de atractiv ni s-ar părea paradoxul lui Taylor, istoria Imperiului habsburgic nu poate fi redusă la un om sau la o teză. Mai presus de orice, Imperiul habsburgic a fost o problemă complexă și un subiect care nu permite generalizările ieftine. Poate că sigurul lucru cu care istoricii statului habsburgic sunt de acord, este faptul că, acesta a fost, în foarte mare măsură, un Imperiu al contradicțiilor.

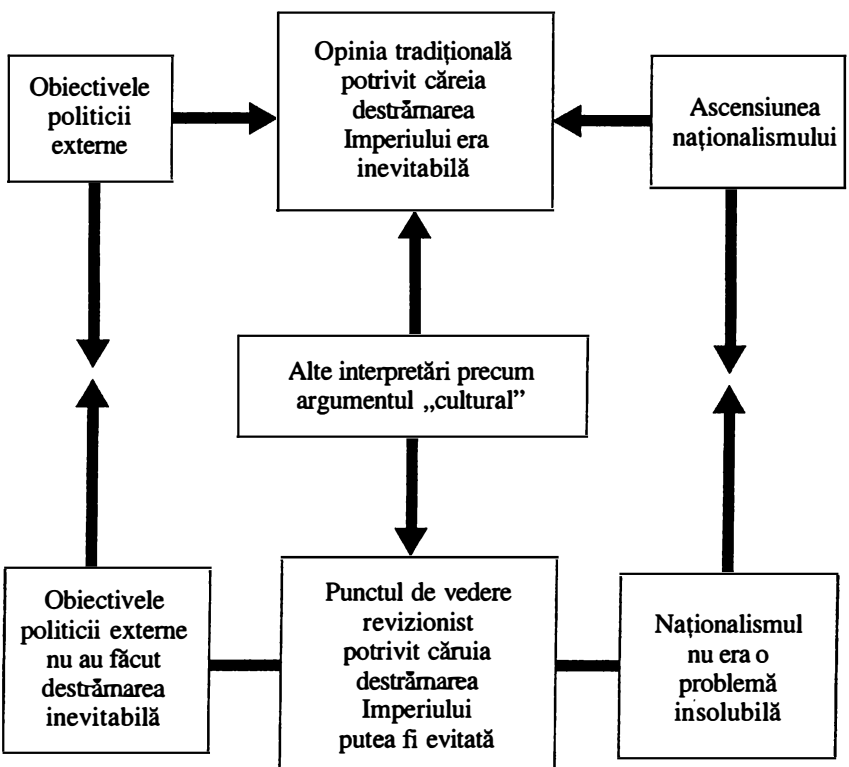
Obiectivele politicii externe
Opinia tradițională potrivit căreia destrămarea Imperiului era inevitabilă
Ascensiunea naționalismului
Alte interpretări precum argumentul „cultural"
Obiectivele politicii externe nu au făcut destrămarea inevitabilă
Punctul de vedere revizionist potrivit căruia destrămarea Imperiului putea fi evitată
Naționalismul nu era o problemă insolubilă

Rezumat – Interpretări pe tema istoriei Imperiului habsburgic

***Să prelucrăm informațiile din** „Interpretări pe tema istoriei Imperiului habsburgic”*

Când ați terminat de citit acest capitol și de examinat schema rezumat ar trebui să fiți în măsură să înțelegeți cele patru tipuri diferite de argumente prezentate mai sus. Pentru a testa dacă ați sesizat aspectele cele mai importante sau sunteți în măsură să le prezentați în mod limpede trebuie să răspundeți pe scurt la următoarele întrebări:

1. Explicați de ce unii istorici sunt de părere că natura multietnică a Imperiului l-a sortit eșecului.
2. Explicați de ce se poate spune că greșelile politicii externe au avut ca rezultat destrămarea Imperiului.
3. Alcătuiți o listă a aspectelor care pot veni în sprijinul punctului de vedere potrivit căruia destrămarea Imperiului a fost inevitabilă.
4. Explicați de ce se poate susține că evoluțiile culturale de la sfârșitul secolului au subminat în mod fatal Imperiul.

Când veți putea răspunde la întrebările de mai sus, veți fi în măsură, dacă este cazul, să vă aprofundați cunoștințele citind lucrările istoricilor menționați.

Tabel cronologic

1806	Abdicarea lui Francisc al II-lea, sfânt împărat roman și sfârșitul efectiv al Sfântului Imperiu roman de națiune germană
1809	Metternich este numit ministru de externe
1815	Congresul de la Viena Sfânta Alianță inițiată de țarul Alexandru I Cvadrupla Alianță
1818	Congresul de la Aix-la-Chapelle
1819	Decretele de la Karlsbad
1820-1821	Revoltele din Spania, Neapole, Portugalia, Piemont și Grecia au condus la Congresele de la Troppau și Laibach și Protocolul de la Troppau
1822	Congresul de la Verona. Eșecul Sistemului Congresului
1828-1829	Războiul ruso-turc
1830	Grecia dobândește independența Revoluția din Franța
1835	Moartea lui Francisc I, urcarea pe tron a lui Ferdinand I
1840	Criza Mehmet Ali
1848	24 februarie, abdicarea lui Ludovic Filip în Franța 13 martie, demisia lui Metternich 11 aprilie, Ferdinand aprobă „Legile din aprilie" 15 mai, a doua revoltă la Viena 2 iunie, Congresul panslav inaugurat la Praga 28 iunie, Windischgraetz pune capăt Congresului panslav 25 iulie, Radetzky înfrânge Piemontul la Custoza, revine la Milano 11 septembrie, Jellačič invadează Ungaria 6 octombrie, a treia revoltă la Viena 31 octombrie, Windischgraetz pune capăt revoluției de la Viena 2 decembrie, abdicarea lui Ferdinand: urcarea pe tron a lui Franz Joseph

1849	7 martie, Reichstag-ul de la Kremsier este dizolvat
	13 august, ungurii înfrânți la Vilagòs
	28 august, Veneția capitulează
1851	31 decembrie, Patenta Sylvester reinstaurează absolutismul
1860	20 octombrie, Diploma din octombrie
1866	Austria înfrântă de Prusia la Sadova (Königgrätz)
1867	Compromisul austro-ungar sau *Ausgleich*
1878	Congresul de la Berlin: ocuparea Bosniei-Herțegovina
1879	Austro-Ungaria se aliază cu Germania în Alianță Dualistă
1897	Criza Badeni
1907	În Austria se introduce votul universal
1908	Anexarea Bosniei-Herțegovina
1914	8 iunie, Franz Ferdinand este asasinat la Sarajevo
	5 iulie, Germania susține necondiționat Austro-Ungaria în așa-numitul „cec în alb"
	28 iulie, Austro-Ungaria declară război Serbiei. În Rusia se decretează mobilizare parțială
	1-4 august, Germania declară război Rusiei, Franței și Belgiei. Marea Britanie declară război Germaniei.
1915	Italia declară război Austro-Ungariei
1916	Moare Franz Joseph
1917	America intră în război împotriva Puterilor Centrale
1918-1919	Înfrângere și destrămare

Lecturi suplimentare

Există puține cărți accesibile despre Imperiul habsburgic potrivite pentru studenți. Totuși, lista de mai jos cuprinde acele lucrări care sunt recomandate tuturor celor care vor să dobândească o bună cunoaștere a problemei.

A. Sked, *The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815-1918* (Longman, 1989). Această carte este de departe cea mai bună prezentare recentă într-un singur volum a problemei. Ea oferă date de bază, dar are și meritul de a prezenta cititorului o interpretare istoriografică și o perspectivă revizionistă personală.

C.A. Macartney, *The Habsburg Empire, 1790-1918* (Weidenfeld și Nicolson, 1969). Acest text rămâne cea mai bună sursă de informații asupra subiectului. Totuși, este cam prea detaliată pentru un student care nu este obișnuit cu această temă. Macartney nu face nici o deosebire între elementele importante și cele mai puțin importante, deci folosiți indicele pentru a găsi ceea ce doriți.

A.J.P. Taylor, *The Habsburg Monarchy, 1809-1918* (Penguin, 1948). Deși este considerată o lucrare mai veche, este fără îndoială o lucrare clasică; probabil cea mai importantă lucrare scrisă de unul dintre cei mai importanți istorici britanici pe această temă. Merită să o citiți pentru plăcerea de a citi. Conține de asemenea multe citate.

E. Crankshaw, *The Fall of the House of Habsburg* (Papermac, 1981). Această lucrare este o prezentare a istoricului dinastiei.

A. Sked (ed.), *Europe's Balance of Power* (Macmillan, 1979). Este o lucrare importantă pentru epoca lui Metternich și a sistemului său.

J.W. Mason, *The Dissolution of the Habsburg Empire* (Longman Seminar Studies, 1985). Acesta este un ghid demn de încredere pentru istoria

Imperiului de după 1867, care la sfârșit conține o seamă de izvoare documentare.

M. Cornwall (ed.), *The Last Years of Austria-Hungary* (University of Exeter Press, 1990). Este un studiu de specialitate pentru perioada 1908-1918. Este foarte detaliat, dar vă va oferi informații utile.

J. Lowe, *Rivalry and Accord: International Relations, 1870-1914* (Arnold, 1988). Un ghid de bază foarte util despre situația din Europa.

S.R. Williamson, *Austria-Hungary and the Origins of the First World War* (Macmillan, 1991). Un studiu excelent despre această temă complexă.

A. Palmer, *The Twilight of the Habsburgs* (Weidenfeld și Nicolson, 1994). Deși este în principiu o biografie a lui Franz Joseph, este foarte detaliată și acoperă o gamo largă de probleme.

Index

Acordul Münchengrätz 45
Albrecht 55, 56
Alexandru I 34, 39, 40, 43-45, 161
Alianța dualistă 130
Andrássy, conte 99, 100, 102, 103, 113, 125, 128-132, 153
Ausgleich 6, 9, 13, 82, 119-122, 124-126, 128-130, 135, 136, 139, 141, 143

Bach, Alexander 89, 161
Badeni, conte 115, 116, 162
Beust, baron von 99, 100, 124, 125, 126
Bismarck, Otto von 91, 96, 100, 128-130, 132, 133, 147, 153, 158
Boemia 4, 7, 111-116, 146, 147
Bosnia 1, 3, 9, 11, 12, 110, 114, 119, 120, 127, 128, 131-134, 149, 150-153
Buol, conte 90, 91, 93

Canning, George 44
Caporetto 137
Carol, arhiduce 4, 20, 37, 47, 60-62, 70, 73
Castlereagh 41, 44
Cavour 91-93, 96
Confederația germană 45, 50, 97, 124
Congresul de la Berlin 9, 129, 140, 162
Congresul de la Chatillon 40
Congresul de la Viena 21, 34, 40, 43, 46, 48, 49, 50, 52, 161
Constituția Kremsier 66, 85, 105, 107
Cvadrupla alianță 42, 44, 161

Dalmația 3, 9
Deák 98, 99
Decretele de la Karlsbad 46, 52, 161
Dreikaiserbund 127, 128, 131

Ferdinand I 35, 60, 161
Fischof 56, 60, 64, 66, 69, 75
Francisc I 25, 28-30, 32, 33, 35, 36, 38, 52, 161
Franz Ferdinand, arhiduce 1, 2, 116, 119, 134, 137, 140, 141, 150, 152, 153, 162
Franz Joseph, împărat 65, 66, 77, 82-88, 90, 91, 93-103, 105-108, 113-116, 118, 120, 123-126, 129, 134, 135, 137, 141, 147, 149, 151, 158, 161, 162, 164
Freud, Sigmund 11, 155, 157

Galiția 5, 7, 8, 41, 110, 114, 136, 138, 147

Hitler, Adolf 117, 118
Hohenwart, conte 113, 147

Jászi 13, 146, 148
Jellačič 58, 63-65, 75, 161

Kolowrat, conte 34, 36-39, 41, 43, 45, 47, 51, 57
Kossuth 30, 31, 55, 56, 58, 65, 66, 70, 98, 101, 122
Kübeck 87, 88, 94, 108

Leuger 118
Lombardia 3, 10, 32-34, 60, 61, 70, 73, 80, 92, 93, 105
Ludovic Filip 47, 53, 54, 74, 161
Ludwig, arhiduce 37, 55, 57

Magenta 3, 93
Mazzini 73, 80
Metternich, prinț 12, 16-60, 68-72, 75, 77-82, 84, 86, 90-94, 98, 139, 146, 161, 163

Nagodba 9, 120
Napoleon I 38
Napoleon al III-lea 91, 92, 97, 98, 124, 125
Nicolae I 45, 66

Palacký, Frantisek 61, 62, 69, 72, 80, 112
Patenta Sylvester 88, 89, 95, 105, 107, 162
Piemont 32, 34, 44, 60, 61, 70, 73, 91-93, 96, 97, 107, 161
Pillersdorf 57, 59, 64
Pius IX 32, 60
Plombières 93
Princip, Gavrilo 1, 134, 152

Radetzky 60-64, 75, 83, 161
Rudolf 2, 16, 137, 156

Sadova (Königgrätz) 97, 162
San Stefano, tratatul 128
Schleswig-Holstein 96
Schlieffen, plan 136, 150
Schwarzenberg, prinț 65, 66, 71, 79, 80, 83-88
Serbia 1, 3, 5, 9, 126, 127, 130-134, 136
Sked 14, 21, 24, 50, 70, 104, 152, 155, 163
Solferino 3, 89, 93, 98
Stadion, conte 85, 86, 87, 89, 105
Széchényi, conte 28-31

Taaffe, conte 114, 115
Taylor, A.J.P. 14, 15, 24, 149-151, 154, 158, 159, 163

Veneția 10, 32-34, 53, 60, 61, 63, 66, 70, 73, 92, 96-98, 105, 162

Wilson, Woodrow 139, 154, 158
Windischgraetz, prinț 62-66, 71, 75, 76, 83, 161

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

Această carte prezintă istoria complexă a Imperiului habsburgic într-o manieră clară și accesibilă. Detașându-se de punctul de vedere al istoricilor mai vechi care susțineau că Imperiul a fost sortit destrămării în 1918, autorul evidențiază remarcabila durabilitate și mobilitatea acestuia pe parcursul secolului al XIX-lea. Este analizată politica internă, alături de principalele probleme cu care s-a confruntat Imperiul; sunt prezentate problema naționalităților, eșecul liberalismului, fragilitatea din punct de vedere economic și militar, precum și personalitățile-cheie Metternich și Franz Joseph.